BIBL. C. K. SZK. POLITECHN.
L. I. 39803
G. 9

SERYA VI.

1958 г.
№ 5

WZORY
PRZEMYSŁU DOMOWEGO
WYROBY METALOWE WŁOSCIAN NA RUSI
(HUCUŁY)
WYDANE PRZEZ
MUZEUM PRZEMYSŁOWE MIEJSKIE
LWÓW
1882

ORNAMENTE
DER HAUSINDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN
(HUZULEN)
HERAUSGEGEBEN VOM
STÄDTISCHEN GEWERBE-MUSEUM
LEMBERG
1882

ORNEMENTS
DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS RUTHENIENS
(LE HUÇULES)
PUBLIE PAR
LE MUSÉE INDUSTRIEL
LEOPOL
1882

Zebrał i zestawił *Ludwik Wierzbicki*

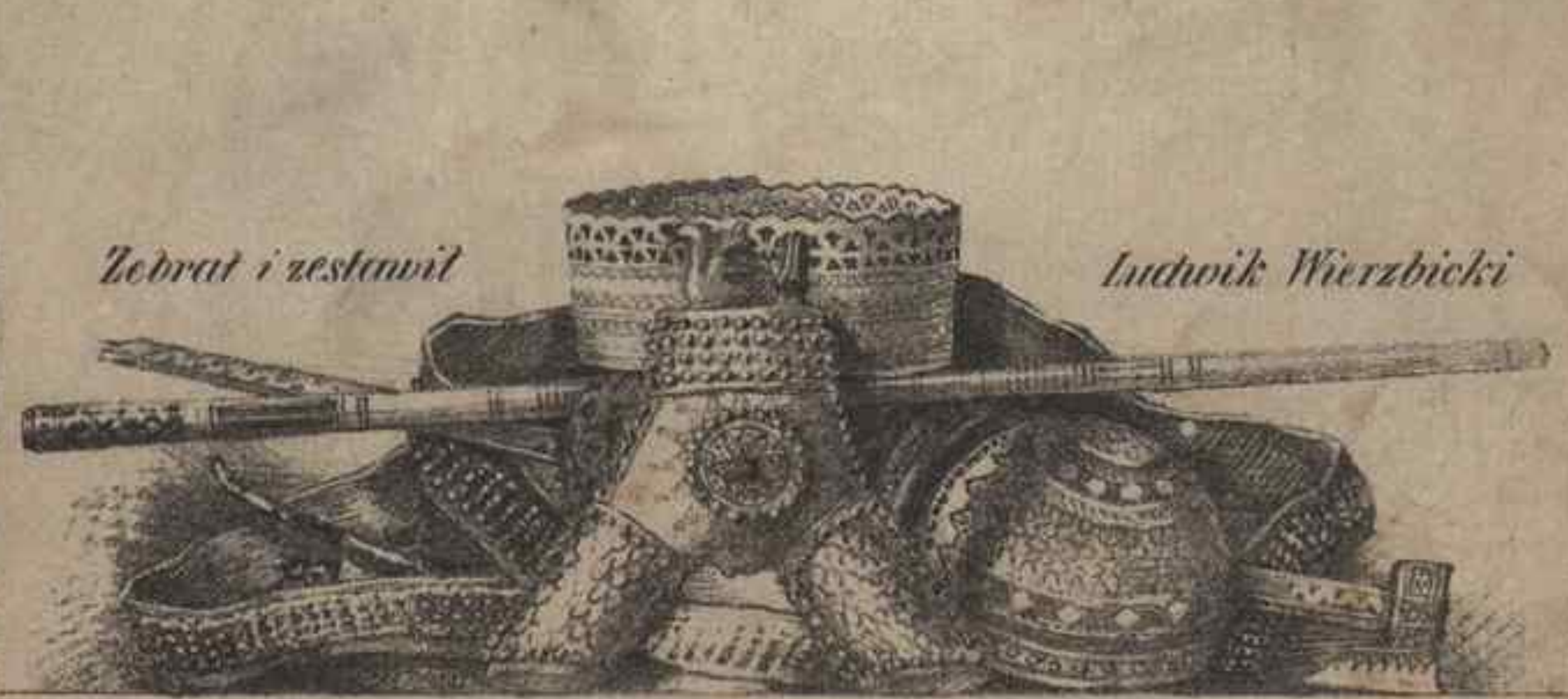

Lit. Tow. przemysł. Lwów. Rys. Seweryn Obst.

Науково-технічна бібліотека
НУ "Львівська політехніка"
01330777
2007

Serya VI

WZORY
PRZEMYSŁU DOMOWEGO
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

ORNAMENTE
DER HAUSINDUSTRIE
METALARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN.

ORNEMENTS
DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN MÉTEAUX DES PAYSANS RUTHÈNIENS.

ВЗОРЫ
ПРОМЫСЛУ ДОМАШНОГО
ВЫРОБЫ МЕТАЛЕВЇ СЕЛЯНЪ НА РУСИ.

Lwów. Lemberg. Львôвъ.
1882.

ДК-08

745+739
W 99

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO WŁOŚCIAN NA RUSI

wydaje Ludwik Wierzbicki

członek zarządu Muzeum

nakładem Muzeum przemysłowego miejskiego we Lwowie.

Publikacya ta ma się składać przynajmniej z dziesięciu zeszytów, z których każdy zawierać będzie odpowiedni tekst w czterech językach, a mianowicie: w polskim, ruskim, niemieckim i francuskim i najmniej 10 tablic rysunków wykonanych chromolitograficznie.

Dotychczas wyszło z druku sześć zeszytów, zawierających wzory haftów, naszywań, dywanów, kilimków, wyrobów glinianych i metalowych.

W następnych czterech zeszytach będą przedstawione: uzupełnienie wzorów haftów i tkanin, wyroby z ceramiki, z drzewa, słomy i sitowia.

Cena wydawnictwa, składającego się z 10 zeszytów, w drodze abonamentu wynosi 45 zł. W handlu zaś księgarskim pojedyńcze zeszyty kosztują po 6 złr.

Abonować należy w biurze Museum przemysłowego miejskiego w ratuszu. Drobiazgową zaś sprzedaż poruczono księgarni pp. Gubrynowicza i Schmidta we Lwowie.

ВЗОРЫ ПРОМЫСЛУ ДОМАШНОГО СЕЛЯНЪ НА РУСИ

выдае Людвикъ Вербицкій

членъ заряду Музея

накладомъ Музея промыслового мѣйского во Львовѣ.

Ся публикація обôймати мае по-наименше десять выпускôвъ — кождый з нихъ мѣстити буде въ собѣ вôдповѣдный текстъ въ чотырёхъ языкахъ, а именно: въ польскôмъ, рускôмъ, нѣмецкôмъ и францускôмъ и найменше 10 таблиць рисункôвъ хромолитографичныхъ.

Доси появилось зъ друку шѣсть выпускôвъ, а въ нихъ помѣщеній взоры гафтôвъ и вышивокъ, диванôвъ, килимкôвъ, выробы зъ глины и металевы.

Въ слѣдуючихъ чотырохъ выпускахъ представленй будуть: доповнене взорôвъ гафтôвъ и тканинъ, выробы зъ цераміки, зъ дерева, соломы и сѣтôвины.

Цѣна выдавництва въ десяти выпускахъ, въ дорозѣ абонаменту выносить 45 зр. Въ торговли книгарской поодинокій выпуски стоять по 6 зр.

Абонуеся въ бюрѣ Музея промыслового мѣйского въ ратуши.

Розпродажь поручено книгарни пп. Губриновича и Шмидта во Львовѣ.

ORNAMENTE DER HAUSINDUSTRIE RUTHENISCHER BAUERN

herausgegeben von Ludwig von Wierzbicki

Mitglied der Verwaltung des städtischen Gewerbe Museums in Lemberg.

Im Verlage des Museums.

Diese Publication soll wenigstens 10 Hefte umfassen, von denen ein jedes einen entsprechenden Text in vier Sprachen, und zwar polnisch, ruthenisch, deutsch und französisch, nebstdem mindestens 10 chromolitografisch ausgeführte Tafeln mit Zeichnungen enthalten wird.

Bis jetzt haben sechs Hefte die Presse verlassen. Dieselben enthalten Muster der Stickereien, der Teppiche und Decken, der Keramik und der Metalarbeiten.

Die nachfolgenden vier Hefte werden umfassen: die Vervollständigung der Muster der Stickereien und der Gewebe, Muster der Keramik, sowie jene der Erzeugnisse aus Holz, Stroh und Schilf.

Der Preis der aus 10 Heften bestehenden Auflage beträgt im Abonnemont 45 Gulden öst. Währ. Im Buchhandel werden einzelne Hefte mit je 6 Gulden begeben.

Abonnements werden im Bureau des städtischen Gewerbe-Museums im Magistratsgebäude entgegengenommen. Den Einzelverkauf besorgt die Buchhandlung der Herren Gubrynowicz & Schmidt in Lemberg.

ORNEMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE DES PAYSANS RUTHÉNIENS

publié par Louis Wierzbicki

membre du comité d'administration du Musée

édité par le Musée industriel de Léopol.

Cet ouvrage paraîtra en dix livraisons au moins, dont chacune contiendra dix planches de dessins en chromolithographie, accompagnées d'un texte explicatif: en polonais, en ruthène, en allemand et en français.

Nous avons publié jusqu'à ce jour six livraisons, contenant les broderies, les applications, les tapis, les étoffes pour recouvrir les meubles, les poterie et les ouvrages en métal.

Dans les livraisons suivantes nous donnerons: des planches complémentaires des dessins pour les broderies, les tissus et la ceramique, produits de l'industrie domestique des paysans, ensuite les ouvrages en bois, en paille et en jonc.

Le prix de l'ouvrage contenant 10 livraisons est de 45 florins en abonnement. Chaque livraison à part coûte dans le commerce 6 florins.

On peut s'abonner au bureau du Musée municipal industriel à l'hôtel de Ville. La vente en détail est à la librairie de MM. Gubrynowicz & Schmidt à Léopol.

01330777 III

бібліотека
"ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

ВЫРОБЫ МЕТАЛЕВЇ ГУЦУЛÔВЪ.

ОКРА́СЫ.

Першихъ слѣдôвъ проникаючого почутя красы́ треба глядѣти въ склонности до строєня; склонность же та єсть выразомъ принады до житя, єсть першимъ, наивнымъ обявомъ честилюбія, а вконець обявомъ торжественного або празничного настрою. Окра́са пôдносить индивидуальность особы, вирôжняє ѣѣ вôдъ загалу и виносить ѣѣ мовьбы на высше становище.

Пôсля того, якъ та перша потреба окра́сы що разъ бôльше будиться и змагає, обôймає она помало весь кругъ розвою артизму и штуки. Найперше прикрашає а радше пристроює чоловѣкъ себе самого, вôдтакъ всѣ предметы пригôднѣ до щоденнои єго потребы, мовьбы доповняючѣ индивидуальный характеръ єго особы — передовсѣмъ отже украшає тогдѣ свою зброю. Дальше переноситься то почутє на предметы пригôднѣ до часовои потребы, котрѣ вôдтакъ умѣщенѣ на властивôмъ мѣсци, належать до стрôйныхъ приборôвъ чоловѣка. До того рода предметôвъ належать наряды и статокъ домашнѣй, цѣлый дѣлъ орнаментики керамичнои и тектоничнои и т. п. Колижь вôдтакъ чоловѣкъ пôднявся вже на высокій ступень цивилизаційного розвою, надъ усе украшає мѣсце призначене на сѣдище своихъ богôвъ, наконець свою власну оселю, свôй дôмъ — а пôсля розвою цивилизаційного перемѣняєся помало склонность до окрасы въ почутє потребы артизму и штуки.

Выходячи съ того засновку, треба дѣяльность чоловѣка въ твореню окрасъ уважати яко першій обявъ почутя красы́, яко першѣ кроки на поли розвою артизму и штуки. Можемо отже выслѣдокъ почутя красы́ и найвысшого розвою артизму и штуки, зображеный въ монументальныхъ будôвляхъ, рѣзьбахъ, статуахъ, образахъ и т. и. такожь назвати окрасами суспôльности людскои, що пôднялась на найвысшій ступень цивилизаційного розвою.

Потреба отже твореня окрасъ, выкликана первѣстно у народôвъ на низькôмъ степени розвою стоячихъ, наклонностями чисто самолюбными и особистыми, займаючи щоразъ ширшѣ круги пôсля цивилизаційного розвою людскои суспôльности, вытворює помало велику штуку, котра вôддѣляєся вôдъ особы

а переноситься на предметы и стає выразомъ почутя красы и артизму цивилизованои суспôльности.

Не тутъ мѣсце розважати о тôмъ, якъ въ цѣлости розвивалась потреба окрасъ приналежныхъ до строю, почавши вôдъ украшуваня людскои шкôры татуованємъ, звычайнымъ у дикихъ народôвъ, а скôнчивши на богатыхъ строяхъ та инсигніяхъ знаменуючихъ найвысше достоиньство королѣвъ и начальникôвъ, почавши вôдъ Асирійцѣвъ и Єгиптянъ ажь до вѣкôвъ середнихъ, часôвъ вôдродженя и теперѣшнихъ. Треба однакъ хочь мимоходомъ натякнути про одну галузь окрасъ, именно окрасы звычайнѝ, уживанѝ у народу и простолюдя; робимо се въ тôй цѣли, щобъ можна осудити пôдъ взглядомъ естетичнымъ и артистичнымъ якôсть и стôйнôсть окрасъ, уживаныхъ у однои вѣтви руского народу, именно у Гуцулôвъ, поселеныхъ въ Карпатахъ вôдъ стороны пôвнôчнои, помѣжь Черемошемъ бѣлымъ, чорнымъ и Прутомъ.

Окрасы пригôднѝ до строю особъ, взносятся тодѣ на становище замѣтне пôдъ взглядомъ штуки, коли або высшій ступень добробыту матеріяльного позваляє на жертвы полученѝ съ певнымъ збыткомъ або коли врожденый чи выробленый змыслъ и почутє красы́ прикладає якусь вагу до всякои, навѣть и до найменшои матеріяльно стôйнои части одѣжи, до всякого наряду, до цѣлого статку и надає имъ цѣху естетичну и артистичну. Тодѣ пôдъ взглядомъ штуки займають тѝ предметы на супротивъ окрасъ уживаныхъ до цѣлей репрезентацїйныхъ и прилюдныхъ, менше бôльше таке становище, якъ въ малярствѣ образъ зъ щоденщины до образу змѣсту историчного.

Окрасы тѝ маючѝ передовсѣмъ характеръ, такъ сказати бъ, чисто приватный, оцѣнюванѝ зо становища справдешнои красы́, повиннѝ мати два важнѝ знамена — принаднôсть и повагу.

Окрасы уживанѝ мужчинами, о скôлько загаломъ можна згодитись съ потребою строєня мужчинъ повиннѝ мати знамя поваги; — окрасы пригôднѝ до строю женьщинъ, знамена принадности; окрасы старшихъ женьщинъ заняли бъ тодѣ посередне мѣсце помѣжь высше згадаными.

На Всходѣ, въ часахъ старинныхъ, уживали такъ мужчины якъ и женьщины до строю богатыхъ окрасъ; а мужчины, о скôлько належали до кастъ упривилейованыхъ т. є. пануючихъ, єреѣвъ, воєвникôвъ, и т. и. строились богатше навѣть, якъ женьщины. У Грекôвъ найвысшою окрасою строю мужчины були: шеломъ, мечь и щитъ богато украшеный, а въ часъ спокою вѣнець, перепаска або діядема на головѣ єрея або тирана. Але навѣть окрасы уживанѝ женьщинами грецькими до строю, не дорôвнували що до богацтва и збытку окрасамъ и бисерамъ уживанымъ женьщинами у Етрускôвъ або Римлянъ. Замѣтно такожь, що въ пору найвысшого розвою штуки у Грекôвъ, въ пору, коли стрôй женьщинъ що до формъ естетичныхъ зовсѣмъ бувъ уже розвитый, найголовнѣйшу ролю въ строю жѣночѣмъ вôдгрывавъ гарный укладъ волося, діядема и сережки (кôльця). Доси збереженѝ прегарнѝ рѣзьбы богинь и богôвъ свѣдчать о тôмъ, що Греки

поняли зъ найбôльшь артистичного становища принадность окрасы волося, яко природне услôвє красы̆.

Коли отже мѣру красоты окрасъ уживаныхъ до строю въ житю щоденнôмъ старинныхъ народôвъ, возьмемо за пôдставу до осуду пôдъ взглядомъ естетичнымъ и артистичнымъ окрасъ уживаныхъ Гуцулами; коли мѣру сю спровадимо до такои скалѣ, яка єсть потрѣбна, щобъ не бути посудженымъ о пересадну приклонность до рѣчей свôйскихъ, а тымъ самымъ о перецѣненє справедшнѣи ихъ стôйности; то будемъ мусѣли признати, що тѝ гарнѝ окрасы, хочь такъ що до формы якъ и выконаня незвычайно скромнѝ, що тѝ творы генія гуцульского люду маютъ головнѝ знамена естетичного артизму.

Годѣ характерови тыхъ окрасъ вôдмовити певнои поваги або заперечити принадности, тыхъ головныхъ знаменъ окрасъ уживаныхъ до людского строю.

Зъ опису строю Гуцулôвъ, котрый низше подаємъ, можна зрозумѣти, що змыслъ почутя красы̆ обявляєся у нихъ, такъ и въ иншихъ народôвъ давнѣйшихъ, передовсѣмъ въ ихъ окрасахъ. Мужчины отже уживаютъ переважно богато украшенои зброи а именно: крѣсôвъ, пистоль, ножѣвъ, рогатинъ, топôрцѣвъ; дальше украшаютъ всѣ знадобы яко доповненє узброєня якъ: порошницѣ, торбы, пасы и т. и.; а яко справдешнѝ окрасы строю крôмъ хреста на шиѣ носять лишь гальоны на кресаняхъ.

Женьщины наряжаютъ передовсѣмъ головы, сплѣтаючи волося всѣляко, вôдповѣдно до обставинъ; инакше въ день празничный, инакше въ будный або жалôбный; носять начôлця, ковтки, нашѝйники зъ ланцюхôвъ металевыхъ съ хрестами и дукачами, съ пацьорокъ рôжнобарвныхъ, наконець перстенѣ, перепаски и т. и.

Укладъ красокъ матерій всякихъ, уживаныхъ до строю, а такожь спосôбъ ужитя цвѣтистыхъ мережокъ на шматю єсть все гармонійный и надає строямъ тымъ зовсѣмъ вôдрубный характеръ. Гуцулы, котрѝ многими иншими взглядами, якъ и способомъ житя, звычаями и обычаями рôжняться вôдъ своихъ суплемѣнникôвъ гôрнякôвъ, поселеныхъ въ Карпатахъ дальше на захôдъ на Руси, займаютъ не менше такожь строємъ зовсѣмъ вôдрубне и вызначне становище.

Вôдрубность въ строю Гуцулôвъ обявляєся переважно у великôмъ вподобаню до окрасъ металевыхъ всякого рода, котрѝ то окрасы, ношенѝ при строю темно-червонôмъ, мило вôдбиваютъ. Окрасы уживанѝ до строю приладжуютъ они майже выключно зъ мосяжи, а въ новѣйшихъ часахъ такожь зъ бакфону. Мосяжь, своєю краскою найбôльшь схожа зъ золотомъ, при багровыхъ родахъ матерій, уживаныхъ до строѣвъ, часто лучше навѣтъ вôдбиває якъ само золото.

Не дивниця отже, що Гуцулы и Гуцулки, обдаренѝ особливымъ змыслемъ гармоніи красокъ, высоко цѣнять именно промыслъ мосяжникôвъ и бережливо єго плекаютъ.

Гуцулъ мосяжникъ єсть отже немало гордый зъ своєи справности, що у него мусить заступити недостачу техничного знаня, недостачу нарядôвъ

помôчныхъ, наконець недостачу належитои управы у выробѣ формъ и моделѣвъ, конечныхъ въ того рода роботахъ. Отже невдачи вôдливу не приписує нѣколи своѣй несправности, або свому неуцтву, але урокамъ, „поганымъ очамъ"; тожь не любить, коли хто, именно же чужій приглядаєся роботѣ або пôдчасъ вôдливу „сыпленя" выпытує єго, що и якъ намѣряє зробити.

У Гуцулôвъ треба вôдрôжнити стрôй празничный и щоденный. Стрôй празничный Гуцула єсть куцый, вôльный, не опнятый. Верхню одѣжь празничну творить сердакъ зъ грубого сукна темно-червонои краски. Сердакъ такій сягає повысше колѣнъ; украшеный звычайно шнурками синими и кутасами зъ яскравои волôчки, дармовисы, котрѝ пришитѝ нитками шиховыми.

Пôдъ сердакъ вдягає Гуцулъ кожушокъ безъ рукавôвъ, киптаръ (Табл. I.), котрый служить скорше до окрасы, якъ для тепла, бо съ переду зовсѣмъ не єсть запнятый. Киптаръ єсть докола обшитый смушкомъ а зверха украшеный вышивками зъ волôчки и окрасами съ червоного сафіяну, раки (табл. I. постать женщины правобôчь). Штаны носять з ычайно широкѝ такожь червонои краски; втисненѝ вони або въ чоботы высокѝ або вложенѝ въ постолы т. є. ходаки, або опинки зъ воловои шкôры невыправленои, на брунатно зафарбованои (задлубенѝ); повысше жь кôстокъ суть або обтисненѝ вузкими ремѣнцями зъ сирôвцю або волоками т. є. бѣлымъ шнуркомъ зъ козячои вовны. Убуваючи постолы обвиває Гуцулъ ногу въ поколѣнницѣ (капцьоры) т. є. панчохи вовнянѝ закрашенѝ такожь на червоно. Пôдъ киптаромъ сорочка празнична съ тонкого полотна домашнёи роботы, спадає майже по колѣна, на долѣ єсть троха дѣргана. Мужеска сорочка немає мережаныхъ рукавôвъ и єсть звычайно на грудяхъ розпорена а тôлько пôдъ шиєю зôпнята легко шнуркомъ.

До празничнои одѣжи Гуцула єсть конечно потрѣбна окраса крижѣвниця. Та складаєся зъ дзьобнѣ, дзьобенки т. є. торбы тканои, вышиванои гальониками и купными гузичками металевыми (табл. I.), съ порошницѣ т. є. наряду на порохъ (табл. I.). Порошниця така зроблена єсть або зъ дерева, окована мосяжною бляхою, выбивана у взôрцѣ дротомъ мосяжнымъ и выкладана жемчугами (табл. X. фиг. 1.) и тогдѣ єсть звычайно виду пôвкулистого, кругла порошниця; або зъ оленевого рога, вилковатого виду, рогова порошниця (табл. X. фиг. 2), такожь богато украшена мосяжною бляхою. Торба и порошниця, перевѣшенѝ навхрестъ черезъ плечи, висять на ремѣни, набиванôмъ густо цвяшками, цятками, и спнятôмъ мосяжною клямрою, пряжка до ирховыхъ ременѣвъ, до ташокъ, дзьобенокъ и порошниць (табл. VI. фиг. 4, 5 6).

Цятки, котрыми тѝ ремени набиванѝ (табл. VI и X), суть зъ вôдворотнои стороны своєи нитованѝ циною або оловомъ; отже щобъ сорочка не плямилась, ремѣнь съ пôдъ споду пôдшитый єсть ирхою. Крôмъ дзьобенки и порошницѣ належить до строю празничного, именно у богатыхъ Гуцулôвъ, ташка, тобôлка, торбинка шкôряна, покрыта бляхою мосяжною або выбиваною

гвôздочками и окрасами мосяжными*) и служить на сховокъ грошій; найчастѣйше однакъ яко сховокъ на люльку мосяжну, кремѣнь и кресивце.

На головѣ носить Гуцулъ кресаню т. є. круглый капелюхъ (табл. I.) украшеный гальономъ съ тонкои бляхи, уживанымъ выключно при капелюхахъ (табл. IV. фиг. 2) бляховый гальонъ на кресаню. Капелюхъ носять тôлько лѣтнёю порою; а въ зимѣ уживають шапки смушевои (баранковои) округлого виду. Кождый Гуцулъ опоясуєся чересомъ ремѣннымъ широкимъ (табл. I.) о трёхъ або чотырёхъ пряжкахъ (табл. VI. фиг. I.) пряжки до ременѣвъ, крôмъ того дротомъ до шлюфы ремѣннои череса примоцованй украшаючими мосяжними кôльцями (табл. V. фиг. 4, 5.), за чересомъ носять Гуцулы острый нôжь, похожій на кинджалъ, або въ пôхвѣ украшенôй, нôжь и вильцѣ (табл. VII. фиг. 6, 7) — часто такожь пистоля, однакъ звычайно теперь уживають єго лишь пôдчасъ весѣля, святъ йорданьскихъ, воскресеня. Пистоля (табл. XI. фиг. 1, 2, 3, 4) представлене тутъ въ рисунку належить до незвычайно гарныхъ, дуло и окутє мосяжне, окладка замка томбакова а курокъ желѣзный. Оправа деревляна богато украшена и набивана мосяжными дротиками и цвяшками, пистолє богацько жироване.

Звычайно пистолѣ мають дула желѣзнй, оправу деревляну мосяжію украшену, замокъ доси ще найчастѣйше на скалку. Гуцулъ празнично одѣтый має въ рукахъ топорець мосяжный зъ вôстрємъ, бардою, топорець бартка, або топорець безъ вôстря, келевъ званый. Топорець-бартка (табл. IX, фиг. 1, 2, 3) зъ вôстрємъ єсть все мосяжный, топориско деревляне, обложене цѣле а бодай въ горѣшнѣй части бляхою мосяжною, гладкою або выбиваною у взôрцѣ.

Топорець келевъ (табл. IX. фиг. 4, 5.) безъ вôстря, бувъ мабуть давнѣйше вôдзнакою. Топорець самъ мосяжный, топориско довге, все осьмигранне, обложене бляхою мосяжною, украшеною у взôрцѣ выбиванй. Топорець самъ усе буває такожь орнаментованый.

Топôрцѣ служать до торжества а въ бôйцѣ до плазованя, въ чѣмъ Гуцулы мають чудову справнôсть, бо майже нѣколи не скалѣчать свого противника. Коли Гуцулъ ѣде на вѣнчанє або на весѣлє, именно же верхомъ, закидає на себе плащь бѣлый безъ рукавôвъ, званый ґуґля, спнятый мосяжною клямрою, чапрага (табл. V. фиг. 1, 3).

Не богато вôдъ празничного рôжниться буденный стрôй Гуцула. Рôжниця на тôмъ полягає, що замѣсть сердака зъ сукна червоного носять сердакъ зъ сукна чорного безъ клинôвъ байбаракъ, кроємъ похожій на блюзу. Въ сердаку тôмъ єсть кешеня умѣщена зъ середины на люльку, кремѣнь, губку и кресило. Зимою носить Гуцулъ кожушокъ безъ рукавôвъ, киптаръ, холошнѣ зъ сукна грубого не промокливого, постолы съ капцьорами або вонучками и сорочку зъ грубого полотна. Лѣтомъ же носить штаны волосѣньскй, робленй съ кôзёи шерсти, кресаню або шапку лѣтну а въ рукахъ все звычайну сокиру и то дуже остру.

---

*) „На торбинѣ въ коло кôльцѣ
Сардачокъ крашеный" — Пѣсня гуцульска.

До доповненя строю зачислити треба и люльку, невôдступну пôдругу Гуцула и Гуцулки. А хочь теперь куренє цигаретôвъ выперло по части уживанє люльокъ, то всежь ще именно у старшихъ, гарна люльочка єсть у великôй шанобѣ; свѣдчать о тôмъ многôсть єи формъ и богатй окрасы.

Люльочки, уживанй у Гуцулôвъ суть все металевй, т. є. мосяжнй, рѣдко бакфоновй; робленй зъ грубои бляхи богато и искусно выбиванои, зъ дуже украшеною накрывкою. Въ заломѣ, де люлька переходить въ шийку, находиться густою плетѣнкою покрытый кусень огнетревалои глины, що творить злученє и въ тôмъ найменше розгрѣванôмъ мѣсци держить Гуцулъ курячи люльку. Цибушокъ деревляный, короткій, въ горѣ троха выгнутый, покрытий такожь цѣлый, або въ части бляхою мосяжною а ланьцушкомъ причепленый до люльочки. Позаякъ Гуцулъ твердо накладає люльку тютюномъ сильно вохкимъ и выпѣкши такъ наложену люльку въ жарѣ доперва єи курить, потребує отже конечно протички, а сей мосяжный нарядъ такожь бувáє богато украшеный. Кресивце, кремѣнь и губка доповняють приборôвъ до куреня, переховуванй, якъ то вже высше згадано, въ ташцѣ, торбинцѣ, — табл. VI и VIII дають богатый збôръ люльочокъ а заразомъ показы протичокъ и кресивця.

Одѣжь Гуцулокъ дасться такожь подѣлити на празничну и буденну. Въ свята носять Гуцулки, такъ якъ и мужчины, сердачокъ червоный, кожушокъ безъ рукавôвъ, киптаръ, але о много бôльше вышиваный яскраво (табл. I.). Заможнѣйшй Гуцулки носять замѣсть киптаря такъ званє пôдбитє; — єсть то сердакъ смушками баранковыми пôдшитый. Коли сердакъ сей єсть зъ матеріи чорнои, то обшивають єго або лямують смушкомъ бѣлымъ; коли ж червоный, то смушкомъ чорнымъ. Спôдницѣ Гуцулки дуже рѣдко носять, хиба вôдъ великои галѣ и то лишь краски синёи. Замѣсть того уживають двохъ запасокъ, обгортка, вузкихъ, привязаныхъ въ пасѣ вôдповѣдно до сѣданя на кони, — або такожь однои широкои обгортки звязанои съ переду и стрôйного хорошого фартушка. Обгортки и запаски выробляють въ дома зъ овечои вовны. Обгортки суть звычайно краски брунатнои або чорнои, съ широкимъ пасомъ червонымъ. Фартушки же суть такожь вовнянй, тканй въ пасы червонй и брунатнй, або червонй и перероблянй въ вôдступахъ на палець широкихъ нитками съ шиху. Обгортки якъ и фартушки бувають дуже гарнй але притôмъ и дорогй.

Сорочокъ уживають недовгихъ, бѣлыхъ, на раменахъ дуже гарно и богато мережаныхъ барвными нитками (табл. I.) До мережокъ на сорочкахъ уживають Гуцулы нитокъ вовняныхъ або бавовняныхъ краски чорнои, червонои, помаранчевои, зеленои. Синя краска стрѣчаєся незвычайно рѣдко. Сорочки въ пасѣ опоясанй ремѣнцемъ або поясомъ, все червонымъ, званымъ букурійка, спнятымъ пряжкою мосяжною, пряжка до букурійки (табл. VI. фиг. 2 и 3.)

На шиѣ и грудяхъ носять дѣвчата пацьорки, хресты, такожь нашійники зъ ланьцухомъ, на котрыхъ завѣшують багато хрестикôвъ, часто срѣбнй, такожь дукачѣ срѣбнй, мосяжнй навѣть и циновй. Въ ушахъ носять кôльця, а вôдъ свята богатй начôлця зъ мосяжнои бляхи. На таблици I. представляє середня фигура

богату Гуцулку празнично одѣту. На ланьцуху, рекизъ, (табл. II. фиг. I.) висить великій хрестъ зъ роспятємъ (табл. II. фиг. 1 и 2) або хрестъ безъ роспятя (табл. I. фиг. 2. и табл. II. фиг. 3.) Дальше видно три нашийники зъ ланьцуховъ, на котрыхъ висять хрести меншѣ, зґарда съ хрестиками або зґарда хрестикова (табл. I. фиг. 2). Уживають також нашийниковъ съ пацьорокъ шкляныхъ або бурштиновыхъ съ хрестиками (табл. III. фиг. 4, 5). Кромъ того видно ще колька шнурковъ пацьорокъ шклянныхъ найчастѣйше венецкихъ; а безпосередно на шиѣ находиться перепаска, ґерданъ, зъ дробныхъ барвныхъ пацьорокъ шклянныхъ у взоры на волосеню плетена и на червону гарасовку нашита.

Яко окрасу чола бачимо припняту червону розчесану волочку и нашите на широкой червоной гарасовцѣ начолце зъ бляхи мосяжнои, чолце (табл. IV. фиг. 1.)

Нашийники и пацьорки спнятѣ суть звычайно клямрами мосяжными, зваными чапраги (табл. V. фиг. 1, 2 и 3), Носять також нашийники и въ той способъ, що на довгій ланьцухъ або шнурокъ насилянѣ суть пацьорки, рекизы, хрестики и т. д. Ланьцухъ сей завѣшуєся доокола такъ, що обвиваючи шию, на груди спадає колькакротно фестонами въ щоразъ ширшѣ круги. Женьщины и дѣвчата носять також кольця мосяжнѣ, ковтки, котрѣ звуть ковтки лилѣтковѣ (табл. II. фиг. 3. табл. IV. фиг. 4) або також ковтки хрестиковѣ (табл. II. фиг. 4; табл. IV. фиг. 3.) Кромъ колець причѣпляють звычайно до ушій, именно же въ свята, идучи до церкви, листки барвѣнку. Перстенѣ становлять також важну и конечну часть окрасы; суть то або обручки (табл. II. фиг. 7, 8, 9; табл. IV. фиг. 9, 11.) або перстенѣ (табл. II. фиг. 5, 6, 10. табл. IV. фиг. 7, 8, 10, 12).

Дѣвчата носять волося въ косы сплетене, въ котрѣ вплѣтають въ днѣ святочнѣ и торжественнѣ або гузики мосяжнѣ, або також дробнѣ бѣлѣ мушельки боутицѣ, котрѣ походять зъ надъ Тисы; кромъ того прикрашують косы розчесаною волочкою червонои краски и жовтои, котра спадає богатыми звисами на рамена и плечѣ.

Способъ зачѣсуваня головы єсть дуже розмаитый, але все гарный и живописный. Гуцулка подчасъ посту зачѣсуєся звычайно, заплѣтаючи волося въ двѣ косы, котрѣ до головы пристають а зъ заду сплетенѣ въ одну велику косу; тодѣ не вплѣтає у волося анѣ волочки, анѣ гузичковъ, нѣ боутиць. До щоденного строю уживає способу зачесаня якъ табл. I. фигура стояча на право показує, де суть вплетенѣ гузички, боутицѣ и волочка, уживана до щоденного строю есть однакъ старша и споловѣла. Зачесанє головы щоденне и водъ свята подобне до щоденного, однакъ тодѣ находиться больше окрасъ, а въ достатныхъ фестонахъ уживають новои волочки.

Въ найбольшѣ жь торжества, на весѣлє, вѣнчанє, великдень зачѣсують и украшають голову якъ середня фигура табл. I. показує. Подчасъ жалобы а именно тодѣ коли тѣло лежить ще дома, — дѣвчина має волосє зовсѣмъ

розпущене, звязане лишь разъ зъ заду, щобъ не розсувалось на плечахъ. Въ зимѣ зачесанє єсть зовсѣмъ звычайне, бо дѣвчата и женщины носять хустки на головахъ.

Гуцулки женьщины носять на головѣ перемѣтки т. є. раньтухъ бѣлый власнои роботы а на шиѣ пацьорки. Однакъ лишь выходячи зъ дому до церкви, въ свята або на торжество носять женьщины перемѣтки; а въ дома при звычайнôй роботѣ въ будень завивають головы хустками. Кожда Гуцулка, хочьбы навѣть не принадна, богато думає про свою красу, єсть отже зальотна, при чужихъ чепуриться и стрѣляє очима на всѣ стороны.

Гуцулка не носить топôрця, але за то палицю, котра є въ горѣ найчастѣйше мосяжію украшена, палиця обложена бляховъ жирована доротомъ (табл. IX. фиг. 6, 7.) а бѣднѣйшѝ носять звычайну палицю и та имъ служить пôдчасъ звычайныхъ выходôвъ, щобъ лекше спинатися по горахъ.

Въ будень носять Гуцулки киптаръ т. є. кожушокъ безъ рукавôвъ, байбаракъ сердакъ безъ клинôвъ, рôдъ блюзы, и запаски недорогѝ; голову завивають звычайно хусткою. Въ свята носять чоботы кôзловѝ червонѝ, въ буднѝ днѣ звычайно постолы, а все панчохи, капцьорками званѝ, червонои або загаломъ яскравои краски.

Головными огнищами гуцульскихъ выробôвъ мосяжныхъ суть: Жабє надъ Черемошемъ чорнымъ, Брустуры коло Космача, Яворôвъ и Соколôвка. И такъ выробляють въ Соколôвцѣ мосяжнѝ ланьцушки, рекизы; въ Брустурахъ клямры до ременѣвъ и мосяжнѝ окутя до чобôтъ; въ Яворовѣ топôрцѣ и пистолѣ; въ Жабю топôрцѣ-келевы, порошницѣ, пистолѣ, стремена мосяжнѝ, люльочки, кôльця до чересôвъ, пряжки, начôлця, ковтки, перстенѣ и обручки. Крôмъ тыхъ мѣсць выробляють ще рѣчи мосяжнѝ, хочь на меншій розмѣръ въ Ямнѣ надъ Прутомъ, Ворохтѣ и въ Коссовѣ.

Способъ вôдливу и выробу предметôвъ и окрасъ мосяжныхъ уживаныхъ єсть незвычайно простый. Модель, фирмашь, зъ металю або такожь вырѣзаный зъ дерева, облѣплює глиною помѣшаною съ товченымъ вуглемъ и ту глиняну форму розтинає на куснѣ пôсля якости предмету, вôдтакъ сушить, выпалює найчастѣйше на вôльнôмъ огнищу въ дома або въ полю, а рѣдше на полонинахъ выпасаючи товаръ. По выпаленю складає поодинокѝ части формы разомъ, облѣплює зъ верха верствою глины и выпалює въ другій разъ. Въ такъ приладжену форму вливає отворомъ умысно зôставленымъ въ начиню глинянôмъ, невыпаленôмъ, але добре высушенôмъ, розтоплену мосяжь, розбиває форму и кидає горячій ще вôдливъ у воду, щобъ загартувався (закалився).

Теперь обчищує, обпиловує выляный предметъ, обробляє (цизелює) єго, выбиває очка, черты и окрасы, выкручує бôльшѝ отворы и заглубленя, однымъ словомъ украшає: а украшенє се называє письмо, почѣмъ предметъ готовый.

Моделѣ або фирмашѣ беруть однѝ вôдъ другихъ, такъ що надъ Черемошомъ тѝ самѝ предметы выробляють якъ и надъ Прутомъ. Деякѝ съ тыхъ

моделѣвъ походять мабуть ще зъ дуже давныхъ часôвъ. Найгарнѣйшiй вôдносяться до часôвъ опрышкôвъ — а названє предмету якогось: то ще зъ опрыщины! надає єму значно высшу вартôсть. Новѣйшихъ предметôвъ єсть незвычайно мало и не цѣнять ихъ дуже.

Замѣтити треба, що нынѣшнiй мосяжникъ гуцульскiй не веде свого дѣла яко стале ремесло, передовсѣмъ зъ боязни оподаткованя, и займаєся нимъ лишь часами побôчь иншои роботы, якъ при выпасаню товару або при зрубуваню деревъ и т. и. Промыслъ сей и такъ вже обмеженый до выключныхъ потребъ Гуцулôвъ, бо деинде окрасъ тыхъ мосяжныхъ зовсѣмъ не носять, — упадає щоразъ бôльше и нынѣ вже ледво кôльканайцятеро людей въ цѣлôй Гуцульщинѣ займаєся тыми выробами. Съ кождымъ днемъ, можна сказати, убуває мосяжникôвъ. При конкуренцiи подôбныхъ выробôвъ фабричныхъ, промыслъ сей майже зовсѣмъ устає — а предметы, теперь ще выробляни, анѣ дбалостiю выконаня, анѣ красою выробу не дорôвнують предметамъ того рода давнѣйше выробляныцмъ, що теперь лишь яко цѣннi останки бережуться въ родинахъ. Бôльшу часть предметôвъ представленыхъ въ сѣмъ зошитѣ, можна було лишь зъ великими заходами дôстати до вôдрысованя, бо яко стариннi забытки годѣ вже набути.

Звертаючись наконець до техники высше описаныхъ робôтъ металевыхъ, треба ще ось що замѣтити:

Золото, появляючись найчастѣйше въ бôльшихъ брылахъ въ самороднôмъ станѣ, було мабуть першимъ металемъ, котрый чоловѣкъ вôдповѣдно до своихъ цѣлей и потребъ технично переображавъ и выхôсновувавъ, а то тымъ раднѣйше, що вôйства сего металю, єго блескъ и барва, найбôльше надавались, щобъ хôснуватись нимъ до всѣлякихъ окрасъ.

Окрасы зъ бляхи були отже мабуть першими вытворами выроблеными зъ металю. Коли дальше розберемо, що золото має свôйство розтягливости въ дуже высокôмъ ступени, то можна буде и се допустити, що выробы зъ бляхи и дротôвъ того металю представляють найдавнѣйшу технику выробôвъ металевыхъ.

Повысше свôйство золота єсть спôльне хочь въ меншôй мѣрѣ иншимъ такожь металямъ и було такожь поводомъ, що и зъ иншихъ металѣвъ выробляно насамперёдъ окрасы зъ бляхи; а такожь що въ найдавнѣйшихъ уже часахъ уживали бляхи рôжныхъ металѣвъ до покрывы и окрасы зброѣ и всякихъ орудiй и нарядôвъ, якихъ чоловѣкъ уживавъ до рôжныхъ цѣлей.

Уживанє бляхи металевои до рôжныхъ окрасъ у великôй скôлькости а часто й у великихъ розмѣрахъ такъ, що бляха часто зовсѣмъ покриває украшеный предметъ, єсть звычайно характеристичною ознакою проникаючого почутя красы и вподобаня въ штуцѣ, именно у народôвъ, що стоять ще на низкôмъ ступени розвою интелєктуального.

Найперше уживано бляхъ металевыхъ загаломъ, особливо жь бляхъ золотыхъ, до окрасъ зовсѣмъ плоскихъ, а орнаментика ихъ обмежаєся до дрôбныхъ

окрасъ, зложеныхъ зъ лінiй простыхъ и кривыхъ, зъ звѣздъ и т. и. вбиваныхъ або втисканыхъ найпростѣйшими нарядами. Предметы того рода суть часто значныхъ розмѣрôвъ якъ свѣдчать показы найдени̂ въ гробахъ єгипетскихъ *) и етрускихъ, також въ гробахъ цельтiйскихъ, старогерманьскихъ, финьскихъ и славяньскихъ. **) Першою добычiю вôдкрывачѣвъ Америки були також бляхи золоти̂, уживани̂ до окрасы. ***)

Въ найдавнѣйшихъ часахъ уживано металю яко матерiялу до приладженя зброѣ також въ видѣ бляхи. Бляхою обвивали кôнцѣ копiй, стрѣлы, покрывали щиты и кружки а також инши̂ наряды и приборы боєви̂, щобъ зробити ихъ бôльше тревалыми и видержалыми, а наконець и способнѣйшими до атаку.

Уживали також бляхи металевои до покрывы пасôвъ, котри̂ носили або около бедеръ (lorica римскихъ жовнѣръ) або перевѣшували черезъ плечѣ прямовѣсно або навхрестъ.

Пасы таки̂ покрывали або бляхою гладкою, або въ видѣ луски, або наконець въ видѣ дрôбныхъ гузикôвъ. Роботы зъ дрота металевого, якъ плетѣнки, бранзолєты, спинки, клямры и т. и. належать також до техникъ найдавнѣйше звѣстныхъ; також и дрôбни̂ окрасы выробляни̂ съ тонкого дрота, звѣстни̂ пôдъ назвою фiлiĝрановъ, знаходжено въ найстаршихъ гротахъ єгипетскихъ, асирiйскихъ и грецкихъ.

Порôвнуючи наведени̂ тутъ рôжнородни̂ техники, способы ужитя и перероблюваня окрасъ металевыхъ, пригôдныхъ до строю, зъ окрасами металевыми, уживаными и выробляными у нашихъ Гуцулôвъ, признати треба, що ихъ роботы того рода належать що до техники до найстаршихъ и уживаныхъ давными народами и що въ тôмъ закутку краю нашого у Гуцулôвъ збереглись яко вельми характеристични̂ памятки давнои минувшости.

Приглядаючись близше тымъ окрасамъ, находимо передовсѣмъ бляху металеву, выхôснувану до окрасъ пригôдныхъ до строю, якъ начôлця, ĝальоны, ковтки, пасы выбивани̂ цвяшками, покрыти̂ мовьбы лускою бляшаною, дальше до окрасы и обкладаня зброѣ, якъ топôрцѣвъ, палиць, пистолѣвъ, стрѣльбъ; вôдтакъ до окрасы нарядôвъ, пригôдныхъ до иншого ужитку, якъ торбы обкладани̂ бляхою, начиня деревляни̂, украшувани̂ обручами бляшаными, а наконець люльки бляшани̂.

Выробы зъ дроту бачимо на ланьцушкахъ, плетѣнкахъ, на люлькахъ, вôдтакъ дротами металевыми выбивани̂ суть оправы пистолѣвъ, ложа стрѣльбъ и посуда деревляна, якъ бочѣлки, кубки и т. и. Наконець згадати треба про окрасы ляни̂ зъ металю, якъ хресты, пряжки, кôльця и т. и.

Що до стилю робôтъ металевыхъ ношеныхъ и выробляныхъ Гуцулами, переважають забытки стилю византiйского, хочь бачимо також и мотива ренесансови̂. Особливо характеристични̂ и замѣтни̂ суть хресты, именно табл. II.

---

*) Louvre: цинови̂ плыты зъ гiєроглiфами.
**) Музей имени Дѣдушицкихъ у Львовѣ: скарбъ Михалькôвскiй.
***) Der Stil von Godfried Semper.

фиг. 1. и табл. III. фиг. 2, 3, — съ тыхъ же найинтереснѣйшій єсть послѣдній, въ котрôмъ порожнй мѣсця помѣжь раменами творять въ прозоръ осьмираменну звѣзду. Замѣтнй також и незвычайнй суть начôлця табл. IV. фиг. 1. и ковтки табл. II. фиг. 3, табл. IV. фиг. 2. Тй же именно трикутнй звисы, на начôлци згаданôмъ, також звисы на ковткахъ, незвычайно пригадують золотй окрасы, знайденй Шліманомъ при розкопуваню горбка въ Гісарлику, де давнѣйше стояла Троя. *)

Також характеристичнй суть кôльця мосяжнй лянй и украшуванй выбиванымъ орнаментомъ, ношенй при широкихъ пасахъ мужескихъ. Нагадують они не тôлько що до своєи формы, але и що до роду орнаменту и способу выробленя тогожь, подôбнй кôльця, знайденй въ гробахъ етрускихъ.**)

Гарно обдуманй и оригинально переведенй суть не тôлько формы але й окрасы на обручкахъ и перстеняхъ.

Орнаменты выбиванй и рытй, якй находимо на плоскихъ хрестахъ, люлькахъ, топôрцяхъ, на дулахъ стрѣльбъ и пистолѣвъ, представляють звычайно фигуры геометричнй, приложенй вôдповѣдно до площины, котру мають украшати.

Роботы металевй Гуцулôвъ нашихъ свѣдчать о вродженôмъ и дуже розвитôмъ змыслѣ естетичнôмъ, а такожь о дбалости въ выконаню; найбôльшежь свѣдчать они о змыслѣ гармонійного прикладу орнаменту до матеріи, съ котрои предметъ зробленый, такожь о прикладѣ орнаментики до простору, якій маѥ бути украшеный; впрочѣмъ въ приложеню орнаментики предмету до цѣли єго ужитку.

Обяснилисьмо цѣлый засôбъ поданыхъ въ семъ зошитѣ окрасъ, доказуючи скôлько въ короткости можна, яке имъ приналежить мѣсце. Задача наша що до зошиту сего скôнчена — а вже лишь мимоходомъ, коли насуваєся нагода, пôдносимо одну обставину, въ котрôй годѣ намъ выступити зъ якимсь певнымъ твердженємъ або хочьбы гіпотезою; однакъ уважаємо своєю повинностю звернути на се бачнôсть выслѣдувачѣвъ. На табл. VII. и VIII. находимо девять люльокъ— съ тыхъ вôсьмь зъ накрывками; всѣ накрывки вызначаються рысункомъ, можна сказати, зовсѣмъ однаковымъ, а такожь девята накрывка маѥ завязокъ того орнаменту, котрымъ всѣ иншй вызначаються. Отже та одностайнôсть єсть замѣтна, тымъ бôльше, що накрывокъ съ того рода орнаментомъ мѣжь людомъ рускимъ деинде, навѣть въ Карпатахъ поселенымъ, не стрѣчаємо.

Єсть то очевидно пальмета, замѣнена въ волюты, слимаки для того, що пальмета зъ бляхи мосяжнои була бъ непрактична. Пальмета єсть окрасою дуже розповсюдненою у давныхъ и нынѣшнихъ народôвъ оріентальныхъ, якъ и старинныхъ народôвъ клясичныхъ, уживаною такъ въ архитектурѣ якъ и мереж-

---

*) Ilios, Stadt und Land der Trojaner von Dr. Heinrich Schlieman; гл. стор. 508 золота діядема фиг. 685; стор. 510 и 511 фиг. 686 и 687 золоте начôлце; стор. 517 фиг. 768, 769, 770, 771; стор. 515. фиг. 832, 833 и стор. 559 фиг. 920 золотй звисы и ковтки.

**) Der Stil von Godfried Semper, сторона 492 и 494.

кахъ и диванахъ. Позволимо собѣ однакъ звернути бачнôсть, що та форма такъ якъ тутъ она ужита, дуже нагадує дерева старинныхъ Перзôвъ — дерево всесѣмени и дерево райске житя, — индійске дерево Soma, а всѣ тй, такъ якъ и магометаньске дерево Sidre и старогерманьске Yggdrasil, єсть переважно символомъ безсмертности. Зображеня сего дерева стрѣчаємо на памятникахъ асирійскихъ и староперскихъ *) — стрѣчаємо ихъ або зовсѣмъ подôбнй до формы асирійскои або переиначенй, але все подôбнй, на новочасныхъ диванахъ и коверцяхъ перскихъ, курдистаньскихъ, хочь безъ даного значеня, тôлько для орнаменту ужитй. **) Орнаментъ накрывокъ на люлькахъ гуцульскихъ не єсть зовсѣмъ тотожный съ тыми асирійскими, але тымъ подôбнѣйшій до тои вôдмѣны, яку Дръ Карабацекъ подає на стор. 157 свого дѣльця „Susandschird", що насъ именно осмѣлило згадати про сю обставину.

Чи и зъ вôдки вынесли Гуцулы сей орнаментъ, чи єсть вôнъ власнымъ питомымъ творомъ ихъ фантазіи артистичнои, — годѣ намъ розберати, бо, якъ сказано, мы бажаємо тôлько звернути на се бачнôсть выслѣдувачѣвъ. Се однакожь рѣчь певна, що на деревѣ руского народу Гуцулы творять вѣтву зовсѣмъ вôдрубну, котра лишь съ часомъ, религією грецкою, а незовсѣмъ языкомъ зрослася зъ рускимъ пнемъ. Много бо стрѣчаємо въ ихъ рускôмъ нарѣчію выразôвъ, котрыхъ иншй нарѣчія рускй не знають, а котрй вони то вôдъ Румунôвъ, пôсля Дра Е. Калужняцкого ***) — або може Румуны вôдъ нихъ — приняли, або такожь вôдъ инишхъ народôвъ орієнтальныхъ собѣ присвоили. Назвы всѣхъ вѣтвъ руского народу — Покутянинъ, Подолянинъ, Волынякъ, Украинець, Лемко, — даються легко вывести зъ руского языка; але вôдки повстала назва „Гуцулъ", нѣхто не умѣє сказати. Въ румуньскôмъ языцѣ выразъ сей значить: злодѣй, опрышокъ.

Справдѣ Гуцулы були ще въ починѣ нашого столѣтя славнй зъ опрышкованя, а часы тй они самй, якъ высше замѣчено, уважали славными; тымъ отже духомъ опрышкôвскимъ такъ значно рôжняться вôдъ инишхъ Русинôвъ. Але чи сей выразъ єсть питомымъ румуньскимъ, чи взятымъ вôдъ згаданои прикметы Гуцулôвъ, то инше питанє. Зовуть себе такожь Гуцулы „Верховинцями"; значить се майже то само що „Пôдгаляне" або мешканцѣ Альпъ. Декотрй етнографы, якъ Oberländer, выводять назву Гуцулôвъ вôдъ Уцôвъ, щепу Скитôвъ. Але заразомъ указують на можливôсть ихъ походженя вôдъ Исседунôвъ зъ стороны гôръ Памиру, то вôдъ Партôвъ, на конець вôдъ розбитого племени Половцѣвъ. Духомъ своимъ суть а радше були до недавна дуже подôбнй до нынѣшнихъ Курдôвъ — такъ само гôрняки, дикй, вôдмеженй вôдъ прочого свѣта, любовники коней и опрышкованя, справнй орнаментисты.

---

*) Austin Henry Layard, Ninive и его останки, на кôлькохъ таблицяхъ; то само A. H. Layard, Ninive и Babilon; то само W. S. W. Vaux Ninive и Persepolis.

**) Dr. Josef Karabacek Susandschird стор. 137 и сл.

***) E. Kałużniacki въ росправѣ Дра Миклосича „Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen" Wien 1879 (передрукъ зъ росправъ вѣденьскои академіи наукъ).

А рôжнились Гуцулы вôдъ Курдôвъ до недавна розпустою, звѣстною въ исторіи пôдъ назвою вавилоньскои.

Не хочемо утверджати, щобъ той орнаментъ накрывокъ до своихъ люльокъ они вразъ съ тыми обычаями вавилоньскими принесли собѣ зъ рôвнинъ Тигру та Евфрату. Однакъ на нашôй рускôй земли можна стрѣтити всѣлякіи несподѣванки етнографичніи! Хтожь збагне, якою дорогою дôйшли Гуцулы до выробляня фляшокъ зъ дерева, стилемъ подôбныхъ, а красою пôдхожихъ до выробôвъ индустаньскихъ, якъ впевнявъ Дръ Екснеръ въ своихъ справозданяхъ зъ нашои выставы краєвои въ „Wiener-Abendpost"? Однакъ щожь бôльше! Фактомъ доси черезъ нѣкого непôднесенымъ, а всежь математично певнымъ єсть, що на Руси нашôй до нинѣ зберѣгся торжественно символъ, колись повсюдный въ Греціи и въ Римѣ, до нинѣ повсюдный въ Тибетѣ тай Индіяхъ, а декуда ще появляючійся въ сторонахъ Неаполю. Переповненый тымъ символомъ музей помпеяньскій, видно єго декуды въ камѣни вырѣзаного надъ брамами вôдкопаныхъ домôвъ въ Помпеѣ. Окрасы на рускихъ короваяхъ (хлѣбахъ печеныхъ на весѣлє) съ того жь самого выробленя тѣста — не суть нѣчимъ иншимъ, якъ тибетаньскимъ та индійскимъ „lingam" а старинным грецкимъ и римскимъ „phallus" — символомъ плодности. Доказує сего и самъ видъ тыхъ окрасъ короваяи, доказує та обставина, при якôй єго пекуть, доказує барвѣнокъ, котрымъ єго прикрашують, доказують пѣснѣ, спѣваніи при зарабляню тѣста на короваю. Затерлось въ тямцѣ люду значенє короваю — але коровай зôставъ яко забытокъ съ первѣстныхъ осель руского народа, або яко забытокъ жерела, съ котрого зачерпнувъ сей нарôдъ починки своєи цивилизаціи.

Такъ зновъ остане нашъ рускій людъ, котрого орнаментику подаємъ въ нашôмъ выданю; останутъ Гуцулы, котрыми сей нашъ зошитъ займаєся, але хто знає, чи за кôлькадесять лѣтъ се наше выдавництво не буде одинокимъ вже памятникомъ орнаментики того руского люду и тыхъ Гуцулôвъ.

Буде се бодай памятникъ вѣрный!

Львôвъ въ Липцю 1882 г.

Людвикъ Вербицкій,
членъ заряду промыслового музея мѣского.

WYROBY METALOWE HUCUŁÓW.

OZDOBY.

Pierwszych śladów rozbudzającego się poczucia piękna szukać należy w skłonności do strojenia się, a skłonność ta jest wyrazem zamiłowania życia, jest pierwszym, naiwnym objawem ambicyi, jest wreszcie objawem nastroju uroczystego lub świątecznego. Ozdoba podnosi indywidualność osoby, odróżnia ją od ogółu i wznosi ją jakby na wyższe stanowisko.

W miarę jak się ta pierwsza potrzeba ozdabiania coraz bardziej obudza i rozmaga, obejmuje ona zwolna cały zakres rozwoju artyzmu i sztuki. Najpierw przyozdabia, raczej przystraja człowiek siebie samego, później wszystkie przedmioty, służące do powszedniego użytku, uzupełniające niejako indywidualny charakter jego osoby — przedewszystkiem ozdabia wtedy swą broń. Dalej przenosi się to poczucie na przedmioty służące do czasowego użytku, które później, umieszczone na właściwem miejscu, stanowią ozdobne otoczenie człowieka. Do tego rodzaju przedmiotów należą sprzęty i urządzenia domowe, cały dział ornamentyki ceramicznej i tektonicznej i t. d. Wreszcie gdy człowiek wzniósł się już na wysoki stopień cywilizacyjnego rozwoju, ozdabia nadewszystko przybytek, przeznaczony na siedzibę swych bogów, w końcu swoje własne mieszkanie, swój dom, — a w miarę rozwoju cywilizacyjnego przekształca się zwolna skłonność do ozdabiania w poczucie potrzeby artyzmu i sztuki.

Wychodząc z tego założenia, należy czynność człowieka, skierowaną ku tworzeniu ozdób, uważać jako pierwszy objaw poczucia piękna, jako pierwsze kroki stawiane w dziedzinie rozwoju artyzmu i sztuki; wolno nam więc wyniki poczucia piękna i najwyższego rozwoju artyzmu i sztuki, przedstawiające się w monumentalnych budynkach, rzeźbach, statuach, obrazach i t. p., również nazwać ozdobami społeczeństwa ludzkiego, które się wzniosło na najwyższy stopień cywilizacyjnego rozwoju. Potrzeba zatem tworzenia ozdób, wywołana pierwotnie u ludów, na nizkim stopniu rozwoju stojących, z pobudek czysto egoistycznych i osobistych, zataczając w miarę cywilizacyjnego rozwoju społeczeństwa ludzkiego coraz szersze

koła, wytwarza zwolna wielką sztukę, która oddziela się od osoby a przenosi na przedmioty i staje się wyrazem poczucia piękna i artyzmu cywilizowanego społeczeństwa.

Nie tu miejsce zastanawiać się nad całym przebiegiem rozwoju potrzeby tworzenia ozdób, należących do ubioru, zacząwszy od ozdabiania skóry ludzkiej przez tatuowanie, używane u dzikich ludów, a skończywszy na bogatych strojach i insygniach, znamionujących najwyższą godność królów i wodzów, począwszy od Assyryjczyków i Egipcyan aż do wieków średnich, czasów odrodzenia i obecnych. Należy jednak dotknąć choć pobieżnie jedną gałąź ozdób, mianowicie ozdoby zwykłe, używane przez lud i pospólstwo, a to w tym celu, ażeby pod względem estetycznym i artystycznym osądzić można jakość i wartość ozdób, używanych dotychczas przez jeden szczep ludu naszego, mianowicie przez Huculów, zamieszkujących Karpaty od strony północnej pomiędzy Czeremoszem białym, czarnym i Prutem.

Ozdoby, służące do stroju osób, wznoszą się wtedy na stanowisko pod względem sztuki uwagi godne, kiedy albo wyższy stopień dobrobytu materyalnego pozwala na ofiary z posiadaniem pewnego zbytku połączone, albo gdy przyrodzony lub wyrobiony zmysł i poczucie piękna przywiązuje pewną wagę do każdej, nawet i najmniejszej, materyalną wartość mającej części ubrania, do każdego sprzętu, do całego otoczenia, i nadaje im cechę estetyczną i artystyczną. Wówczas pod względem sztuki zajmują przedmioty te, w przeciwstawieniu do ozdób używanych gwoli celom reprezentacyjnym i publicznym, mniej więcej takie stanowisko, jak w malarstwie obraz rodzajowy w przeciwstawieniu do obrazu treści historycznej.

Ozdoby te mające przedewszystkiem charakter, jeżeli się wolno tak wyrazić, czysto prywatny, powinne ze stanowiska prawdziwego piękna sądzone, mieć dwa ważne znamiona — powab i powagę.

Ozdoby używane przez męczyzn, powinne, o ile w ogóle zgodzić się można z potrzebą przystrajania się męczyzn, mieć znamię powagi; ozdoby służące do stroju kobiet, znamiona powabu.

Ozdoby matron zajęłyby wtedy pośrednie miejsce pomiędzy wyżej wspomnianemi.

Na Wschodzie, w czasach starożytnych, używali tak męczyzni jak i kobiety do stroju bogatych ozdób; męczyzni zaś, o ile należeli do kast uprzywilejowanych t. j. panujących, kapłanów, wojowników i t. p., stroili się bogaciej nawet niż kobiety. U Greków najwyższą ozdobą stroju męczyzn były: hełm, miecz i puklerz bogato zdobiony, a w czasie pokoju wieniec, przepaska albo dyadem na głowie kapłana lub tyrana. Ale nawet ozdoby, używane do stroju przez kobiety greckie, nie dorównywały co do bogactwa i zbytku ozdobom i klejnotom, używanym przez kobiety u Etrusków lub Rzymian. Uwagi godnem jest również, że w czasie najwyższego rozwoju sztuki u Greków, w czasie gdy strój kobiet pod względem form estetycznych

zupełnie był już rozwinięty, najgłówniejszą rolę w stroju kobiecym odgrywało piękne ułożenie włosów, dyadem i kólczyki. Że powab ozdoby włosów, jako naturalny warunek piękna, pojęli Grecy z najbardziej artystycznego stanowiska, świadczą o tem prześliczne rzeźby bogiń i bogów, dotychczas przechowane.

Jeżeli więc miarę piękności ozdób używanych do stroju w życiu codziennem ludów starożytnych, użyjemy za podstawę do osądzenia pod względem estetycznym i artystycznym ozdób, używanych przez Hucułów; jeżeli miarę tę zredukujemy do takiej skali, jaka potrzebną jest aby nie być posądzonym o przesadne zamiłowanie rzeczy swojskich, a temsamem o przecenianie rzeczywistej ich wartości: to przyznać będziemy musieli, że te piękne, choć tak pod względem formy jak i wykonania nadzwyczaj skromne ozdoby, że te utwory jeniuszu ludu huculskiego posiadają główne znamiona estetycznego artyzmu.

Niepodobna charakterowi tych ozdób odmówić ani pewnej powagi, ani też zaprzeczyć powabu, tych głównych znamion ozdób używanych do stroju ludzkiego.

Z opisania stroju Hucułów, które poniżej podajemy, powziąść można, że zmysł poczucia piękna objawia się u nich, tak jak u innych dawniejszych ludów, przedewszystkiem w ich ozdobach. Mężczyzni zatem używają przeważnie bogato ozdobionej broni, jako to: strzelb, pistoletów, noży, sztyletów, toporków; dalej zdobią wszystkie przyrządy będące uzupełnieniem uzbrojenia, jako to: prochownice, torby, pasy i t. p.; a jako rzeczywiste ozdoby stroju prócz krzyża na szyi noszą tylko galony na kapeluszach.

Kobiety stroją przedewszystkiem głowy, splatając włosy w rozmaity sposób, stosownie do okoliczności: inaczej w dzień świąteczny, inaczej w powszedni lub żałobny; noszą naczółka, kólczyki, naszyjniki z łańcuchów metalowych z krzyżami i medalami, z paciorek różnokolorowych, wreszcie pierścienie, przepaski i t. p.

Zestawienie kolorów materyj różnych, używanych do stroju, również sposób zastosowania haftów kolorowych na bieliznie, jest zawsze wielce harmonijny i nadaje strojom tym zupełnie odrębny charakter. Huculi, różniący się pod wieloma innemi względami, jak w sposobie życia, w zwyczajach i obyczajach od swych pobratymców górali, zamieszkujących Karpaty dalej na zachód na Rusi, zajmują niemniej też pod względem stroju zupełnie odrębne i wybitne stanowisko.

Odrębność w stroju Hucułów objawia się przeważnie w wielkiem zamiłowaniu ozdób metalowych wszelkiego rodzaju, które to ozdoby, noszone przy ubiorze ciemno-pąsowym, przyjemny efekt sprawiają. Ozdoby do stroju używane wykonują oni prawie wyłącznie z mosiądzu, a w nowszych czasach także z bakfonu. Mosiądz, swą barwą najbardziej do złota zbliżony, zastępuje

0133077

(4) Науково-технічна бібліотека
Національного університету
"ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

potomkom opryszków i watażków ten metal, a nadto swą cokolwiek w zielonawe wpadającą barwą, przy purpurowych odmianach materyj, używanych do ubiorów, często lepiej nawet odbija niż złoto.

Nie dziw więc, że Huculi i Hucułki, szczególnym zmysłem harmonii barw obdarzeni, przemysł mosiężników szczególnie wysoko cenią i starannie pielęgnują.

Hucuł mosiężnik jest też niemało dumnym ze swej zręczności, która u niego zastąpić musi brak wiedzy technicznej, brak narzędzi pomocniczych, wreszcie brak należytej biegłości w wykonaniu form i modeli, koniecznych w tego rodzaju robotach. Nieudania się więc odlewu nie przypisuje nigdy swej niezręczności, lub nieuctwu swemu, ale urokom, „pahanym oczom“; nie lubi też jeżeli się ktokolwiek, mianowicie zaś obcy, przypatruje robocie lub podczas odlewania „syplenia“, wypytuje go, co i jak zamierza wykonać.

U Hucułów trzeba rozróżnić ubiór świąteczny i codzienny. Ubiór świąteczny Hucuła jest kusy, wolny, nie opięty. Wierzchnią suknię świąteczną stanowi sardak z grubego sukna koloru ciemno-czerwonego. Sardak taki sięga powyżej kolan; ozdobiony jest zwykle sznurkami niebieskiemi i kutasami z jaskrawej włóczki, darmowysy, które są przyszyte nićmi szychowemi.

Pod sardak wdziewa Hucuł kożuszek bez rękawów, kieptar (Tabl. I.), służący raczej do ozdoby jak dla ciepła, gdyż z przodu wcale nie jest spięty. Kieptar jest dokała obszyty drobnym czarnym barankiem, a na zewnątrz ozdobiony wyszywaniami z włóczki i ozdobami z czerwonego safianu, raki. (Tabl. I., figura kobiety na prawo). Spodnie noszą zwykle szerokie, koloru również czerwonego; są one u dołu albo wciśnięte w buty wysokie, albo włożone w postoły t. j. chodaki, czyli opinki, ze skóry wołowej niewyprawianej, na brunatno zafarbowanej, zadłubieni; powyżej kostek zaś są albo obciśnione wązkiemi rzemykami z białej skóry, albo białym sznurkiem rzemiennym. Nosząc postoły obwija Hucuł nogę w kapciory t. j. szkarpetkę wełnianą, zabarwioną również na pąsowo. Pod kieptarem koszula świąteczna z cienkiego płótna domowej roboty, spada prawie po kolana, na dole jest trochę dziergania. Męzka koszula nie ma rękawów wyszywanych i jest zwykle na piersiach otwartą i tylko pod szyją spięta lekko sznurkiem.

Do świątecznej odzieży Hucuła niezbędnie jest potrzebną okresa krizywnycia. Ta składa się z dziobni, dziobeńki, t. j. torby tkanej, wyszywanej galonkami i kupnemi guziczkami metalowemi (Tabl. I.), z porosznyci t. j. prochownicy, przyrządu na proch (Tabl. I.). Prochownica taka zrobiona jest albo z drzewa, okuta blachą mosiężną, wybijana we wzory drutem mosiężnym i wykładana perłową macicą (Tabl. X. fig. 1.) i wtedy jest zwykle kształtu półkulistego, kruhła porosznycia, albo z jeleniego rogu formy rozwidlonej, rohowa porosznycia (Tabl. X.

fig. 2.), również bogato ozdobiona blachą mosiężną. Torba i prochownica, przewieszone na wkrzyż przez piersi, wiszą na rzemieniu, nabijanym gęsto ćwioczkami, cietkamy, i spiętym klamrą mosiężną, prieżka do irchowych remeniw, do taszok, dziobenok i porosznyć (Tabl. VI. fig. 4, 5, 6).

Ćwioczki, któremi rzemienie te są nabijane (Tabl. VI i X), są z odwrotnej strony swojej nitowane cyną lub ołowiem; dla tego też, aby koszula się nie plamiła, rzemień z pod spodu podszyty jest irchą. Prócz dziobenki i porosznicy należy do stroju świątecznego, mianowicie u bogatych Huculów, taszka, torbinka, torebka skórzana, pokryta blachą mosiężną, lub wybijana gwoździkami i ozdobami mosiężnemi*) i służy do przechowywania pieniędzy; najczęściej jednak jako schowek na lulkę, fajkę mosiężną, krzemień i krzesiwko, kresywce.

Na głowie nosi Hucuł kresanie t. j. okrągły kapelusz (Tabl. I.), ozdobiony galonem z cienkiej blachy, używanym wyłącznie przy kapeluszach (Tabl. IV. fig. 2), blechowyj galon na kresanie. Kapelusz noszą tylko letnią porą; w zimie zaś używają czapki baraniej kształtu okrągłego. Każdy Hucuł opięty jest pasem rzemiennym szerokim (Tabl. I.) o trzech lub czterech sprzączkach (Tabl. VI. fig. 1) prieżki do remeniw; prócz tego drutem do szlufy rzemiennej pasa przymocowane są kółka ozdobne mosiężne, kilcia (Tabl. V. fig. 4, 5). Za pasem noszą Huculi ostry nóż, do sztyletu podobny, albo w pochwie ozdobnej nóż i widelec, niż i wyłci (Tabl. VII. fig. 6, 7), częstokroć także pistolet, pistole, lecz zwykle teraz używają go tylko podczas wesela, uroczystości jordanu, rezurekcyi. Pistolet (Tabl. XI. fig. 1, 2, 3, 4), przedstawiony tu w rysunku, należy do niezwykle pięknych, lufka i okucie mosiężne, okładka zamku tombakowa, kurek zaś żelazny. Oprawa drewniana bogato ozdobiona i nabijana mosiężnemi drucikami i ćwioczkami, pistole bohaćko żyrowane. Zwykłe pistolety mają lufki żelazne, oprawę drewnianą, mosiądzem ozdobioną, zamek dotychczas najczęściej jeszcze na skałkę.

Hucuł świątecznie ubrany ma w ręku toporek mosiężny z cięciem, topireć bartka, albo toporek bez cięcia, kielew zwany. Toporek bartka (Tabl. IX. fig. 1, 2, 3) z cięciem jest zawsze mosiężny, stylisko drewniane, obłożone całe lub przynajmniej w górnej swej części blachą mosiężną, gładką lub wybijaną we wzory.

Toporek kielew (Tabl. IX. fig. 4, 5) bez cięcia, był prawdopodobnie dawniej odznaką dystynkcyi. Toporek sam mosiężny, stylisko długie, zawsze ośmiogranne, obłożone blachą mosiężną ozdobioną w wzory wybijane. Toporek sam zawsze bywa również bogato ornamentowany.

---

*) Na torbini w około kilci.
Sardaczok kraszenyj.
Pieśń huculska.

Toporki służą do parady a w bójce do płazowania, w czem Huculi mają podziwienia godną zręczność, bo prawie nigdy przeciwnika swego nie skaleczą.

Gdy Hucuł jedzie na ślub lub wesele, zwłaszcza wierzchem, zarzuca na siebie płaszcz biały bez rękawów, zwany g u g l a, spięty klamrą mosiężną, c z i e p r a h a (Tabl. V. fig. 1, 3).

Niewiele od świątecznego różni się ubiór powszedni Hucuła. Różnica na tem polega, że zamiast sardaka z sukna czerwonego, noszą sardak z sukna czarnego bez klinów, b a j b a r a k, z kroju podobny do bluzy. W sardaku tym jest kieszeń umieszczona wewnątrz na fajkę, krzemień, hubkę i krzesiwo. W zimie Hucuł nosi kożuszek bez rękawów, k i e p t a r, spodnie c h o ł o s z n i, z sukna grubego nieprzemakalnego, postoły z kapciorami lub onóżkami i koszulę z grubego płótna. W lecie zaś nosi spodnie w o ł o s i e ń s k i e, robione z szerści koziej, kapelusz lub czapkę letnią a w ręku prawie zawsze zwykłą siekierę, i to bardzo ostrą.

Do uzupełnienia stroju zaliczyć trzeba i fajkę, l u l k a, nieodstępną towarzyszkę Hucuła. I jakkolwiek obecnie palenie cygaretów wyrugowało po części używanie fajek, to zawsze mianowicie u starszych, ładna fajeczka w wielkiem jest poszanowaniu; świadczą o tem mnogość jej form i bogate ozdoby.

Fajeczki, używane u Hucułów, są zawsze metalowe t. j. mosiężne, rzadko bakfonowe; robione z grubej blachy bogato i misternie wybijanej, z bardzo ozdobną nakrywką. W zgięciu, gdzie fajka przechodzi w szyjkę, znajduje się gęstą plecionką pokryty kawałek ogniotrwałej gliny, stanowiący połączenie, i w tem najmniej rozgrzewającem się miejscu trzyma kurząc Hucuł fajeczkę w ręku. Cybuszek drewniany, krótki, u góry trochę wygięty, pokryty jest również cały lub częściowo blachą mosiężną a łańcuszkiem przymocowany do fajeczki. Ponieważ Hucuł nakłada fajkę twardo tytoniem mocno zwilżonym, i wypiekłszy tak nałożoną fajkę w żarze, dopiero ją kurzy: potrzebną mu zatem jest koniecznie przetyczka, p r o t y c z k a, które to narzędzie mosiężne również bogato bywa ozdobione. Krzesiwko, k r e s y w c e, krzemień k r e m i ń i hubka uzupełniają przyrząd do palenia i przechowywane są, jak to już wyżej wspomniano, w taszce, torbince. — Tabl. VII. i VIII. dają bogaty zbiór fajeczek oraz okazy przetyczek i krzesiwka.

Ubiór Hucułek da się również podzielić na świąteczny i powszedni. We święto noszą Hucułki, podobnie jak męczyźni, sardaczek pąsowy, kożuszek bez rękawów, k i e p t a r, ale daleko więcej wyszywany jaskrawo (Tabl. I). Majętniejsze Hucułki noszą zamiast kieptaru tak zwane p o d b i t i e, jest to sardak baranami podszyty. Jeżeli sardak ten jest z materyi czarnej, to obszywają go czyli lamują barankiem białym; jeżeli pąsowy, to barankiem czarnym. Spodnice Hucułki bardzo rzadko noszą, chyba od wielkiej gali, i to tylko koloru niebieskiego. Natomiast używają dwóch zapasek,

obhortka, wązkich, przewiązanych w pasie odpowiednio do wsiadania na koń, albo też jednej szerokiej obhortki związanej z przodu, i fartuszka ozdobnego. Obhortki są zwykle koloru brunatnego albo czarnego, z szerokim pasem czerwonym. Fartuszki zaś są również wełniane, tkane w pasy czerwone i brunatne albo czerwone, a przerabiane w odstępach na palec szerokich nićmi z szychu. Obhortki jak i fartuszki bywają bardzo gustowne, ale przytem i drogie.

Koszul używają niedługich, białych, na ramionach kolorową nicią bogato i bardzo gustownie wyszywanych (Tabl. I.). Do wyszywań na koszulach używają Hucułki nici wełnianych lub bawełnianych koloru czarnego, czerwonego, pomarańczowego, zielonego. Niebieski kolor nadzwyczaj rzadko się spotyka. Koszule w pasie opięte są rzemykiem czyli pasem, zawsze pąsowym, zwanym bukuryjką, spiętym sprzążką mosiężną, prieżka do bukuryjki (Tabl. VI. fig. 2 i 3).

Na szyi i piersiach noszą dziewczęta paciorki, krzyże, również naszyjniki z łańcuchem, na których zawieszają dużo krzyżyków, często monety srebrne, tudzież medale srebrne, mosiężne, nawet i cynowe. W uszach noszą kólczyki, a od święta bogate naczółka z blachy mosiężnej. Na tablicy I. przedstawia środkowa figura bogatą Hucułkę świątecznie przystrojoną. Na łańcuchu, rėkiz (Tabl. II. fig. 1) wisi wielki krzyż, chrest z rozpietiem (Tabl. II. fig. 1 i 2), albo chrest bez rozpietia (Tabl. I. fig. 1. i Tabl. II. fig. 3). Dalej widać trzy naszyjniki z łańcuchów, na których wiszą krzyże mniejsze, zgarda z chrestykamy albo zgarda chrestykowa (Tabl. I. fig. 2). Używane są również naszyjniki z paciorek szklannych lub bursztynowych z krzyżykami (Tabl. III. fig. 4, 5). Prócz tego widać jeszcze kilka sznurków paciorek szklannych, najczęściej weneckich; zaś bezpośrednio na szyi znajduje się przepaska, gerdan, z drobnych kolorowych paciorek szklannych, we wzory na włosieni pleciona i na czerwoną harasówkę naszyta.

Jako ozdobę czoła widzimy przymocowany czerwoną rozczesaną włóczką i naszyty na szerokiej czerwonej harasówce naczółek z blachy mosiężnej, cziłce (Tabl. IV. fig. 1).

Naszyjniki i paciorki spięte są zwykle klamrami mosiężnemi, zwanemi czieprahy (Tabl. V. fig. 1, 2, 3). Noszą również naszyjniki i w ten sposób, że na długi łańcuch lub sznurek nawleczone są paciorki, rekizy, chrestyki i t. d. Łańcuch ten zawiesza się dokoła tak, że obwijając szyję, ku piersiom kilkakrotnie spada festonami w coraz szersze koła. Kobiety i dziewczęta noszą również kólczyki mosiężne, koutkie, które zowią koutkie lilitkowi (Tabl. II. fig. 3, Tabl. IV. fig. 4), albo też koutkie chrestykowi (Tabl. II. fig. 4 i Tabl. IV. fig. 3). Prócz kólczyków przyczepiają zwykle do uszu, mianowicie zaś w święta, idąc do cerkwi, listki z barwinku. Pierścienie stanowią również ważną i konieczną część ozdoby; są to albo obrączki, obruczkie (Tabl. II. fig. 7, 8, 9,

Tabl. IV. fig. 9, 11), albo pierścienie, p e r s t y n i (Tabl. II. fig. 5, 6, 10, Tabl. IV. fig. 7, 8, 10, 12.).

Dziewczęta noszą włosy w kosy splecione, w które wplatają w dnie świąteczne i uroczyste albo guziki mosiężne, albo też drobne białe muszelki, b o w t y c i, które pochodzą z nad Cisy; prócz tego przyozdabiają kosy rozczesaną włóczką koloru pąsowego i żółtego, która w bogatych wisiorach spada na ramiona i plecy.

Sposób zaczesania głowy jest bardzo rozmaity, ale zawsze piękny i malowniczy. Hucułka podczas postu zaczesuje się skromnie, zaplatając włosy we dwie kosy, które do głowy przylegają a z tyłu są splecione w jeden duży warkocz; i nie wplata wtedy we włosy ani włóczki, ani też guziczków ni muszelek. Do codziennego stroju używa sposobu zaczesania jak Tabl. I., figura stojąca na prawo okazuje, gdzie są wplecione guziczki, muszelki i włóczka. Włóczka używana do codziennego stroju jest jednak starszą i spłowiałą. Niedzielne i odświętne zaczesanie głowy podobnem jest do codziennego, więcej jednak wówczas znajduje się ozdób, a w sutych festonach używa się nowej włóczki.

W największe zaś uroczystości, na wesele, ślub, wielkanoc zaczesują i ozdabiają głowę jak środkowa figura Tabl. I. okazuje. W czasie żałoby a mianowicie wtedy, gdy ciało leży jeszcze w domu — dziewczyna ma włosy zupełnie rozpuszczone, związane tylko raz z tyłu, aby się nie rozsuwały na plecach. W zimie zaczesanie jest zwykle zupełnie skromne, ponieważ dziewczęta i kobiety noszą chustki na głowie.

Hucułki kobiety noszą na głowie p e r e m i t k i t. j. rańtuch biały własnej roboty a na szyi paciorki. Jednak tylko wychodząc z domu do cerkwi, we święta, lub na uroczystość noszą kobiety peremitki; w domu zaś przy zwykłem zajęciu w dzień powszedni zawijają głowy chustkami. Każda Hucułka, choćby nawet niepowabna, ma wielkie wyobrażenie o swej piękności jest więc zalotną, przy obcych wdzięczy się i strzela oczyma na wszystkie strony.

Hucułka nie nosi toporka, ale za to laskę, p a ł y c i a, u góry najczęściej mosiądzem ozdobioną, p a ł y c i a o b ł o ż e n a b l e c h o w, ż y r o w a n a d o r o t o m (Tabl. IX. fig. 6, 7), uboższe zaś noszą zwykłą laskę i ta im służy w czasie ich zwykłych wycieczek do łatwiejszego wspinania się po górach

W dnie zwyczajne noszą Huculki k i e p t a r, t. j. kożuszek, bez rękawów, b a j b a r a k sardak bez klinów, rodzaj bluzy, i zapaski mniej kosztowne; głowę obwijają chustką zwykłą. W święto noszą buty kozłowe czerwone, w dnie powszednie zazwyczaj postoły, zawsze pończochy, k a p c i o r k a m i zwane, koloru czerwonego lub w ogóle jaskrawego.

Głównemi ogniskami huculskich wyrobów mosiężnych są: Ż a b i e nad Czeremoszem czarnym, B r u s t u r y koło K o s m a c z a, J a w o r ó w

i Sokołówka. I tak wyrabiają w Sokołówce mosiężne łańcuszki, rekizy; w Brusturach klamry do rzemieni i mosiężne okucia do butów; w Jaworowie toporki i pistolety; w Żabiu toporki kielefy, prochownice, pistolety, strzemiona mosiężne, fajeczki, kółka do pasów, kilci, sprzążki, naczółka, kólczyki, pierścienie i obrączki. Prócz tych miejscowości wyrabiają jeszcze rzeczy mosiężne, lubo na mniejszy rozmiar, w Jamnie nad Prutem i Worochcie.

Sposób odlewania i wyrabiania przedmiotów i ozdób mosiężnych, używanych dotychczas przez Hucułów, jest nadzwyczaj prosty. Model, firmasz, z metalu lub też wyrznięty z drzewa, oblepia się gliną pomieszaną z węglem tłuczonym, i formę tę glinianą rozcina na kawałki w miarę jakości przedmiotu, suszy później, wypala najczęściej na wolnem ognisku w domu lub też w polu, a raczej na połoninach pasąc bydło. Po wypaleniu składa pojedyncze części formy razem, oblepia zewnątrz warstwą gliny i wypala po raz drugi. W tak przygotowaną formę wlewa przez otwór umyślnie zostawiony, w tygielku glinianym, niewypalonym, ale dobrze wysuszonym, roztopiony mosiądz, rozbija formę i rzuca gorący jeszcze odlew w wodę dla zahartowania.

Teraz oczyszcza, opiłowuje odlany przedmiot, cyzeluje go, wybija oczka, linie i ozdoby, wykręca większe otwory i zagłębienia, jednem słowem przyozdabia; a ozdabianie to nazywa pyśmo, poczem przedmiot gotowy.

Modele czyli firmasze biorą jedni od drugich, tak że nad Czeremoszem te same przedmioty wyrabiają, jak i nad Prutem. Niektóre z tych modeli pochodzą prawdopodobnie jeszcze z bardzo odległych czasów. Najpiękniejsze odnoszą się do czasów opryszków — a nazwanie jakiegoś przedmiotu: to szcze z oprywszczyny! nadaje mu znacznie wyższą wartość. Nowszych przedmiotów jest nadzwyczaj mało i niewiele takowe cenią.

Podnieść należy, że dzisiejszy mosiężnik huculski nie prowadzi tego zajęcia jako rzemiosło stałe, przedewszystkiem z obawy opodatkowania, i trudni się niem tylko czasami obok innego zajęcia, jak przy paszeniu bydła lub też przy ścinaniu drzewa i t. p. Przemysł ten — już i tak ograniczony do wyłącznych potrzeb Hucułów, bo gdzieindziej ozdób tych mosiężnych wcale nie noszą — upada coraz bardziej, i dzisiaj już ledwie kilkanaścioro ludzi na całej Huculszczyźnie zajmuje się temi wyrobami. Z każdym dniem można powiedzieć ubywa mosiężników. Przy konkurencyi podobnych wyrobów fabrycznych, przemysł ten prawie zupełnie ustaje — a przedmioty, obecnie jeszcze wyrabiane, ani pod względem staranności wykonania, ani też pod względem piękności wyrobu nie dorównują przedmiotom tego rodzaju dawniej wykonanym, i jako cenne zabytki w rodzinach przechowywanym. Większą część przedmiotów, w zeszycie obecnym przedstawionych, tylko za usilnem staraniem do odrysowania uzyskać było można, jako stare zabytki bowiem nie są one obecnie do nabycia.

Przechodząc w końcu do techniki wyżej opisanych robót metalowych, nadmienić wypada co następuje.

Złoto, jako najczęściej w większych bryłach w rodzimym stanie znachodzone, było prawdopodobnie pierwszym metalem, który człowiek stosownie do swych potrzeb i celów technicznie przekształcał i zużytkowywał, a to tem chętniej, że przymioty metalu tego, jego połysk i kolor, najbardziej nadawały się do użycia go do różnorakich ozdób.

Ozdoby z blachy były więc prawdopodobnie pierwszemi wyrobami wykonanemi z metalu. Jeżeli się dalej zważy, że złoto posiada przymiot ciągliwości w bardzo wysokim stopniu, to pozwolonem będzie również i to przypuszczenie, że wyroby z blachy i drutów tego metalu przedstawiają najdawniejszą technikę wyrobów metalowych.

Powyższy przymiot złota jest wspólny, jakkolwiek w mniejszej mierze, innym także metalom, i był również powodem, że i z innych metali wyrabiano najpierw ozdoby z blachy; jak również, że w najdawniejszych już czasach używano blachy różnych metali do pokrywania i ozdabiania broni, oraz różnych narzędzi i przyrządów, używanych przez człowieka do rozmaitych celów.

Używanie blachy metalowej do różnych ozdób w wielkiej ilości a często i w wielkich rozmiarach tak, że blacha pokrywa często zupełnie przedmiot ozdobiony, jest zazwyczaj charakterystyczną oznaką budzącego się poczucia piękna i zamiłowania sztuki, mianowicie u ludów stojących na nizkim jeszcze stopniu rozwoju intelektualnego.

Najpierw używano blach metalowych w ogóle, w szczególności zaś blach złotych, do ozdób zupełnie płaskich, a ornamentyka ich ogranicza się do drobnych ozdób, złożonych z linij prostych i krzywych, z gwiazd i t. p., wbijanych lub wciskanych najprostszemi narzędziami. Przedmioty tego rodzaju są często znacznych rozmiarów, jak świadczą okazy znalezione w grobach egipskich*) i etruskich, również w grobach celtyckich, starogermańskich, fińskich i słowiańskich**). Pierwszą zdobyczą odkrywców Ameryki były również blachy złote, używane do ozdoby***).

Najdawniejsze użycie metalu jako materyału do sporządzania broni, było również w kształcie blachy. Blachą obijano groty dzid, strzały, pokrywano tarcze i puklerze, również i inne narzędzia i przyrządy bojowe, ażeby zrobić je więcej trwałemi i wytrzymałemi, wreszcie i więcej przydatnemi do ataku.

Używano również blachy metalowej do pokrycia pasów, które noszono albo około bioder (*lorica* rzymskich żołnierzy), albo też przewieszano przez plecy pionowo lub skrzyżowane.

---

*) Louvre: cynowe płyty z hieroglifami.

**) Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie: skarb Michałkowicki.

***) Der Stil von Godfried Semper.

Pasy takie pokrywano blachą albo gładką, albo w formie łuski, albo wreszcie w formie drobnych guzików. Roboty z drutu metalowego, jak plecionki, branzolety, spinki, klamry i t. p. należą również do technik najdawniej znanych; także i drobne ozdoby wyrabiane z cienkiego drutu, znane pod imieniem filigranów, znachodzono w najstarszych grobach egipskich, assyryjskich i greckich.

Porównując przytoczone tu różnorodne techniki, sposoby użycia i przerabiania ozdób metalowych, służących do ubrania, z ozdobami metalowemi, używanemi i wyrabianemi przez Hucułów naszych, przyznać potrzeba, że ich roboty tego rodzaju należą co do techniki do najstarszych i używanych przez ludy dawne, i że w tym zakątku kraju naszego, u Hucułów przechowały się jako nadzwyczaj charakterystyczne pamiątki dawno minionej przeszłości.

Przyglądając się bliżej tym ozdobom, znajdziemy przedewszystkiem blachę metalową, zastosowaną do ozdób służących do ubrania, jak naczółka, galony, kólczyki, pasy wybijane ćwioczkami, okryte jakby łuską blaszaną; dalej do ozdoby i okładania broni, jak toporków, palic, pistoletów, strzelb; wreszcie do ozdoby przyrządów, służących do użytku innego, jak torby okładane blachą, naczynia drewniane ozdabiane obręczami blaszanemi, w końcu fajki blaszane.

Wyroby z drutu widzimy na łańcuszkach, plecionkach, na fajkach wreszcie; drutami metalowemi wybijane są oprawy pistoletów, łożyska strzelb i naczynia drewniane, jak beczułeczki, puhary i t. p. W końcu nadmienić należy ozdoby lane z metalu, jak krzyże, sprzążki, kółka i t. p.

Co się tyczy stylu robót metalowych, noszonych i wyrabianych przez Hucułów, przeważają reminiscencje stylu bizantyjskiego, jakkolwiek widzimy również i motywa renesansowe. Szczególnie charakterystyczne i uwagi godne są krzyże, mianowicie Tabl. II. fig. 1, i Tabl. III. fig. 2, 3, — z tych zaś ostatni, w którym próżne miejsca pomiędzy ramionami tworzą w przeźroczu ośmioramienną gwiazdę, jest najbardziej interesującym. Uwagi godne i niezwykłe są również naczółka Tabl. IV. fig. 1, i kólczyki Tabl. II. fig. 3, Tabl. IV. fig. 4. Te zaś, mianowicie trójkątne wisiorki, na naczółku pomienionem, tudzież wisiorki na kólczykach, nadzwyczaj przypominają ozdoby złote, znalezione przez Schliemana przy rozkopywaniu pagórka w Hissarliku, gdzie dawniej stała Troja *).

Również charakterystyczne są kółka mosiężne lane i ozdabiane wybijanym ornamentem, noszone przy szerokich pasach męzkich. Przypominają one nietylko co do swej formy, ale również co do rodzaju orna-

---

*) Ilios, Stadt und Land der Trojaner von Dr. Heinrich Schlieman; obacz strona 508 złoty dyadem, fig. 685; strona 510 i 511, fig. 686 i 687, złoty naczółek; strona 517, fig. 768, 769, 770, 771, — strona 515, fig. 832, 833, i strona 559, fig. 920 złote wisiorki i kólczyki.

mentu i sposobu wykonania tegoż, podobne kółka, znalezione w grobach etruskich *).

Pięknie pomyślane i oryginalnie rozwiązane są nietylko fomy, ale i ozdoby na obrączkach i pierścieniach.

Ornamenta wybijane i rytowane, jakie znachodzimy na płaskich krzyżach, fajkach, toporkach, na lufach strzelb i pistoletów, przedstawiają zwykle figury geometryczne dobrze do płaszczyzny, którą zdobić mają, zastosowane.

Roboty metalowe Huculów naszych świadczą o wrodzonym zmyśle estetycznym oraz o staranności w wykonaniu, najbardziej zaś o zmyśle harmonijnego stosowania ornamentu do materyi, z której przedmiot jest wykonany, tudzież stosowania ornamentyki do przestrzeni, która ma być udekorowaną; wreszcie zastosowania ornamentyki przedmiotu do celu użytku tegoż.

Wyjaśniliśmy cały zasób podanych w tym zeszycie ozdób, uzasadniając o ile można w krótkości, jakie im miejsce wyznaczyć należy. Zadanie nasze co do tego zeszytu skończone — i już tylko mimochodem, kiedy się nastręcza okazya, podnosimy jednę okoliczność, wobec której trudno nam wystąpić z jakimkolwiek pewnikiem lub choćby hipotezą, na którą jednak zwrócić uwagę badaczy mamy sobie za obowiązek. Na Tabl. VII. i VIII. znajdujemy dziewięć fajek — z tych ośm z nakrywkami, które wszystkie odznaczają się rysunkiem, można powiedzieć, zupełnie jednakowym, a i dziewiąta nakrywka zawiera niejako zawiązek tego ornamentu, którym się wszystkie inne odznaczają. Otóż ta jednostajność zastanowić musi, tem bardziej, że nakrywek z tego rodzaju ornamentem, między ludem ruskim gdzieindziej, nawet w Karpatach osiadłym, nie napotykamy.

Jest to widocznie palmeta, zamieniona w woluty, ślimaki dlatego, że palmeta z blachy mosiężnej byłaby niepraktyczną. Palmeta jest ozdobą bardzo powszechną u dawnych i dzisiejszych ludów orjentalnych, jak i starożytnych narodów klasycznych, używaną tak w architekturze jak i wyszywaniach i dywanach. Niech nam jednak wolno będzie zwrócić uwagę, że ta forma tak jak tu jest użytą, wielce przypomina święte drzewa starych Persów — drzewo wszechnasienia i drzewo rajskie żywota, — indyjskie drzewo Soma, które wszystkie, tak jak mahometańskie drzewo Sidre i starogermańskie drzewo Yggdrasil jest przeważnie symbolem nieśmiertelności. Wizerunki tego drzewa napotyka się na pomnikach assyryjskich

---

*) Der Stil von Godfried Semper strona 492 i 494.

i staroperskich*) — napotyka się je bądź zupełnie podobne do formy assyryjskiej, bądź przeinaczone, ale zawsze podobne, na nowoczesnych dywanach i kobiercach perskich, kurdystańskich, jakkolwiek bez dawnego znaczenia, tylko dla ornamentu użyte**). Ornament nakrywek na fajkach huculskich nie jest zupełnie identyczny z owemi assyryjskiemi, ale tem podobniejszy do tej odmiany, jaką Dr. Karabacek podaje na str. 157 swego dziełka „Susandschird", co nas właśnie do podniesienia tej rzeczy ośmieliło.

Czy, i zkąd, wynieśli Huculi ten ornament, czyli jest on własnym, rodzimym tworem ich fantazyi artystycznej — rozbierać nie możemy, gdyż, jak powiedzieliśmy, tylko uwagę badaczy zwrócić pragniemy. To jednakowoż pewną jest rzeczą, że na drzewie ludu ruskiego Huculi tworzą latorośl zupełnie odrębną, która tylko z biegiem czasu religią grecką a niezupełnie językiem się z ruskim pniem zespoliła. Mnóstwo bowiem napotykamy w ich narzeczu ruskiem wyrazów, których inne narzecza ruskie nie znają a które oni bądź od Rumunów, według Dra E. Kałużniackiego***) — albo może Rumuni od nich — przyjęli, bądź też od innych ludów orjentalnych sobie przyswoili. Nazwy wszystkich latorośli ludu ruskiego — Pokucianin, Podolanin, Wołyniak, Ukrainiec, Łemko — dają się łatwo z języka ruskiego wywieść; ale zkąd powstała nazwa „Hucuł" nikt powiedzieć nie umie. W rumuńskim języku wyraz ten znaczy: złodziej, opryszek.

W istocie słynęli Huculi jeszcze w początkach naszego stulecia z opryszkowstwa (rozbójnictwa), i czasy owe oni sami, jak napomknęliśmy powyżej, za świetne uważają; tym też duchem opryszkowskim tak wybitnie się różnią od reszty Rusinów; ale czy ów wyraz jest rodzimym rumuńskim, czy wziętym od wspomnianego przymiotu Hucułów, to inne pytanie. Zowią też siebie Huculi Werchowińcami, (znaczy prawie to samo co Podhalanie, albo mieszkańcy Alp). Niektórzy etnografowie, jak Oberländer, wywodzą nazwę Hucułów od Uców szczepu Scytów. Ale zarazem wskazują na możliwość pochodzenia ich od Issedunów, z okolicy gór Pamiru, to od Partów, a wreszcie od rozbitego plemienia Połowców. Z ducha swego są a raczej byli do niedawna wielce podobni do dzisiejszych Kurdów — tak samo górale, nieokiełznani, odcinający się od reszty świata, lubownicy koni i rozbójnictwa, sprytni ornamentyści.

Czem się zaś od Kurdów różnili do niedawna Huculi, to ową rozwiązłością, która słynie w historyi pod nazwą babilońskiej.

---

*) Austin Henry Layard Ninive i jego pozostałości, na kilku tablicach; — toż samo A. H. Layard Ninive i Babilon; toż samo W. S. W. Vaux Ninive i Persepolis.

**) Dr. Józef Karabacek Susandschird, str 137 i następne.

***) Dr. E. Kałużniacki w rozprawie Dra Miklosischa „Uber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten". Wiedeń r. 1879 (odbitka z Rozpraw wiedeńskiej akademii umiejętności).

Nie chcemy twierdzić, aby ów ornament nakrywek fajek swoich wraz z temi obyczajami babilońskiemi przynieśli sobie z równin Tygru i Eufratu. Ale na naszej ruskiej ziemi rozmaite spotkać można niespodzianki etnograficzne! Któż zbada, jaką drogą Huculi doszli do wyrabiania flaszek z drzewa, ze stylu podobnych a pięknością dorównujących takimże wyrobom hindustańskim, jak zapewniał Dr. Exner w swoich relacyach z naszej wystawy krajowej w „Wiener-Abendpost?" Co więcej jednak! Faktem, dotychczas zgoła przez nikogo niepodniesionym, a przecież matematycznie pewnym jest, że na Rusi naszej do dzisiaj przechowuje się uroczyście symbol, niegdyś powszechny w Grecyi i Rzymie, do dzisiaj powszechny w Tybecie i w Indyach a poniekąd jeszcze błąkający się w okolicach Neapolu. Pełne tego symbolu muzeum pompejańskie, widać go tu i ówdzie w kamieniu rzeźbiony nad bramami odkopanych domów w Pompei. Ozdoby na ruskich korowajach (chlebach pieczonych na weselе) z tegoż samego uwite ciasta — nie są niczem innem jak tybetańskim i indyjskim „lingam", a starożytnym greckim i rzymskim „phallus" — symbolem płodności. Dowodzi tego i sam kształt tych ozdób korowaja, dowodzi okoliczność, przy której się go piecze, dowodzi barwinek, którym się go stroi, dowodzą pieśni, śpiewane przy zarabianiu ciasta na korowaje. Rozwiało się w pamięci ludu znaczenie korowaju — ale korowaj pozostał jako zabytek z pierwotnych siedzib ludu ruskiego, albo jako zabytek źródła, z którego zaczerpnął ten lud początki swojej cywilizacyi!

Tak też pozostanie nasz lud ruski, którego ornamentykę w naszem wydawnictwie podajemy; pozostaną Huculi, którymi niniejszy zeszyt nasz się zajmuje, — ale kto wie, czy za kilkadziesiąt lat, to nasze wydawnictwo nie będzie jedynym już pomnikiem ornamentyki i tego ludu ruskiego i tych Huculów.

Będzie to przynajmniej pomnik wierny!

We Lwowie, w Lipcu 1882.

Ludwik Wierzbicki,
członek zarządu Muzeum przemysłowego miejskiego.

METALLARBEITEN DER HUZULEN.

DER SCHMUCK.

Die erste Regung des gestaltenden Schönheitssinnes ist die Lust, sich zu schmücken; sie ist die Kundgebung gehobenen Lebensgefühles, des naiven Selbstbewustseins, dann auch einer besonderen Feststimmung.

Der Schmuck individualisirt die Erscheinung der Person, sondert sie aus der Masse und hebt sie hervor.

Die Erweiterung des Sinnes für Zierde ist zugleich ein Weiterschreiten in der Kunstthätigkeit und umfasst schliesslich das gesammte Gebiet der schönen Künste.

Zuerst schmückt der Mensch sich selbst, dann giebt er den nächsten zu seinem täglichen Gebrauche dienenden Gegenständen eine schmuckreiche Erscheinung, vor allem der Waffe; weiterhin zeigt sich der Schmucktrieb an Gegenständen der zeitweiligen Benützung, die nach dem Gebrauche an bestimmten Orten aufgestellt, die unmittelbare Umgebung des Menschen zu zieren bestimmt sind. Hierher gehören die Gefässe des beweglichen Hausrates und der Hauseinrichtung, sowie die gesammte keramische und tektonische Ornamentik.

In weiterer Folge schmückt der Mensch, der inzwischen sich auf eine höhere Stufe der Civilisation emporgeschwungen hat, die seinen Göttern geweihten Tempel, und zu allerlezt seine feste Wohnstätte. Damit ist ein entscheidender Schritt gethan, was anfangs Schmucktrieb war, ist jezt Kunsttrieb geworden.

Von dieser Anschauung ausgehend, kann man einerseits den Trieb des Menschen sich zu schmücken, als das erste Erwachen des Schönheitsgefühles, als den ersten Schritt in der Entwickelung der Kunst bezeichnen, andererseits muss es auch erlaubt sein, die Produkte der Kunstthätigkeit in ihrer höchsten artistischen Ausbildung, welche uns in den Monumentalbauten, Bildhauerarbeiten, Statuen, Bildern etc. entgegentreten, als Schmuck eines ganzen gesellschaftlichen Daseins, einer Culturwelt, welche die höchste Stufe der civilisatorischen Entwickelung erreicht hat, zu betrachten.

Der Trieb der Zierde bei Völkern, welche auf einer niederen Entwickelungsstufe stehen, entstanden aus rein subjektiven und egoistischen Motiven, umfasst nach und nach immer weitere und reiner gezogene Kreise nach Massgabe der civilisatorischen Entwickelung der menschlichen Gesellschaft, und schafft allmälig die grosse Kunst. Die grosse Kunst ist nur der objectiv gewordene Schmucksinn, der sich von der Person den bedeutenden Gegenständen zugewendet hat. —

Es ist nicht unsere Aufgabe den ganzen Verlauf der Entwickelung des Schmucksinnes und der Erzeugung jener Schmucksachen zu erforschen, welche den Volkstrachten beigezählt werden müssen und die mit der, bei den wilden Völkern gebräuchlichen Verzierung der Menschenhaut mittelst Tättowirung beginnen, und bis zu den goldstrotzenden Repräsentations-Schmuck reichen, welcher schon bei den Assyriern und Egyptern die höchste Gewalt der Könige und Heerführer bezeichnete und noch in der Jeztzeit dieselbe Bedeutung besizt.

Nichtsdestoweniger sei hier über die Schmuckgegenstände im Allgemeinen und über jene vom Landvolke getragenen insbesondere, eine kurze Betrachtung in ästhetischer und künstlerischer Hinsicht gestattet, wobei uns die Absicht leitet, später von demselben Standpunkte aus, den Werth jener Schmucksachen zu prüfen, welche bei den Huzulen, nämlich jenem Volksstamme im Gebrauche stehen, welcher den nördlichen Abhang der Karpaten zwischen dem weissen und schwarzen Czeremosz und dem Pruthflusse bewohnt.

Die Schmuckgegenstände, welche der Kleidung als Zierrath dienen, erheben sich hinsichtlich der Kunst dann auf einen beachtenswerthen Standpunkt, wenn entweder ein höherer Grad von Wohlhabenheit grössere Anschaffungskosten zulässt, oder wenn der Mensch in Folge seines angeborenen oder ausgebildeten Schönheitsgefühles seinem geringsten Kleidungsstücke, jedem Geräthe, seiner ganzen Umgebung dadurch einen grösseren Werth zu verleihen bestrebt ist, indem er diesem allen ein ästhetisches und künstlerisches Gepräge aufdrückt.

In lezterem Falle nehmen hinsichtlich der Kunst solche Gegenstände im Entgegenhalte zu den Schmuckgegenständen, welche bloss zu Repräsentations- oder öffentlichen Zwecken dienen, mehr weniger denselben Standpunkt ein, welchen in der Malerkunst die Genrebilder im Entgegenhalte zu den Gemälden historischen Inhaltes einnehmen.

Derlei Schmuckgegenstände welche, falls wir uns so ausdrücken dürfen, einen rein privaten Character an sich tragen, sollen vom Standpunkte des wahrhaft Schönen beurtheilt, zwei ausgeprägte Merkmale, und zwar jene der Anmuth und der Würde besitzen.

Der von den Männern benüzte Schmuck soll, insoweit er sich

mit dem Begriff der männlichen Erscheinung verträgt, die Merkmale der Würde, der Frauen-Schmuck hingegen jene der Anmuth an sich tragen.

Der Schmuck der Matronen würde die Mitte zwischen den beiden obgenannten halten müssen.

Im Alterthume haben im Oriente sowol die Männer wie die Frauen, um sich zu schmücken, werthvollen Zierrath angewendet; Männer, welche den bevorzugten Kasten angehörten, die Regenten, Priester, Krieger etc. haben sich sogar reicher als die Frauen geschmückt.

Bei den Griechen war die höchste Zierde der Mannestracht der Helm, das Schwert und ein reich geschmückter Panzer; in Friedenszeiten: der Lorbeerkranz, eine Stirnbinde oder ein Diadem, je nachdem selbe den Kopf eines Priesters oder Tyrannen schmückten. Der Schmuck der griechischen Frauen konnte in Bezug auf Reichthum und Luxus keineswegs dem Schmucke der etruskischen und römischen Frauen gleichgestellt werden. Bemerkenswerth bleibt es, dass in der Blüthezeit der griechischen Kunst, in der Zeit, wo die Tracht der Frauen hinsichtlich der ästhetischen Formen vollkommen entwickelt war, beim Frauenschmucke auf die Wirkung des Haares selbst, nach seinen natürlichen Schmuckbedingungen das Hauptgewicht gelegt wurde; ausserdem gehörte zur griechischen Frauentoilette, der bandartige Reifen und die Ohrgehänge. Dass die Anmuth des Haarschmuckes, als eine natürliche Bedingung des ästhetisch Schönen, von den Griechen vom rein künstlerischen Standpunkte aufgefasst wurde, beweist die Stilisirung des Haares bei den plastischen Göttergestalten, die uns noch erhalten blieben.

Wenn wir nun den Schönheitsgrad der von den Völkern des Alterthums im Alltagsleben verwendeten Schmuckgegenstände, als Masstab zur Beurtheilung der von den Huzulen gebrauchten Schmuckgegenstände in ästhetischer und künstlerischer Hinsicht annehmen, und wenn wir weiters jenen Massstab bis zu jener Stufe herabmindern, welche nöthig ist, um nicht den Verdacht einer Voreingenommenheit für das Einheimische, und einer Ueberschätzung ihres wirklichen Werthes wachzurufen, so werden wir finden, dass diese Erzeugnisse des Huzulen-Volkes, wenn sie auch in Formwahl und Ausführung sehr bescheiden sind, dennoch die Hauptmerkmale des ästhetisch Schönen an sich tragen, indem man dem Charakter dieser Schmuckgegenstände in gewissem Grade ebensowenig die Würde, als die Anmuth, diese beiden Hauptmerkmale des ästhetisch Schönen abzusprechen vermag.

Aus der Beschreibung der Huzulentracht, welche wir im Verlaufe folgen lassen, kann man entnehmen, dass der Schönheitssinn bei den Huzulen geradeso wie bei anderen älteren Völkern, im Schmucke seinen Ausdruck findet. Die Männer bedienen sich vorwiegend reich verzierter Waffen als: Flinten, Pistolen, Messer, Dolche und Hackenstöcke, ferner verzieren sie alle Gegenstände, die als Zugehör zu den Waffen dienen, namentlich: das Pul-

*

verhorn, die Umhängtaschen, die Riemen etc.; endlich tragen sie als ausserordentlichen Zierrath nebst einem Kreuze am Halse, auch noch Metallborten auf den Hüten.

Die Frauen zieren vorerst ihren Kopf, indem sie den Umständen nach, in verschiedener Weise ihr Haar flechten; anders an den Feiertagen, anders an den Werktagen, oder zur Zeit der Trauer; ferner tragen sie Stirnbinden, Ohrgehänge, Halsbänder aus metallenen Ketten, mit Kreuzen und Denkmünzen behängt, oder aus verschiedenfärbigen Glasperlen verfertigt, endlich Ringe, Gürtel etc.

Die Zusammenstellung der verschiedenartigen färbigen Stoffe, aus denen der Anzug verfertigt wird, so wie die Art der Anbringung färbiger Stickereien an der Weisswäsche, zeigt stets eine harmonische Wahl und prägt dem Anzuge einen vollkommen absonderlichen Charakter auf. Die Huzulen, welche sich von ihren Stammesbrüdern, dem westlich von ihnen in den Karpaten wohnenden Gebirgsvolke, in vielen anderen Beziehungen, namentlich in der Lebensart, in Sitten und Gebräuchen unterscheiden, nehmen auch in Bezug der Tracht eine ganz gesonderte und hervorragende Stellung ein.

Die Eigenart der huzulischen Tracht zeigt sich vorherschend in der grossen Vorliebe für Metallverzierungen der verschiedensten Art, welche auf dem rothen Anzuge getragen, einen angenehmen und effektvollen Anblick gewähren.

Messing ist fast ausschliesslich das Metall, welches von den Huzulen zur Anfertigung ihrer Schmuckgegenstände verwendet wird, doch kommt in neuester Zeit auch das Packfong in Gebrauch. Das Messing, in der Farbe dem Golde am ähnlichsten, ersezt dem Huzulen dieses Metall, und sticht ausserdem bei dem Umstande, als es ins grünliche spielt, noch besser wie Gold, von der rothen Farbe des Anzuges ab.

Es kann uns bei dem ausgeprägten Sinne der Huzulen für Glanz und Farbenharmonie nicht wundern, dass dieselben das Gewerbe der Gelbgiesser hoch schätzen und kultiviren.

Der das Geschäft eines Gelbgiessers treibende Huzule ist auch nicht wenig stolz auf seine Fertigkeit, welche bei ihm sowol den Mangel der technischen Ausbildung und der geeigneten Hilfswerkzeuge, als auch den kunstgemässen Vorgang bei Herstellung der Formen und Modelle vertritt. Das Misslingen eines Abgusses schreibt der Huzule nie seiner Ungeschicklichkeit oder seiner Unwissenheit, sondern dem bösen Blick zu; er sieht es auch nicht gerne, wenn ihm Jemand, insbesondere aber ein Fremder, bei seiner Arbeit oder gar beim Giessen zuschaut, oder ihn über das Vorhaben und die Art der Ausführung befragt.

Der Huzule hat eine Sonntags- und eine Werktagstracht. Die Sonntagstracht ist kurz, weit und nicht anschliessend. Das Oberkleid wird durch einen Ueberwurf aus grobem, dunkelrothem Tuche gebildet, welcher über

das Knie reicht, und gewöhnlich mit grellblauen, wollenen, mit Goldfäden angenähten Schnüren und Quasten verziert ist. Unter dem Ueberwurfe trägt der Huzule einen kurzen Pelz ohne Ärmel, (Tafel I.) welcher vorne vollkommen offen ist, daher eher zur Zierde, als zur Erwärmung dient. Dieser Pelz ist durchwegs mit kurzhaarigem, schwarzem Lammfell verbrämt, aussen mit Stickwolle ausgenäht und mit einer Verzierung von rothem Safian ausgestattet. (Tafel I. rechts Figur eines Weibes).

Das bei den Huzulen übliche Beinkleid ist weit und gleichfalls von rother Farbe. Es wird in hohe Stiefel gesteckt oder in die Sandalen eingelegt getragen.

Die Sandalen bestehen aus ungegerbtem, braunem Rindsleder und werden oberhalb des Knöchels entweder mit schmalen Riemen aus weissem Leder oder mit einer aus weissen Lederstreifen geflochtenen Schnur gebunden. Bei Benützung der Sandalen umwickelt der Huzule den Fuss mit wollenen Fusslappen, welche ebenfalls roth gefärbt sind. Unter dem kurzen Pelze wird das Festtagshemd getragen. Dasselbe ist aus dünner Hausleinwand verfertigt, reicht bis zu den Knieen und ist am unteren Ende mit Stickereien verziert.

Das Hemd des Mannes hat keine ausgenähten Ärmel, ist auf der Brust offen und wird blos am Halse mit einer Schnur leicht gebunden.

Zum Festtagsanzug eines Huzulen gehört unumgänglich eine Umhängtasche und ein Pulverhorn. Erstere wird aus einem eigenartigen Gewebe erzeugt, und ist vielfach mit angenähten Borten und Metallknöpfen verziert (Tafel I.)

Das Pulverhorn ist entweder aus Holz, kugelförmig geformt, mit Messingblech verkleidet, und mit eingelegtem Messingdraht und Perlmutter geziert, (Tafel X. Fig. 1.) oder aus einem Hirschgeweih gabelförmig hergestellt, (Tafel X. Fig. 2.) und ebenfalls mit Messingblech reich verziert.

Die Tasche und das Pulverhorn werden so umgehängt, dass sich die Riemen auf der Brust kreuzen. Die Umhängriemen sind dicht mit Nägeln beschlagen und mit messingenen Schnallen versehen. (Tafel VI. Fig. 4. 5. 6.)

Die zum Beschlagen der Riemen dienenden Nägel (Tafel VI. X.) werden auf der inneren Seite mit Zinn oder Blei genietet, wesshalb auch die Riemen, um ein Beschmutzen des Hemdes zu verhüten, mit Rehleder unterfüttert werden.

Ausser der Umhängtasche und dem Pulverhorn gehört zum Festanzuge, namentlich eines wolhabenden Huzulen, eine zur Aufbewahrung des Geldes dienende Ledertasche, welche mit Messingblech verkleidet oder mit Metallnägeln und anderweitigem Metallschmuck verziert ist. Gar oft dient diese Tasche auch zur Unterbringung der Messingpfeife, des Feuersteines und Feuerstahles.

Als Kopfbedeckung trägt der Huzule einen runden Hut, (Tafel I). welcher mit einer ausschlieslich zu diesem Zwecke dienenden Borte aus dünnem Blech (Tafel IV. Fig. 2.) geziert ist. Diese Hüte werden blos im Sommer getragen; im Winter dient dem Huzulen eine runde Lammfellmütze als Kopfbedeckung.

Jeder Huzule trägt einen breiten Ledergürtel, welcher mit drei oder vier Schnallen festgehalten wird (Tafel VI. Fig. 1.) und an welchem eigenartig geformte Messingscheibchen als Zierrath angebracht sind. (Tafel V. Fig 4. 5.)

Im Gürtel wird entweder ein scharfes, dolchartiges Messer, oder in einer zierlichen Scheide eine Gabel sammt Messer (Tafel VII. Fig. 6. 7.), oft auch eine Pistole, jedoch derzeit nur noch bei feierlichen Anlässen, namentlich bei Hochzeiten, bei der Auferstehungsfeier etc. getragen.

Die auf der Tafel XI. Fig. 1. 2., 3., 4., abgebildete Pistole muss als ein ungewöhnlich schönes Exemplar bezeichnet werden. Bei derselben ist der Lauf so wie das Beschläge aus Messing und der Hahn am Schlosse aus Eisen angefertigt. Der hölzerne Schaft ist reich verziert und mit Messingdraht und Nägeln beschlagen.

Die gewöhnlichen Pistolen haben einen eisernen Lauf, einen hölzernen Schaft mit Messingverzierung, und zumeist noch das alte Feuersteinschloss.

Der festlich gekleidete Huzule hält in der Hand entweder einen scharfschneidigen (Tafel IX. Fig. 1. 2. 3.), oder einen stumpfen (Tafel IX. Fig. 4. 5.) Hackenstock. Bei jenem ist die Hacke von Messing, der Stiel aus Holz, doch stets zum mindesten im oberen Theile mit einfachem oder getriebenem Messingblech verziert. Der stumpfe Hackenstock dürfte wahrscheinlich in früheren Zeiten das Abzeichen einer Würde gewesen sein. Bei demselben ist die Hacke von Messing, der Stiel lang und stets achtkantig mit getriebenem Messingblech verkleidet.

Der Hackenstock dient dem Huzulen nicht nur zur Zierde, sondern er bedient sich dessen auch bei Schlägereien zur Austheilung von Flachhieben, wobei er eine bewunderungswerthe Geschicklichkeit entwickelt, indem er seinen Gegner fast nie verwundet.

Falls der Huzule zur Trauung oder Hochzeit fährt oder reitet, wirft er einen weissen, mit einer messingenen Schnalle versehenen Mantel ohne Ärmel um. (Tafel V. Fig. 1. 3.)

Sehr gering ist der Unterschied zwischen dem Festtags- und dem Werktags-Anzuge des Huzulen. Der Unterschied besteht hauptsächlich darin, dass anstatt des Ueberwurfes aus rothem Tuche, ein solcher blousenartig geformt aus schwarzem Tuche getragen wird.

Dieser Ueberwurf ist mit einer Tasche zur Aufbewahrung der Pfeife, des Feuersteines, des Feuerschwammes und Feuerstahles ausgestattet.

Im Winter trägt der Huzule einen kurzen Pelz ohne Ärmel, ein Beinkleid aus dickem, undurchlässigem Tuche, Sandalen mit Fusssocken oder Fusslappen und ein Hemd aus grober Leinwand.

Im Sommer benüzt er ein aus Ziegenhaar hergestelltes Beinkleid, ferner einen Sommerhut oder eine Sommerkappe und trägt stets eine Handhacke bei sich, deren Schneide geschärft ist.

Zum vollständigem Anzuge gehört auch die Pfeife, die unzertrennliche Begleiterin des Huzulen und der Huzulin. Obgleich in neuerer Zeit das Rauchen von Cigaretten den Gebrauch der Pfeife theilweise verdrängt hat, so steht vorzüglich bei älteren Leuten eine schöne Pfeife noch immer hoch in Ehren, was auch die Manigfaltigkeit ihrer Form, und ihre reiche Ausschmückung beweisen.

Die bei den Huzulen üblichen Pfeifen sind immer aus Metall d. h. aus Messing, seltener aus Packfong verfertigt. Zu ihrer Erzeugung verwendet man dickes, getriebenes Blech. Der Pfeifendeckel ist reich verziert. Das Knie d. i. der Uibergang der eigentlichen Pfeife in den Pfeifenhals, besteht aus feuerfestem, mit dichtem Drahtnetze umflochtenen Thon. An dieser Stelle, wo die geringste Erwärmung stattfindet, wird die Pfeife beim Rauchen gehalten.

Das hölzerne Pfeifenrohr ist kurz, am oberen Ende etwas gebogen, ganz oder theilweise mit Messingblech beschlagen und mittelst einer Kette an der Pfeife befestigt.

Da der Huzule seine Pfeife mit ganz feuchtem Taback feststopft, und dieselbe erst nach vorheriger Erwärmung in der Gluth zu rauchen anfängt, so bedarf er für seine Pfeife einer Durchstechnadel; dieselbe wird aus Messing erzeugt und ebenfalls reich verziert. Feuerstahl, Feuerstein und Feuerschwamm ergänzen die Rauchrequisiten und werden, wie bereits erwähnt, in der Ledertasche aufbewahrt. Tafel VI. und VIII. geben eine reiche Sammlung von Pfeifen, gleichzeitig Muster von Durchstechnadeln und des Feuerstahls.

Der Anzug der Huzulin ist für den Fest- und Werktag verschieden. An Festtagen tragen die Frauen der Huzulen, ähnlich wie die Männer, einen rothen Ueberwurf und einen kurzen Pelz ohne Ärmel, welcher jedoch in weit bunteren Farben ausgenäht ist. (Tafel I.) Reiche Huzulinnen tragen statt des kurzen Pelzes eine mit Lammfell gefütterte Jacke. Diese Jacke wird mit weissem Lammfell verbrämt, wenn sie aus schwarzem Tuch, und mit schwarzem Lammfell, wenn sie aus rothem Tuch gemacht ist.

Unterröcke tragen die Huzulinnen höchst selten, und nur bei besonderen festlichen Anlässen. Dieselben sind stets von blauer Farbe. Statt der Unterröcke werden, um das Reiten zu ermöglichen, Schurzbinden verwendet und zwar entweder zwei schmale im Gürtel befestigte, oder eine breite, welche vorn gebunden und durch eine zierliche Schürze überdeckt wird.

Die Schurzbinden werden aus Schaafwolle, als Gegenstand der Hausindustrie erzeugt; dieselben sind gewöhnlich von brauner oder schwarzer Farbe und roth gestreift. Die Schürzen sind ebenfalls aus Wolle, rothfärbig und braun gestreift, oder in gleichen Entfernungen mit Goldfäden durchwirkt. Schurzbinden und Schürzen sind sehr zierlich, aber auch ziemlich theuer.

Die Hemden der Huzulinnen sind nicht lang, werden aus weisser Leinwand gefertigt und auf den Achseln mit Stickereien aus färbiger Wolle reich und geschmackvoll verziert. (Tafel I.)

Zu Hemdstickereien benützen die Huzulinnen Schaaf- oder Baumwollfäden von schwarzer, rother, oranggelber und grüner Farbe. Blaue Farbe wird äusserst selten gebraucht.

Das Hemd wird über den Hüften durch einen mit messingenen Schnallen versehenen rothen Gürtel festgehalten. (Tafel VI. Fig. 2., 3.)

Am Halse und auf der Brust tragen die Mädchen Glasperlen, Kreuze und Halsbänder mit Ketten, an welchen Silbermünzen, auch Medaillen aus Silber, Messing oder Zinn angehängt werden.

In den Ohren tragen sie Ohrgehänge, auf der Stirne an Feiertagen ein Stirnband aus Messingblech. Auf der Tafel I. stellt die mittlere Figur eine Huzulin im reichen Festanzuge dar. An der Halskette (Tafel II. Fig. 1.) hängt ein grosses Kreuz mit dem Christusbilde, (Tafel III. Fig. 1., 2.) oder ohne Christusbild (Tafel II. Fig. 1. und Tafel III. Fig. 3.)

Auch kommen Halsbänder mit kleineren Kreuzen, (Tafel II. Fig. 2) oder solche aus Glas- und Bernsteinperlen mit angehängten Kreuzen vor. (Tafel III. Fig. 4. 5.)

Als Halsschmuck dient eine Binde aus färbigen Glasperlen, welche nach Vorlegmustern auf Rosshaar geflochten und auf ein rothes Harrasband aufgenäht werden.

Als Stirnschmuck dient ein auf rothem Harrasband mit rother Stickwolle befestigtes Stirnband aus Messingblech (Tafel IV. Fig. 1). Die Enden der Halsbänder und Glasperlenschnüre werden gewöhnlich mit einer messingenen Schnalle zusammengehalten. (Tafel V. Fig. 1., 2., 3.)

Halsbänder werden auch auf die Art hergestellt, dass auf einer langen Kette oder Schnur die Glasperlen, Kreuze u. s. w. aufgefädelt und sodann um den Hals einige Male gewunden werden; die einzelnen Kettenreihen hängen nun festonartig auf der Brust herab.

Frauen und Mädchen tragen Ohrgehänge aus Messing, verschiedenartig geformt (Tafel II. Fig. 3., 4. und Tafel IV. Fig. 3., 4). An den Ohrgehängen werden auch oft noch Immergrünblätter, namentlich an den Feiertagen beim Kirchengange, befestigt.

Ringe bilden gleichfalls einen wichtigen und unentbehrlichen Theil des Schmuckes. Man unterscheidet Reifringe (Tafel II. Fig. 7., 8., 9. und

Tafel IV. Fig. 9., 11.) und gewöhnliche Zierringe (Tafel II. Fig. 5., 6., 10. und Tafel IV. Fig. 7., 8., 10., 12).

Die Mädchen tragen die Haare in Zöpfe geflochten, in welche sie an Feiertagen und bei besonders feierlichen Anlässen entweder messingene Knöpfe oder kleine weisse Muschelschalen miteinflechten. Ausserdem werden die Zöpfe durch gekrämpelte Wollfäden von hochrother oder gelber Farbe, die in reichlichem Maasse über die Schultern und Arme hinunterwallen, manigfaltig geschmückt.

Die Art und Weise der Haarfrisur ist sehr verschieden, in jedem Falle aber sehr zierlich und malerisch. Während der Fastenzeit trägt die Huzulin ihr Haar sehr einfach, indem sie dasselbe in zwei Zöpfe vertheilt, die an dem Kopfe eng anliegen, rückwärts jedoch zu einem einzigen Zopf zusammengeflochten werden. In diesem Falle wird keinerlei Zierrath in das Haar miteingeflochten.

Zum Alltags-Anzuge wird das Haar wie auf Tabelle I. ersichtlich ist, zurechtgelegt. Die Figur rechts zeigt, in welcher Art und an welcher Stelle die Knöpfchen, Muschelschalen und Wollfäden eingeflochten werden. Die für alltägliche Verwendung eingeflochtenen Wollfäden sind meist abgenüzt und vergilbt. Die Frisur des Haares an Sonn- und Feiertagen ist ziemlich ähnlich jener an den Wochentagen, nur wird in diesem Falle mehr Schmuck verwendet und aus neuer Wolle werden reichliche Festons gebildet. Bei aussergewöhnlichen feierlichen Anlässen, bei Hochzeiten, Trauungen, an den Osterfeiertagen wird das Haar in dem Masse, wie die mittlere Figur auf Tafel I. solches darstellt, zurechtgelegt und geziert.

Während der Trauer, namentlich aber dann, wenn der Verblichene noch im Trauerhause aufgebahrt liegt, tragen die Mädchen das Haar einfach nach rückwärts gekämmt und aufgelöst; nur wird solches am Scheitel gebunden, damit es über die Schultern zu liegen kommt. Zur Winterszeit, während welcher die Mädchen und Frauen Tücher am Kopfe tragen, bleiben die Haare ganz einfach und schmucklos.

Die Frauen der Huzulen tragen am Kopfe eine Art länglicher weisser Leinwand-Tücher, die sie selbst anfertigen, am Halse dagegen eine Schnur kleiner Perlen. Diese Kopftücher werden jedoch nur beim Kirchgange, an den Feiertagen oder bei sonstigen Feierlichkeiten verwendet. Zu Hause aber, und bei ihrer gewöhnlichen Beschäftigung umwindet die Huzulin ihren Kopf mit einem gewöhnlichen Tuche.

Jede Huzulin, mag sie auch das alltäglichste Gesicht haben, bildet sich auf ihre Schönheit ungemein viel ein, ist sehr gefallsüchtig, und entfaltet besonders in Gegenwart von Fremden, eine ausserordentliche Liebenswürdigkeit und Koketterie.

Die Huzulin trägt zwar keinen Hackenstock, dagegen einen am Kopfe durch einen messingenen Beschlag verzierten Gehstock (Tafel IX.

Fig. 6., 7.) Die der ärmeren Klasse angehörigen Frauen, tragen einen gewöhnlichen Stock, welcher bei ihren täglichen Gängen ihr steter Begleiter ist. — An Wochentagen trägt die Huzulin einen Pelz ohne Ärmel, einen Ueberrock, der sackartig zugeschnitten ist und eine Art Blouse bildet, endlich eine minder kostbare Leibbinde. An Festtagen zieht sie rothe Stiefeln aus Bockleder an, an Wochentagen begnügt sie sich mit einer Art Sandalen. In jedem Falle trägt sie aber Strümpfe von rother oder irgend einer grellen Farbe.

Die Huzulen beziehen ihren Bedarf an messingenen Gegenständen hauptsächlich aus den nachfolgenden Ortschaften: Żabie am Czeremosz, Brustury bei Kosmacz, Jaworów und Sokołówka. So werden beispielsweise in Sokołówka messingene Ketten, in Brustury Klammern für das Lederzeug und messingene Stiefelbeschläge, in Jaworów die Hacken für Stöcke erzeugt. Aus Żabie werden Hackenstöcke, Pulverhorne, Gewehre, Pistolen, Steigbügel, Pfeifen, Zierscheiben für das Riemzeug, Schnallen, Stirnbänder, Ohrgehänge und Fingerringe bezogen. Messingene Gegenstände werden ausser in den erwähnten Ortschaften, wenngleich in geringerem Masse, auch noch in Jamna am Pruth und im Worochta angefertigt.

Die Art und Weise, in welcher jene bisher ausschliesslich nur von den Huzulen benützten Gegenstände gegossen werden und überhaupt zur Ausführung gelangen, ist äusserst einfach.

Das aus Holz oder Metall angefertigte Modell wird mit einer Mischung aus Lehm und Kohle umgeben. Die auf diese Art gebildete Form wird nach Massgabe des betreffenden Gegenstandes in kleinere Parthien zerschnitten, an der Luft getrocknet und schliesslich am freien Feuer zu Hause oder bloss gelegentlich des Viehweidens am Felde, ausgebrannt.

Nach dem Ausbrennen werden die einzelnen Theile der Form zusammengehörig aneinandergefügt, von Aussen mit einem Lehmmantel umgeben, und wird das auf diese Art entstandene Gefüge abermals dem Ausbrennen unterworfen. In diese, auf die erwähnte Art gebildete Matrize, wird durch eine eigens für diesen Zweck rückbelassene Öffnung, geschmolzenes Messing eingegossen; die Form wird nachher auseinandergeschlagen, und der Abguss im heissen Zustande, zum Zwecke des Härtens ins kalte Wasser geworfen.

Der Abguss wird nunmehr eingehender bearbeitet. Die rauhen Flächen und Risse werden glatt gefeilt, Löcher gebohrt, ciselirt, die etwa erforderlichen Vertiefungen eingemeisselt, kurz der Gegenstand erhält zuletzt ein vollendetes Aussehen.

Diese Modelle entleiht Einer vom Andern, und nur auf diese Art ist es zu erklären, dass wir sowohl am Pruth als auch am Czeremosz, die gleichen Erzeugnisse vorfinden. Manche dieser Modelle dürften höchstwahrscheinlich einer alten Zeit entstammen. Die schönsten derselben datiren aus der Zeit, wo der Huzule das Räuberhandwerk erwerbsmässig betrieb; auch

schon die Angabe, dass der Gegenstand aus jener Zeit herstammt, verleiht ihm einen viel höheren Werth. Neuere Formen findet man wenig vor, auch haben solche einen minderen Werth.

Bemerkt muss noch werden, dass der heutige Huzule das Gelbgiessen nur nebenbei, gelegentlich, oft während des Viehweidens und Holzschlagens, also keineswegs gewerbmässig betreibt, und zwar hauptsächlich aus Furcht vor der Besteuerung.

Dieses Gewerbe, ohnehin nur auf die eigenen Bedürfnisse beschränkt, weil anderwärts ein solcher messingener Schmuck gar nicht gebraucht wird, kommt immer mehr und mehr in Verfall, so zwar, dass gegenwärtig im ganzen Huzulenlande nur Wenige mit den erwähnten Erzeugnissen sich befassen, und dass mit jedem Tage die Anzahl der Gelbgiesser abnimmt.

Mit den fabriksmässigen Erzeugnissen können diese Gegenstände selbstverständlich unmöglich konkurriren, daher ist der Rückschritt bei diesem Gewerbe schon jezt unverkennbar.

Die noch hie und da neu erzeugten Gegenstände gleichen weder in der Sorgfalt der Ausführung, noch in der äusseren gefälligen Form, jenen, so zu sagen antiken Erzeugnissen, die heute, nur in manchen Familien noch, als schätzenswerthe und sorgfältig aufbewahrte Ueberbleibsel aus der Vergangenheit, vorgefunden werden.

Der grösste Theil, der in diesem Hefte abgebildeten, sonst gar nicht käuflichen Gegenstände, konnte nur mit unsäglicher Mühe und zahlreichen Schwierigkeiten leihweise beschafft werden.

Auf die Technik der oben erwähnten Metallarbeiten übergehend, müssen wir Folgendes hervorheben.

Das Metall, welches von dem Menschen zuerst seinen Bedürfnissen und Zwecken entsprechend umgebildet und geformt wurde, dürfte höchstwahrscheinlich das in der Natur in grösseren Mengen gediegen vorkommende Gold gewesen sein, und zwar desshalb, weil die Eigenschaften dieses Metalls, dessen Glanz und Farbe, dasselbe zur Umbildung in verschiedenartige Schmucksachen besonders verwendbar erscheinen liessen.

Schmucksachen aus Gold dürften daher die ersten Erzeugnisse gewesen sein, welche überhaupt aus Metall angefertigt wurden. Wird nun weiters erwogen, dass das Gold im hohen Grade dehnbar ist, so dürfte auch die Annahme zulässig sein, dass die aus diesem Metalle hergestellten Blech- und Drahterzeugnisse, die älteste Technik der Metallarbeiten überhaupt repräsentiren.

Aus jenen Metallen, welche auch die angeführten Eigenschaften des Goldes, wengleich in minderem Grade besitzen, wurden ebenfalls in erster Reihe Blechschmuckgegenstände angefertigt. Bereits in den ältesten Zeiten benüzte man das Blech verschiedener Metalle zur Verzierung der Waffen, Werkzeuge und anderer Gegenstände.

Die Verwendung des Metallbleches zu verschiedenen Verzierungen

in grossen Mengen und oft in so grossem Aussmasse, dass der verzierte Gegenstand durch das Blech ganz verdeckt wird, ist gewöhnlich das charakteristische Anzeichen des erwachenden Schönheitsgefühles und der Vorliebe zur Kunst, namentlich bei den Völkern, welche noch auf einer niederen Kulturstufe stehen.

Ursprünglich wurde das Metallblech im Allgemeinen, insbesonders aber das Goldblech, nur zur Verzierung ebener Flächen verwendet. Die Ornamentik beschränkte sich damals bloss auf unbedeutende Ausschmückungen mit geraden und geschwungenen Linien, oder Sternen, die mit den primitivsten Werkzeugen eingeprägt oder einfach aufgedrückt wurden. Gegenstände dieser Art hatten oft bedeutende Dimensionen, wie diess die in den egyptischen*), etruskischen, celtischen, altgermanischen, finnischen und slavischen**) Gräbern gemachten Funde beweisen. Die erste Beute, welche die Entdecker Amerikas dortselbst gemacht haben, waren gleichfalls Goldbleche, welche zur Verzierung gedient haben***).

Die älteste Verwendung von Metall als Materiale zur Anfertigung von Waffen, geschah ebenfalls in Form von Blech. Mit Blech wurden die Wurfspiesse und Pfeile verkleidet, die Schilder, Kürasse und viele andere kriegerische Waffen beschlagen, um solche theils dauerhafter, theils zum Angriffe geeigneter zu machen.

Gürtel und Riemen, welche entweder um die Lenden geschnallt (Lorica der Römer) oder über die Schultern umgehängt getragen wurden, waren gleichfalls mit Metallblech ausgestattet und zwar auf die Art, dass das Blech entweder in Tafeln oder schuppenartig, so wie auch zu kleinen Knöpfen umgestaltet, zur Verwendung gelangte.

Die aus Metalldraht hergestellten Arbeiten, wie Armbänder, Einlegknöpfe, Klammern u. s. w. gehören gleichfalls zu längst bekannten Erzeugnissen.

Auch die aus sehr feinem Drahte angefertigten Schmuckgegenstände, die unter dem Namen Filigranarbeit bekannt sind, wurden in den ältesten egyptischen, assyrischen und griechischen Gräbern angetroffen. Wenn man nun die verschiedenen Arten der Verwendung und Verarbeitung der aus Metall hergestellten und als Zierrath benützten Gegenstände mit jenen vergleicht, welche durch unsere Huzulen erzeugt und verwendet werden, so muss man zur Erkenntniss gelangen, dass ihre Arbeiten dieser Art hinsichtlich der Technik zu den ältesten gehören und dass dieselben in diesem abgelegenen Landstrich als charakteristische Ueberreste einer alten Vergangenheit sich erhalten haben.

Bei näherer Betrachtung dieser Schmuckgegenstände, finden wir vor allem das Metallblech angewendet bei dem zur Bekleidung dienenden

---

*) Louvre: Zinnplatten mit Hieroglyfen.

**) Graf Dzieduszycki'sches Museum Lemberg sogenn.: Michałkowizer Goldschatz.

***) „Der Stil“ von Godfried Semper.

Zierrath, wie bei Stirnbändern, Borten, Ohrgehängen, bei schuppenartig mit Blech verzierten Gürteln, zur Ausschmückung und Verkleidung der Hackenstöcke, Gehstöcke, Pistolen, Flinten, schliesslich zur Verzierung anderer Gegenstände, als: der mit Blech geschmückten Jagdtaschen, hölzerner mit Blechreifen versehener Küchengeräthe, endlich der blechernen Tabakspfeifen.

Arbeiten aus Metalldraht finden wir bei Ketten, bei Pfeifennetzen; mit Metalldraht eingelegt sind die Schafte der Gewehre, Pistolen, ebenso viele hölzerne Gefässe wie Wasserfässchen, Trinkbecher etc. Erwähnung finden müssen auch die aus Metall gegossenen Verzierungen, wie Kreuze, Schnallen u. s. w.

Bezüglich des Stils der Metall-Erzeugnisse der Huzulen wird bemerkt, dass bei diesen Erzeugnissen Reminiszenzen des bizantinischen Stils vorwiegen, obwol auch mitunter Motive aus der Renaissancezeit aufzufinden sind.

Besonders charakteristisch und bemerkenswerth sind die Kreuze, namentlich auf Tafel II. Fig. 1. und Tafel III. Fig. 2., 3., vor allem aber lezteres, bei welchem die leer belassenen Räume zwischen den Kreuzarmen, in der Durchsicht einen regelmässigen achteckigen Stern bilden.

Interessant und zugleich ungewöhnlich sind die Stirnbänder auf Tafel IV. Fig. 1. so wie auch die auf Tafel II. Fig. 3. und Tafel IV. Fig. 4. abgebildeten Ohrgehänge. Diese Ohrgehänge, sowie die dreieckigen Anhängsel sowol am erwähnten Stirnbande, als auch an den Ohrgehängen, erinnern vielfach an jene goldenen Schmuckgegenstände, welche durch Schliemann bei seinen Ausgrabungen am Hügel zu Hissarlik, wo einst Troja stand, vorgefunden wurden.*).

Ebenso bezeichnend sind die gegossenen kreisrunden Plättchen aus Messing, die mit einem durchbrochenen Ornament geziert sind und an breiten Riemen angebracht, getragen werden.

Dieselben erinnern sowol der äusseren Form nach, als auch mit Bezug auf die Ornamentik, sowie nicht minder in ihrer sonstigen Ausführung, an jene Scheibenräder, welche man in etruskischen Gräbern aufgefunden hat **).

Schön, gut durchdacht, sowie auch originell durchgeführt, sind nicht nur die Formen, sondern auch die Verzierungen an den Reif- und gewöhnlichen Ringen.

Die durchbrochenen und eingravirten Ornamente, wie wir solche auf den flachen Kreuzen, an Pfeifen, Hackenstöcken, Gewehr- und Pistolenläufen vorfinden, stellen zumeist geometrische Figuren dar, und sind in der Regel der zu schmückenden Fläche gut angepasst.

---

*) Ilios, Stadt und Land der Trojaner von Dr. Heinrich Schlieman, Seite 508 goldenes Diadem, Fig. 685, Seite 501 und 511, goldenes Stirnband, Seite 517 Fig. 768, 769, 770, 771, — Seite 515, Fig. 832, 833 u. Seite 559, Fig. 920 goldene Ohrgehänge.

**) „Der Stil“ von Godfried Semper Seite 492 u. 494.

Die Metallarbeiten unserer Huzulen bezeugen hinlänglich, dass der Huzule einen angeborenen und sogar hochentwickelten Schönheits-Sinn besizt, den er zur sorgfältigen Ausführung bringt. Vor allem aber zeigen diese Arbeiten, dass der Huzule es versteht, das Ornament sowol dem Materiale, als auch der zu verzierenden Fläche des Gegenstandes anzupassen, wobei das richtige Verhältniss zwischen Ornament und Gegenstand mit Berücksichtigung auf dessen Verwendungsart nicht ausser Acht gelassen wird.

Nachdem nun bereits der weitaus grösste Theil der in diesem Hefte abgebildeten Schmuckgegenstände erläutert und begutachtet wurde, erübrigt uns nur noch ein Ornament einer näheren Betrachtung zu unterziehen, rücksichtlich dessen wir weder ein zuverlässiges Urtheil abzugeben, noch auch eine Hypothese aufzustellen wagen, auf welches wir jedoch die Aufmerksamkeit der Kunstforscher hinzulenken uns verpflichtet fühlen.

Auf der Tafel VII. und VIII. sind neun Tabakspfeifen abgebildet, davon acht Stück mit Deckeln, welche sämmtlich eine nahezu gleichartige Zeichnung aufweisen. Aber auch der Deckel bei der neunten Tabakspfeife enthält gleichsam den Grundzug jenes Ornamentes, welcher den anderen Pfeifen gemeinsam ist.

Gerade aber jene Gleichmässigkeit ist es, die umsomehr auffallen muss, als man derart verzierte Pfeifendeckel anderwärts unter dem ruthenischen Volke, selbst bei dem in den Karpaten angesiedelten, nicht vorfindet.

Das Ornament zeigt wohl augenscheinlich eine Palmette, welche volutartig desshalb gewunden ist, weil dieselbe in flacher Form in sonstiger Beziehung unpraktisch wäre.

Die Palmette ist eine, sowol bei den alten und neuen orientalischen, als auch bei den Völkern des classischen Alterthums sehr ausgebreitete Vezierungsform, welche nicht nur in der Architektur, sondern auch bei der Erzeugung von Geweben und Teppichen benüzt wurde. Interessant ist aber der fernere Umstand, dass die Form, wie sie hier vorliegt, vielfach an die heiligen Bäume der alten Perser, den Allsaamenbaum und den Paradieslebensbaum, sowie den indischen Soma erinnert, welche alle, sowie auch der mahomedanische Sidre, endlich der altgermanische Yggdrasil, vorwiegend das Symbol der Unsterblichkeit bedeuten.

Abbildungen dieses Baumes findet man auf den assyrischen und altpersischen Denkmälern*) und zwar stets in der assyrischen Form oder derselben wenigstens sehr ähnlich, ferner auch auf persischen und kurdystanischen Teppichen und Decken, wenngleich daselbst ohne besonderen Zweck

*) Austin Henry Layard „Niniveh", ebenso A. H. Lauyart „Niniveh und Babylon", auch W. S. W. Veaux: „Niniveh und Persopolis".

und nur als Ornament angewendet *). Das, auf den Deckeln der Tabakspfeifen bei den Huzulen übliche Ornament ist nun keineswegs mit jenen assyrischen identisch, aber um so mehr jener Abart ähnlich, welche Dr. Karabaczek in seinem Werke „Susandschird“ Seite 157 beschreibt, was uns eben zur Hervorhebung dieses Gegenstandes noch mehr veranlasst hat.

Wir wollen nicht nachforschen, ob dieses Ornament eine Selbstschöpfung der künstlerischen Fantasie des Huzulen ist, oder ob und woher er dasselbe entlehnt habe, da wir, wie gesagt, bloss die Aufmerksamkeit der Forscher auf diesem Gegenstand hinzulenken willens sind. Sicher bleibt es aber jedenfalls, dass die Huzulen im Stammbaume des ruthenischen Volkes, einen besonderen und eigenthümlichen Zweig bilden, welcher bloss im Laufe der Zeit, auf Grund der gemeinsamen Religion und nur theilweise auch auf Grund der Sprache, mit dem Hauptstamme verwachsen ist; denn wir finden in ihrem Dialecte eine Menge Ausdrücke, welche in den anderen Dialecten der ruthenischen Sprache nicht bekannt sind, und welche die Huzulen nach Dr. Kałużniacki **) entweder von den Rumänen, oder von anderen orientalischen Völkern entlehnt haben. Die Namen aller Zweige des ruthenischen Volkstammes lassen sich sehr leicht aus der ruthenischen Sprache ableiten; woher aber die Bezeichnung „Huzule“ herstammt, vermag Niemand anzugeben.

In der rumänischen Sprache bedeutet dieser Ausdruck so viel als: Dieb, Räuber. — Thatsache ist es, dass die Huzulen noch im Anfange unseres Jahrhundertes das Räuberhandwerk betrieben haben und dass sie diese Zeitperiode einer glorreichen Vergangenheit beizählen, durch welchen Umstand dieselben in prägnanter Weise von den anderen Ruthenen abstechen. Ob aber obiger Ausdruck echt rumänischen Ursprunges ist, oder ob er nur von jener Eigenschaft der Huzulen als sinnverwandt abgeleitet wurde, bleibt fraglich.

Die Huzulen selbst legen sich auch den Namen „Werchowency“ gleichbedeutend mit Alpenbewohner bei. Oberländer und andere Ethnografen leiten die Benennung Huzulen von den Uzen, einem Stamme der Scythen ab. Gleichzeitig wird aber auf die Möglichkeit ihrer Abstammung, bald von den Issedonen, bald von den Parten, schliesslich auch von dem zersprengten Stamme der Polowzen hingedeutet. Dem Geiste nach, sind, oder besser gesagt, waren die Huzulen bis in die neueste Zeit verwandt den heutigen Kurden, denn sie sind gleich diesen Bergbewohnern, uncivilisirt und von der übrigen Welt abgeschieden, grosse Pferdeliebhaber und dem Räuberwesen zuneigend; nebenbei haben sie sich aber auch jederzeit als geschickte Ornamentiker erwiesen. Von den Kurden unterscheiden sie sich hauptsächlich durch jene Ungebundenheit, welche in der Geschichte unter dem Namen der babylonischen berüchtigt ist.

---

*) Dr. Josef Karabaczek: „Susandschird“, Seite 187 und die folgenden.

**) Dr. E. Kałużniacki in der Abhandlung des D. Miklosich: „Ueber die Wanderungen der Rumänen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten“. Wien, 1879 (Abdruck aus den Abhandlungen der Akademie des Wissenschaften).

Wir wollen nicht behaupten dass die Huzulen jenes oberwähnte Ornament zu den Pfeifendeckeln, sowie auch ihre babylonischen Unsitten aus den Ebenen am Tigris und Euphrat mitgebracht haben, constatiren jedoch, dass auf unserem ruthenischen Boden viele ethnographische Ueberraschungen vorzufinden sind. Wer mag beispielsweise ergründen, auf welchem Wege die Huzulen zur Kenntniss der Erzeugung von Holzflaschen gelangt sind, welche den in Hindostan erzeugten, hinsichtlich des Stils ähnlich und hinsichtlich der Schönheit gleichwertig sind, wie dies Dr. Exner in seinen Relationen über unsere Landesausstellung vom Jahre 1877 in der „Wiener-Abendpost" versicherte. Ja noch mehr! Es ist eine feststehende, wenn auch bis jezt von keiner Seite hervorgehobene Thatsache, dass bei dem ruthenischen Volke bis auf den heutigen Tag ein Symbol sich erhalten hat, und bei festlichen Gelegenheiten Anwendung findet, welches einstens bei den Griechen und Römern allgemein üblich war, und heutzutage noch in Tybet und Indien gebräuchlich ist und auch theilweise in der Gegend von Neapel gelegentlich zum Vorschein kommt. Auch die in Pompeji gemachten Funde weisen vielfach dieses Symbol auf; ebenso sieht man dasselbe hie und da in Stein gemeisselt, ober den Thorbögen der in Pompeji blossgelegten Häuser. Dieses Symbol kommt auch auf den ruthenischen Hochzeitsbroden (zu unterscheiden von Hochzeitskuchen) als Verzierung vor, welche aus ein und demselben Teige angefertigt wird. Diese Verzierung stellt nichts anders dar, als das tybetanische und indische „Lingam" und das altgriechische und römische „Phallus", das Symbol der Fruchtbarkeit. Dies lässt sich sowohl aus der Gestalt dieser Verzierungen entnehmen, als auch die Veranlassung, gelegentlich welcher dieses Brod gebacken wird, darauf hinweist. Nicht minder deuten darauf das Immergrün, mit welchem dieses Brod verziert wird, sowie auch die Lieder, welche bei der Zubereitung des Teiges gesungen werden. Dem Gedächtnisse des Volkes ist wohl die Bedeutung des Hochzeitsbrodes entschwunden, aber das Hochzeitsbrod selbst ist als ein Ueberbleibsel aus den ursprünglichen Wohnsitzen des ruthenischen Volkes, oder als eine Hinterlassenschaft jener Quelle, aus welcher dieses Volk die Anfänge seiner Cultur geschöpft hat, übriggeblieben.

Ähnlich dem, wird auch das ruthenische Volk, dessen Ornamentik in unserem Werke abgebildet ist, der Zukunft erhalten bleiben; bestehen werden auch die Huzulen, mit welchen sich vorliegendes Heft befasst. Keineswegs vermögen wir aber anzugeben, ob in einigen Jahrzehnten, diese unsere Publikation nicht das einzige Denkmal der Ornamentik des ruthenischen Volkes und der Huzulen bilden wird.

Immerhin wird es ein getreues und verlässliches Denkmal sein!

Lemberg im Monate Juli 1882.

Ludwik von ***Wierzbicki***,
Mitglied der Verwaltung des städtischen Gewerbe Museums.

OUVRAGES EN MÉTAL DES HUTSULES.

LES PARURES.

Parmi les montagnards Ruthènes occupant les Karpathes, il existe une population habitant la partie orientale de cette chêne. Cette population nommée Hutsules parle un ruthène particulier et professe la religion grecque-unie.

Malgré leur communauté de langue et de religion avec les Ruthènes, les Hutsules se distinguent par leur caractère, et leur apparence de tous leurs frères ruthéniens, ainsi que par leurs moeurs et leurs goûts. Les études éthnografiques, qui concernent leur origine et leur développement, quoique fort intéressantes ne nous occupent pas pour le moment. C'est l'art hutsule et le goût ésthétique de ces montagnards que seront l'objet de cette notice.

Nous ne nous arrêterons pas sur les considérations relatives à l'importance et au développement chez l'homme, du goût de l'ornement et à son application à tous les objets journalièrs de la vie. Mais, convaincus, que l'ornement marque aussi le dégré du civilisation, nous tâcherons de réunir ici ce que nous avons pu recueillir des données sur les produits de l'art hutsule.

L'observation même assez superfficielle suffit pour convaincre, que les Hutsules se distinguent singulièrement des autres montagnards ruthéniens, aussi bien par leurs moeurs que par le costume. Cette différence est sur-

tout frappante dans la passion, qu'ils ont pour tout ornement de métal. Celui qu'on emploie le plus communément est le cuivre jaune. Cet alliage le plus rapproché de l'or par sa couleur, joue pour les descendants des anciens brigands, le rôle de ce dernier métal et se marie bien mieux peut-être que l'or, par sa couleur tirant sur le vert, avec les nuances pourpres des étoffes employées généralement pour les habits des Hutsules. Il n'y a donc rien d'étonnant, que les hommes aussi bien que les femmes, doués d'un sens profond de l'harmonie des couleurs, estiment beaucoup le métier de fondeur. Celui-ci de son côté est d'autant plus fier, que son habileté doit suppléer à l'absens de tout savoir technique, d'instruments, de formes et de modèles.

Pour donner l'idée de tous les ornements, qui les Hutsules emploient, comme attribut saillant de leur pitoresque costume, nous passerons en revue les différents habillements de cette population et de telle sorte nous tâcherons de réprésenter le caractère et l'usage de ces ornements.

Les Hutsules ont d'autres vêtements pour les jours de fêtes et d'autres pour les jours ouvrables. Le costume de fêtes est composé d'une houppelande en gros drap rouge foncé, qui lui descend jusqu'aux genoux et qui est agrémenté de cordonnets bleus, et de petites houppes en laine de couleurs voyantes enrichies de filets de faux or.

Sous ce vêtement le Hutsule met une sorte de camisole en peau de mouton et sans manches, le poil en dedans, cette camisole est plutôt une parure qu'un vêtement pour ce garantir contre le froid, car elle n'est point fermée ni boutonnée (voy. pl. I). De plus elle est bordée d'une étroite bande de peau de mouton noir et embellie de broderies en laine de couleur et d'ornement en maroquin.

Le pantalon est large de couleur également rouge, serré en bas dans la tige des bottes-fortes, ou dans les sandales en peau de boeuf teinte en brun. Dans le dernier cas le pantalon est serré au dessus de la cheville par des courroies ou des cordons blancs. Lorsqu'il porte les sandales, le Hutsule enveloppe le pied dans une sorte de chausson de laine couleur ponceau. Sous la camisole de mouton, il met pour les fêtes une chemise en toile fine qu'il tisse lui-même; cette chemise descend jusqu'aux genoux, en bas elle est bordée

d'une étroite broderie. Les manches ne sont pas brodées, et sur la poitrine elle est presque ouverte, le col seul est noué légérement avec un cordon.

Ainsi vêtu le Hutsule porte encore un sac plat et large, cousu de galons ornés d'une multitude de boutons de métal (pl. I); il suspend ensuite une espèce de poire à poudre, qui est de forme demi-circulaire lorsqu'elle est en bois. Elle est alors garnie de plaques de laiton et incrustée de dessins en fil du même métal, ou bien elle est ornée d'incrustations en nacre (pl. X. fig. I). La poire à poudre peut-être fourchue et alors elle est en corne de cerf (pl. X. fig. 2) richement décorée de plaques de cuivre jaune. Le sac et la poire à poudre sont suspendues par des courroies garnies de boucles, richement ornées de boutons de métal, et qui se croisent sur la poitrine (pl. VI. fig. 4, 5 et 6).

Enfin, à ce vêtement, le Hutsule surtout riche ajoute un petit sac plat en peau garni de plaques d'ornements de laiton ou de bouton de métal; il sert à porter l'argent ou plutôt la pipe en cuivre jaune, la pierre et le briquet.

Le Hutsule se coiffe d'un chapeau rond (pl. I) orné d'un fin ruban de plaque de métal, qui ne se porte qu'en été. En hiver on couvre la tête d'un bonnet rond en peau de mouton. Tout Hutsule porte de plus une large ceinture en cuir (pl. I) à trois ou quatre boucles (pl. VI fig. 1) garnie de riches anneaux en cuivre jaune (pl. V. fig. 4 et 5). La ceinture retient un couteau pointu semblable à un stylet, ou un étui avec un couteau et une fourchette (pl. VII. fig. 6 et 7), ou bien quelque fois un pistolet. Aujourd'hui ce dernier ne figure qu'au jour de Pâques, en assistant à une noce, ou pendant des fêtes solenelles (pl. XI. fig. 1, 2, 3 et 4).

La monture du pistolet est en bois orné de cuivre jaune.

Le Hutsule endimanché tient à la main un bâton ou plutôt une forte canne terminée au lieu de pomme par une petite hachette tranchante ou non (pl. IX. fig. 1, 2, 3 hache tranchante, fig. 4, 5, hache non tranchante). L'une aussi bien que l'autre est en cuivre jaune très ornementé. Ce bâton en bois est recouvert dans la partie supérieure de plaques de cuivre jaune decorées de nombreux dessins. La hachette non tranchante est ordinairement montée sur une canne courte et il paraît qu'elle servait anciennement comme un signe de distin-

*

ction. Aujourd'hui les hachettes ne sont que pour la parade, elles servent cependant aussi dans les rixes et le Hutsules sont très adroits à frapper du plat de cette hachette, de manière qu'il ne blesse jamais leur adversaire.

Lorsque le Hutsule va à la noce, surtout quand il y va à cheval, il met un manteau blanc sans manches attaché sur la poitrine avec des boucles en laiton (pl. V. fig. 1, 3).

Le costume de tous les jours diffère de celui de fête par l'emploie de la houppelande en drap noir au lieu du drap rouge. Aussi le Hutsule porte le pantalon dans les jours ouvrables en drap noir ou en laine blanch laquelle est faite de poil de chèvre.

Bien que la cigarette fait abandonner la pipe, cette dernière pourtant est en grande estime surtout chez les vieux Hutsules hommes et femmes, qui fument la pipe aussi passionnément que les hommes. Nous en avons la preuve dans la varieté de ses formes et la richesse des ornements qui les décorent.

La pipe est habituellement de cuivre jaune, ornée de nombreuses et fines ciselures avec un couvercle très ouvragé. Le coude de la pipe, par où le fumeur la tient, est en argile refractaire recouvert de fil de métal; c'est la partie de la pipe qui se réchauffe le moins. Le chibouque est court, recourbé en haut et attaché à la pipe par une chaînette, il est en partie ou totalement couvert de plaques de laiton. Les planches VI. et VIII. offrent une collection de pipes.

Les femmes Hutsules ont aussi un costume pour les fêtes, qui diffère de celui de tous les jours. Elles portent le jour de fête une hauppelande ponceau, une camisole en peau de mouton et sans manches, mais beaucoup plus richement brodée en couleurs voyantes, que celle des hommes (pl. I.). Les femmes riches au lieu de camisole ou veste, portent la hauppelande doublée de peau de mouton. Si elle est en étoffe noire, on la borde de mouton blanc. si elle est ponceau, la bordure est en mouton noir.

Les femmes Hutsules ne se servent de jupons que dans les grandes occasions et les portent toujours bleus. Pour les jours ordinaires elles mettent en place de jupons, deux bandes d'étoffe, ou une seule fort longue, attachées à la taille et descendant jusqu'audessus de la cheville, de manière toutefois

à ce qu'elles n'en soient pas gênées pour monter à cheval. Cette sorte de jupon tendu se fabrique à la maison et il est fait de laine de mouton: il est de couleur brune ou noire avec une large bande rouge. Par dessus ce vêtement, la femme Hutsule met un tablier aussi en laine à bandes alternativement rouges et noires; ce tablier parfois est rouge, brodé de filets de faux or en bandes d'un doigt de largeur. Le jupon et le tablier sont ordinairement très-jolis et en même temps très cher.

Les femmes hutsules portent des chemises blanches pas trop longues à manches richement brodées en fil de couleurs. Ces broderies sont d'un très bon goût (pl. I.) on y emploie de fils de laine ou de coton de couleur rouge, noire et verte, — le bleu se rencontre fort rarement. On serre la chemise à la taille d'une courroie ou d'une ceinture ponceau à boucle de laiton (pl. VI. fig. 2 et 3).

Les filles portent au cou et sur la poitrine des perles en verres (rassade) des croix, ou bien des colliers avec des chaînettes aux quelles elles attachent beaucoup de petites croix et souvent des pieces de monnaie d'argent, des médailles d'argent, de cuivre jaune et même d'étain. Elles se mettent aussi des boucles d'oreilles, et de plus, les jours de fête des bandeaux de cuivre jaune, qu'elles appliquent sur le front. Sur le planche N° I. la figure du milieu représente une riche femme Hutsule dans ses habits de fête. A la chaîne (pl. VI. fig. I.) est suspendue une grande croix (pl. II. fig. 1, 2, 3) puis on y peut voir deux colliers en chaînes avec de petites croix (pl. I. fig. 2) quelque fois ces colliers sont des perles en verre ou en ambre (pl. III. fig. 4, 5). Immédiatement sur le cou se trouve une bande étroite, faite en perles de verre de couleur qui étant enfillées sur du crin de cheval, forment des dessins très variés; le tout est cousu sur un ruban rouge en laine. Sur la planche II. on voit le bandeau en cuivre jaune appliqué sur un ruban de laine et attachée sur le front avec de la laine rouge effilochée.

Les colliers et les perles en verre ont pour fermoirs des boucles en cuivre jaune. On arrange encore les colliers de la façon suivante: Sur une chaine ou une cordon on enfile des perles, des croix, des chaînettes etc. La

chaine ainsi chargée s'enroule autour du cou en descendant sur la poitrine et forment plusieurs festons.

Les boucles d'oreilles portées par les femmes et les filles sont representées sur la planche II. fig. 3 et 4, pl. IV. fig. 3 et 4, — de plus les filles garnissent les boucles, surtout aux fêtes en allant à l'église, par des feuilles de pervenche. Les bagues constituent aussi un important et indispensable ornement (pl. II. fig. 5, 6, 7, 8, 9, 10, — pl. IV. fig. 7, 8, 9, 11 et 12).

Les filles tressent leurs cheveux en nattes ornées, les jours de fête, de petits boutons de cuivre jaune ou de petites coquilles blanches qui proviennent des bords de la Theiss. En outre elles tressent leurs nattes de petites huppes de laine effilochée et démélée au peigne, de couleur ponceau et jaune, lesquelles retombent en riches pendants sur les épaules et sur le dos.

La manière de se coiffer est très variée, mais pourtant toujours jolie et charmante. La Hutsule fait d'ordinaire deux tresses contournant la tête et retombant derrière en grosse natte. En carême elle n'y met point d'ornements; les jours des emaine, elle y ajoute des boutons et une laine déja portée et un peu foncée (pl. I. fig. debout à droite), les jours de fêtes, elle augmente la quantité d'ornements, et dans les grandes occasions telles que le jour de pâques, la cérémonie nuptiale, ou une noce elle se coiffe comme le fait voir la fig. du milieu pl. I. Lorsqu'elle est en deuil, la Hutsule porte les cheveux épars, noués seulement derrière la tête. En hiver les filles ainsi que les femmes ont une coiffure plus modeste qu'en été, car elles portent alors un mouchoir qui leur enveloppe la tête.

Pour sortir, pour aller à l'église, ou les jours de fête, les femmes mariées mettent sur la tête une sorte de châle en toile blanche, ouvrage de leurs mains, — les bouts de ce châle sont brodés en dessin très variés et de couleurs voyantes, ils retombent derrière la tête sur le dos pour complèter l'harmonieux effet du costume entier.

La femme Hutsule n'a pas en main la hachette, mais elle porte une sorte de canne garnie au haut de cuivre jaune (pl. IX. fig. 6 et 7). Les femmes pauvres n'ont qu'un simple bâton, qui leur est d'une grande utilité quand elles gravissent les montagnes.

Dans la semaine les femmes mettent comme les hommes une camisole en peau de mouton sans manches, la houppelande ou sorte de blouse et des jupons fort simples. Les jours de fêtes elles portent des bottes montantes en chevreau de couleur rouge, tous les autres jours elle a des sandales et toujours des bas rouges, ou de couleurs voyantes.

Les produits de fabriques font peu à peu disparaître ceux de l'industrie domestique du peuple Hutsule; aussi le nombre de gens qui sachent encore fabriquer les ornements diminue de jour en jour. Ainsi, par exemple, il n'y a plus qu'une quinzaine de fondeurs en cuivre jaune et encore n'est-ce qu'à l'occasion qu'ils exercent ce métier; ils ont ordinairement une autre profession. L'exécution des objets en métal d'aujourd'hui laisse aussi à desirer et ne se distingue point comme autrefois par le goût, la richesse et le soin de la main-d'oeuvre.

Le procédé de fabrication est fort simple. Le fondeur couvre le modèle en bois, ou en métal de terre glaise mélangée de charbon, il coupe ensuite ce moule en plusieurs morceaux, les recouvre à l'extérieur de terre glaise et, par l'ouverture ménagée à ce dessein, il verse le métal fondu. Aussitôt après il brise la forme (le moule) et jette l'objet encore brûlant dans l'eau pour lui donner de la trempe. Enfin il le nettoie, le polit, le cisèle etc.

En étudiant avec attention le coté technique de l'ornement chez les Hutsules, ainsi que le goût qui y régne, nous arrivons à la conviction, que chez ce peuple se sont conservés les traces les plus caracteristiques d'un art qui remonte à un temps très-reculé.

Le style rappelle le plus fréquemment celui de Bysance, quoique les motifs de la renaissance n'y soient pas rares. Les croix méritent surtout d'attirer notre attention p. ex. fig. I. de la pl. I., fig. 2 et 3 de la pl. III. ainsi que la fig. 1 et 2 de la pl. IV.

Les ornements triangulaires les bande de métal, qui se porte sur le

front, ont beaucoup d'analogie avec ceux trouvés par le Dr. Schliemann aux fouilles du tertre de Kissarlik *).

Les petits ronds en laiton garnissant les ceintures d'hommes et ornés de dessins exécutés à froid ne sont pas moins caractéristiques. Ils rappellent des objets semblables trouvés, dans les tombeaux étrusques, et ils les rappellent non seulement par leur forme, mais aussi par le genre d'ornement qui les décorent et par le procedés d'exécution **).

En général les ornements frappés à froid, ou gravés, que nous rencontrons sur les crois plats, les pipes, les hachettes et sur les canons de pistolets présentent des figures géometriques parfaitement adaptées aux surfaces qu'elles doivent orner.

Les ouvrages en métal que fabriquent les Hutsules, par le fini de leur éxécution, sont une preuve du goût esthétique, dont la nature les a doués, et qu'ils ont développé eux mêmes. Ils étonnent surtout par le sens inné de l'harmonie avec lequel ils savent adapter l'ornement au métal dont l'objet est fabriqué, par la juste appréciation des motifs à l'espace qui est à décorer, et enfin par le choix de la décoration, qui réponde le mieux à l'usage auquel l'objet est destiné.

En arrivant à la fin de notre notice nous nous permettrons d'appeller l'attention des lecteurs sur une circonstance qui nous semble meriter d'être mentionner ici.

Les planches VII. et VIII. donnent la reproduction de neuf pipes, dont huit sont munies de couvercles qui se distinguent par un ornement caractéristique, toujours pareil; le neuvieme couvercle même offre le germe d'un motif semblable. Cette uniformité, ou plutôt cette persistance du même ornement doit frapper d'autant plus, que nous ne le rencontrons nulle part chez le peuple ruthène, pas même chez la population qui occupe les Carpathes.

*) Ilios, Stadt und Land der Trojaner. v. p. 508 le diadem d'or fig. 685; p. 510 et 511 fig. 686 et 687 le bandeau d'or; p. 517 fig. 768, 769, 770, 771; p. 515 fig. 832, 833; p. 559 fig. 920.

**) Der Stil von Godfried Semper p. 492 et 494.

Il est évident, que c'est une palmette changée en volute, ou en spirale, car une palmette en plaque de laiton serait peu pratique.

La palmette est un ornement très-répandu parmi les anciennes et les modernes populations de l'orient, de même que parmi les nations de l'antiquité classique. Elle a été employée dans l'architecture, dans les broderies et dans la décoration des tapis. Qu'il nous soit permis de faire observer, que la forme de cette ornement telle qu'elle est employée sur nos pipes, rappel beaucoup l'arbre sacré des Perses: celui de paradis ou de la reproduction universelle, — l'arbre indien Soma lequel comme l'arbre Sidre des mahométans et l'Yggdrasil des anciens Gérmains, est le symbole de l'immortalité. On rencontre la reproduction de cet arbre sur les monuments des Assyriens et des anciens Perses *). On le trouve aussi soit pareil à ceux des Assyriens, soit modifié, sur les tapis de la Perse et du Kurdistan, quoiqu'il ne soit pas employé comme symbole, mais comme simple ornement **).

L'ornement, qui décore les couvercles des pipes Hutsules, n'est pas tout à fait identique à ceux des Assyriens; il rappelle plutôt la variante, que donne le Dr. Karabacek à la page 157 de son ouvrage Susandschird, et c'est cette circonstance, qui nous a enhardi à soulever cette question.

D'où les Hutsules, ont ils pris cet ornement? l'ont ils apporté avec eux? est-il le produit de leur propre imagination? Ce sont des questions, que nous ne chercherons pas à résoudre, car notre but n'était que d'attirer sur ce fait l'attention des savants.

Ce qu'il y a de certain, c'est que les Hutsules sont un rameau à part de la tige commune du peuple Ruthène: ils se sont mèlés à lui avec le temps, en embrassant la religion grecque et en adoptant en grande partie la langue ruthène. Nous disons en grande partie, car dans le parler des Hutsules nous trouvons, une très grande quantité de mots que l'on ne rencontre pas dans tous les autres dialectes ruthènes, et qu'ils ont, suivant le

---

*) Austin Henry Layand Ninive (sur quelques planches), Ninive et Babylone du même auteur, Ninive et Persepolis de s. v. Vaux.

**) Dr. Joseph Karabacek Susandschird p. 137 et les suivants.

Dr. Kałużniacki*) empruntés aux Roumains, ou bien à d'autres peuples de l'orient. Les dénomination des provinces habitées par le peuple ruthène, la langue ruthène les explique parfaitement; mais d'où vient et comment s'est formé le nom de Hutsules, personne ne saurait le dire. Le mot Hutsule signifie le roumain: voleur, brigand.

En effet, encore au commencement de ce siècle les Hutsules etaient connus comme des brigands émérites, et aujourd'hui ils considèrent eux même ce temps là comme la plus brillante époque de leur passé; c'est cette propension au brigandage, qui les distingue le plus de tous les autres Ruthènes. Mais ce nom de Hutsule vient-il de la langue roumaine, ou bien a-t-il passé dans cette langue avec la signification caractérisant le métier de Hutsules — le problème est à résoudre.

Les Hutsules se donnent aussi le nom de Werchowyncé, c'est à dire habitants des hautes montagnes. Quelques étnographes, Oberländer entre autres, font dériver le nom des Hutsules de celui des Outses (Utses), peuple de la race des Scythes; d'autres les rattachent aux Isseduns, peuples qui habitent les environs des montagnes de Pamir; d'autres prétendent qu'ils sont Parthes d'origine, et même qu'ils descendent d'une tribu dispersée des Polovtzis.

Par leur caractère les Hutsules ressemblent, ou plutôt ils ressemblaient il n'y a pas bien longtemps aux Kurdes, montagnards comme eux, indomptables amateurs de chevaux et de brigandage, aimant à s'isoler du reste du monde et enfin ayant comme eux le sens fin et ingénieux de l'ornementation, — mais ce qui les distingue encore des Kourdes jusqu'à une époque peu éloignée, c'est un genre de débauche connue sous le nom de babylonienne.

Nous ne voulons pas affirmer par là, que les Hutsules, ainsi que l'ornement de leurs couvercles de pipes viennent des bords du Tigre et de l'Euphrate. Mais sur notre sol ruthène on rencontre bien des surprises éthno-

*) Le Dr. Kałużniacki dans le traité du Dr. Miklosich: „Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten" Vienne 1879. (tirage à part des Annales de l'Academie des scien de Vienne).

graphiques! Qui découvrira par exemple, par quelle voie les Hutsules sont arrivés à faire des bouteilles en bois, pareilles au point de vue du style, aux produits hindous du même genre, et surpassant ces derniers en beauté, selon les assertions du Dr. Exner, assertions émises dans ses comptes-rendus, publiés dans le Viener-Abendpost, sur notre exposition provinciale. Il est pourtant encore un fait, que personne n'a soulevé et qui est mathèmatiquement vrai, c'est que dans la Ruthénie d'aujourd'hui s'est conservé jusqu'à cette heure, un symbole qui est universel dans l'Antiquité grecque et romaine, actuellement général au Thibet et dans les Indes, et répandu dans les environs de Naples. Le Musée de Pompéï en est rempli; on le voit taillé dans la pierre et placé ça et là au dessus des portes des maisons découvertes à Pompéï. L'ornement qui décore le Korowaj ruthène (gâteau principal servi uniquement aux noces) et fait de la même pâte, n'est autre que le „lingam" indien, et l'ancien „phallus" grec et romain, symbole de la fécondité. La meuilleure preuve; c'est la forme seule de cet ornement du Korowaj, c'est la circonstance pour laquelle il est cuit, ce sont les feuilles de pervenche dont on l'embellit, ce sont enfin les chansons chantées pendant, que l'on pètrit la pâte pour ce Korowaj.

La signification du Korowaj s'est évanouie dans la mémoire du peuple, mais ce gâteau est demeuré comme un vestige du séjour primitif du peuple ruthène, ou bien comme une indication de la source où il a puisé les premiers éléments de sa civilisation.

Ainsi le peuple ruthène, les Hutsules, dont notre publication contient les ornements, continueront à developper leur civilisation, mais qui sait, si dans cinquante ans notre ouvrage ne sera pas le seul monument de l'ornement ruthène et de celui des Hutsules.

Mais au moins il aura un mérite incontestable celui de la fidélité.

Léopol Juillet 1882.

Louis Wierzbicki
membre de l'administration du Musée industriel de Léopol.

quelques-uns qui [illegible] par exemple, par quelle voie les Hindous sont arrivés [illegible] des [illegible] en [illegible], pareilles en [illegible] de [illegible] [illegible] possible [illegible] de [illegible] [illegible], et surpassant ces derniers en beauté, selon les [illegible] du Dr. [illegible], assertions émises dans ses [illegible] publiés dans la [illegible], sur notre [illegible] précédente. Il est pourtant [illegible] un fait, que personne n'a [illegible] et qui est [illegible] vrai, c'est que dans le [illegible] d'aujourd'hui s'est conservé jusqu'à [illegible] un [illegible] qui est universel [illegible] l'Antiquité grecque et romaine, [illegible] dans les Indes, [illegible] dans les [illegible] de [illegible] le [illegible] on est [illegible] [illegible] et [illegible] des [illegible] les [illegible] à [illegible] qui [illegible] le Karouwal [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de la même [illegible] que le [illegible] [illegible] [illegible], symbole de la fécondité. [illegible] c'est la forme [illegible] de [illegible] du Korowal, c'est la [illegible] pour laquelle il est [illegible], ce sont les [illegible] de [illegible] dont on [illegible], et sont enfin les [illegible] [illegible] [illegible], que l'on [illegible] la [illegible] pour ce Korowal.

La [illegible] du Korowal s'est [illegible] dans le [illegible] du peuple, mais ce [illegible] est [illegible] comme un [illegible] de [illegible] du peuple [illegible], [illegible] comme une indication de la [illegible] où [illegible] les premiers [illegible] de sa civilisation.

Ainsi le peuple [illegible], les Hindous, dont notre [illegible] [illegible] les [illegible], [illegible] à développer leur civilisation, mais qui sait, si dans [illegible] [illegible] ne sera pas le [illegible] monument [illegible] [illegible] et [illegible] des Hindous.

[illegible] au moins il [illegible] un [illegible] [illegible] celui de la [illegible].

Liège, 1 Juillet 189[illegible].

Louis [illegible]

[illegible]

OBJAŚNIENIE TABLIC.

ERLÄUTERUNG DER TAFELN. EXPLICATION DES TABLES.

ОПИСАНІЄ ТАБЛИЦЬ.

Tabl. I. Ubiory Huculów. Trachten der Huzulen. Habillements des Hutsules. Стрôй Гуцулôвъ.

Tabl. II. Fig. 1. Krzyż z łańcuchem. Kreutz sammt Kette. Croix avec la chénne. Хрестъ на Рекизи.

Fig. 2. Naszyjnik z krzyżykami. Collier mit kleinen Kreutzen. Collier avec les croix. Згарда хрестыкова.

Fig. 3. Kólczyki. Ohrgehänge. Boucles d'oreille. Ковтки лилѣтковй.

Fig. 4. Kólczyki. Ohrgehänge. Boucles d'oreille. Ковтки хрестыковй.

Fig. 5., 6., 10. Pierścienie. Schmuckringe. Bagues. Перстени.

Fig. 7., 8., 9. Obrączki. Trauringe. Bagues-unies. Обручкй.

Tabl. III. Fig. 1., 2. Krzyż. Kreutz. Croix. Хрестъ зъ роспятємъ.

Fig. 3. Krzyż. Kreutz. Croix. Хрестъ безъ роспятя.

Fig. 4., 5. Krzyżyki. Kleine Kreutze. Petites croix. Хрестыкй.

Tabl. IV. Fig. 1. Naczółek z wisiorkami. Stirnband. Diadème. Чôлце з лилѣтками.

Fig. 2. Galon do kapelusza. Blechverzierung für Männerhüte. Galon sur le chapeau d'homme. Блеховый гальонъ на кресанє.

Fig. 3. Kólczyki. Ohrgehänge. Boucles d'oreille. Ковткй хрестыковй.

Fig. 4. Kólczyki. Ohrgehänge. Boucles d'oreille. Ковткй лилѣтковй.

Fig. 5., 6. Krzyżyki. Kleine Kreutze. Petites croix. Хрестыки до згарды.

Fig. 7., 8., 10., 12. Pierścienie. Schmuckringe. Bagues. Перстенѣ.

Fig. 9., 11. Obrączki. Trauringe Bagues-unies. Обручкй.

III
01330777

Tabl. V. Fig. 1., 2,, 3. Klamry. Spangen. Boucles. Чепряга.
Fig. 4., 5. Kółka do pasów. Riemenringe. Anneaux aux ceintures. Кôльця до ременôвъ.

Tabl. VI. Fig. 1. Sprzążka do pasów męskich. Spangen für Männerriemen. Boucles aux ceintures d'homme. Прєжкѝ до ременôвъ.
Fig. 2., 3. Sprzążki do pasów wąskich. Spangen für schmale Riemen. Boucles aux ceintures étroites. Прєжкѝ до букурийкѝ.
Fig. 4., 5., 6. Sprzążki do rzemieni noszonych przez plecy. Spangen für Schulternriemen. Boucles aux courroies suspendus sur la poitrine. Прєжкѝ до ирховихъ ременôвъ до ташокъ и порошныць.

Tabl. VII. Fig. 1., 2. Fajeczki metalowe z cybuszkiemi i łańcuszkiem. Metalpfeifen. Pipes en métale. Люлькѝ зъ цыбушкомъ на рекизъ.
Fig. 3., 4. Przetyczki. Durchstecknadel. Aiguilles. Протичкѝ.
Fig. 5. Krzesiwko. Feuerstahl. Briquet. Кресивце.
Fig. 6., 7. Nóż i widelec. Messer und Gabel. Couteau et fourchette. Нôжъ и вилцѣ.

Tabl. VIII. Fig. 1. — 11. Fajeczki. Pfeifen. Pipes. Люлькѝ, люльочкѝ.

Tabl. IX. Fig. 1., 2, 3. Toporek Bartka. Hackenstock mit Schneide. Bâton avec hachette tranchante. Топôрець Бартка.
Fig. 4., 5. Toporek kiełéw. Hackenstock. Baton avec hachette non trachante. Келевъ.
Fig. 6., 7. Laska, palica. Gehstock. Canne. Палиця обложена блєховъ жырована доротомъ.

Tabl. X. Fig. 1. Prochownica okrągła z drzewa. Rundes Pulverhorn. Poire à poudre demicirculaire. Кругла порошниця.
Fig. 2. Prochownica z rogu jelenia. Gabelförmiges Pulverhorn. Poire à poudre fourchue. Рогова порошниця.

Tabl. XI. Fig. 1., 2., 3., 4. Pistolet bogato ozdobiony. Eine Pistole. Pistolet. Пистолє богацько жироване.

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

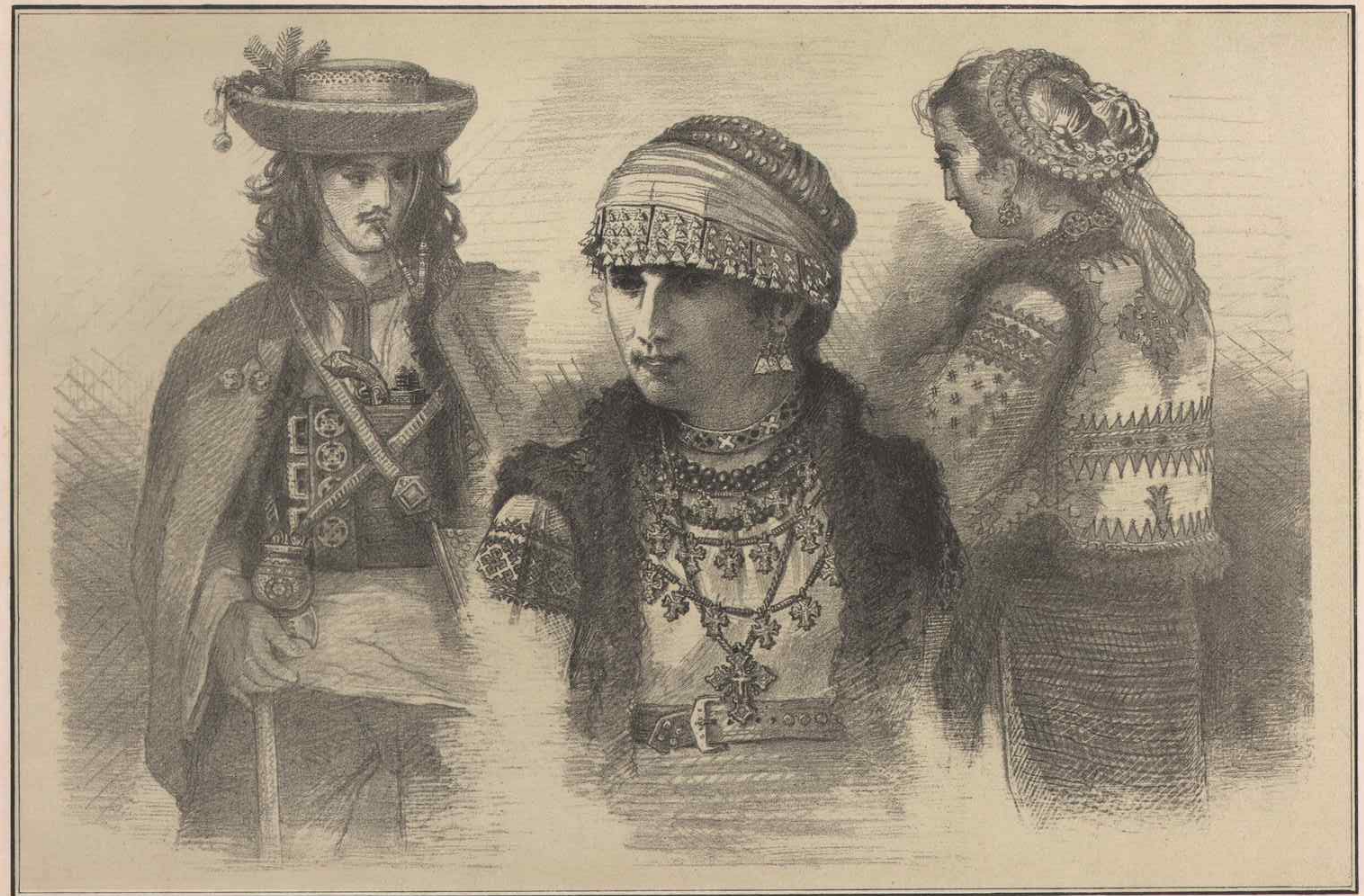

z lit. Tow. Przemysł. Lwów

rys. Sew. Obst.

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 2.

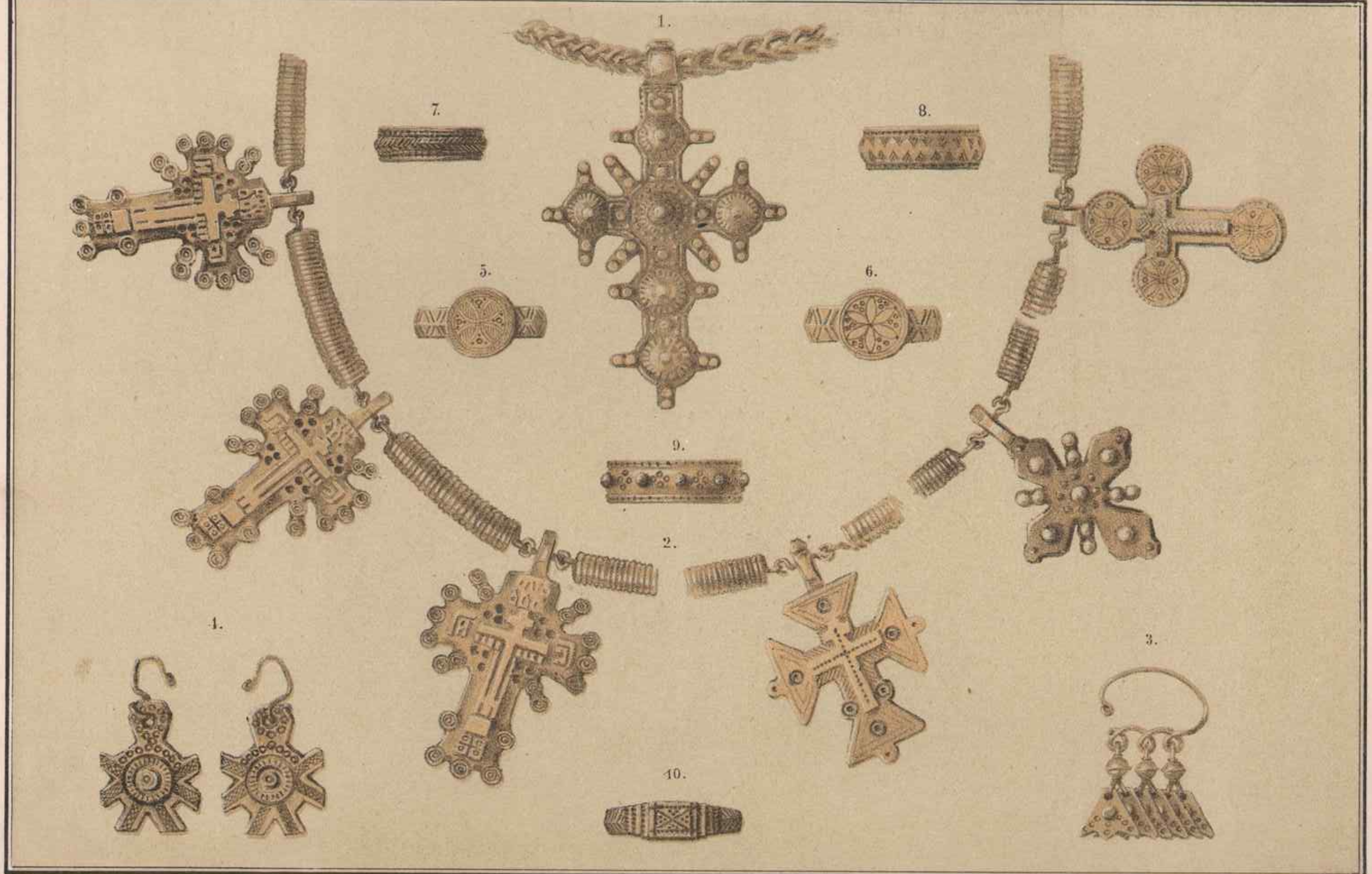

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 3.

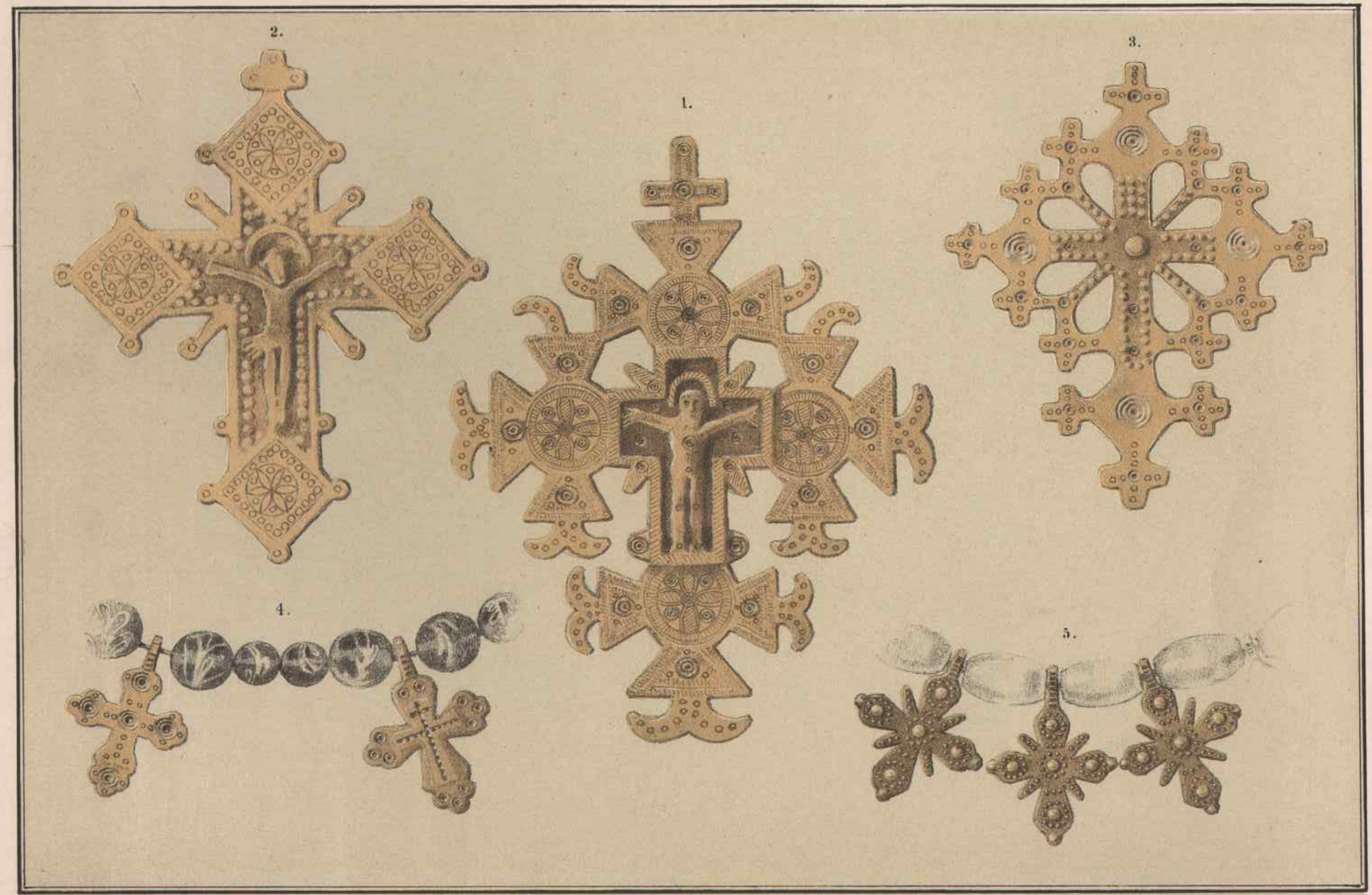

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 4.

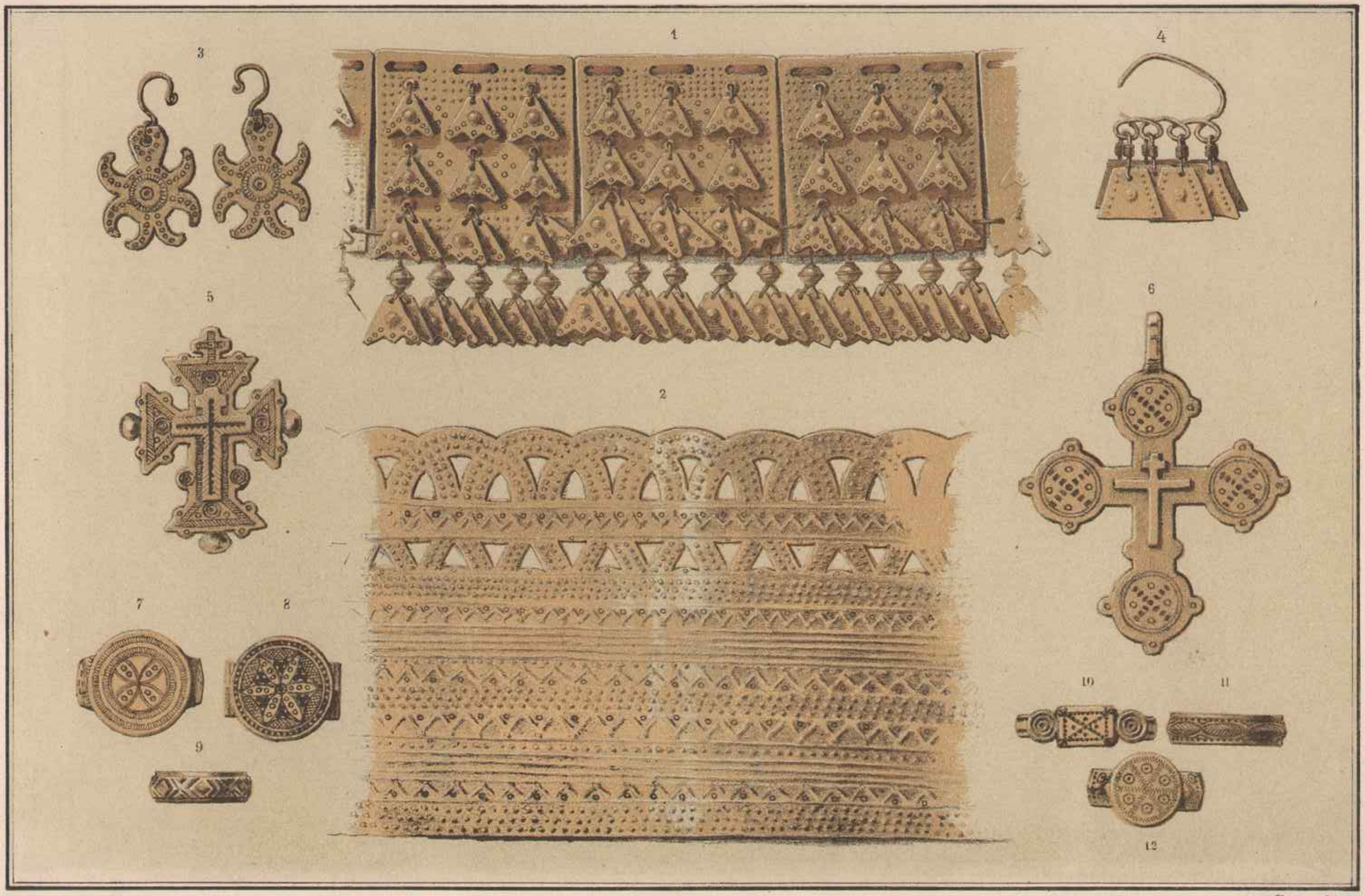

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

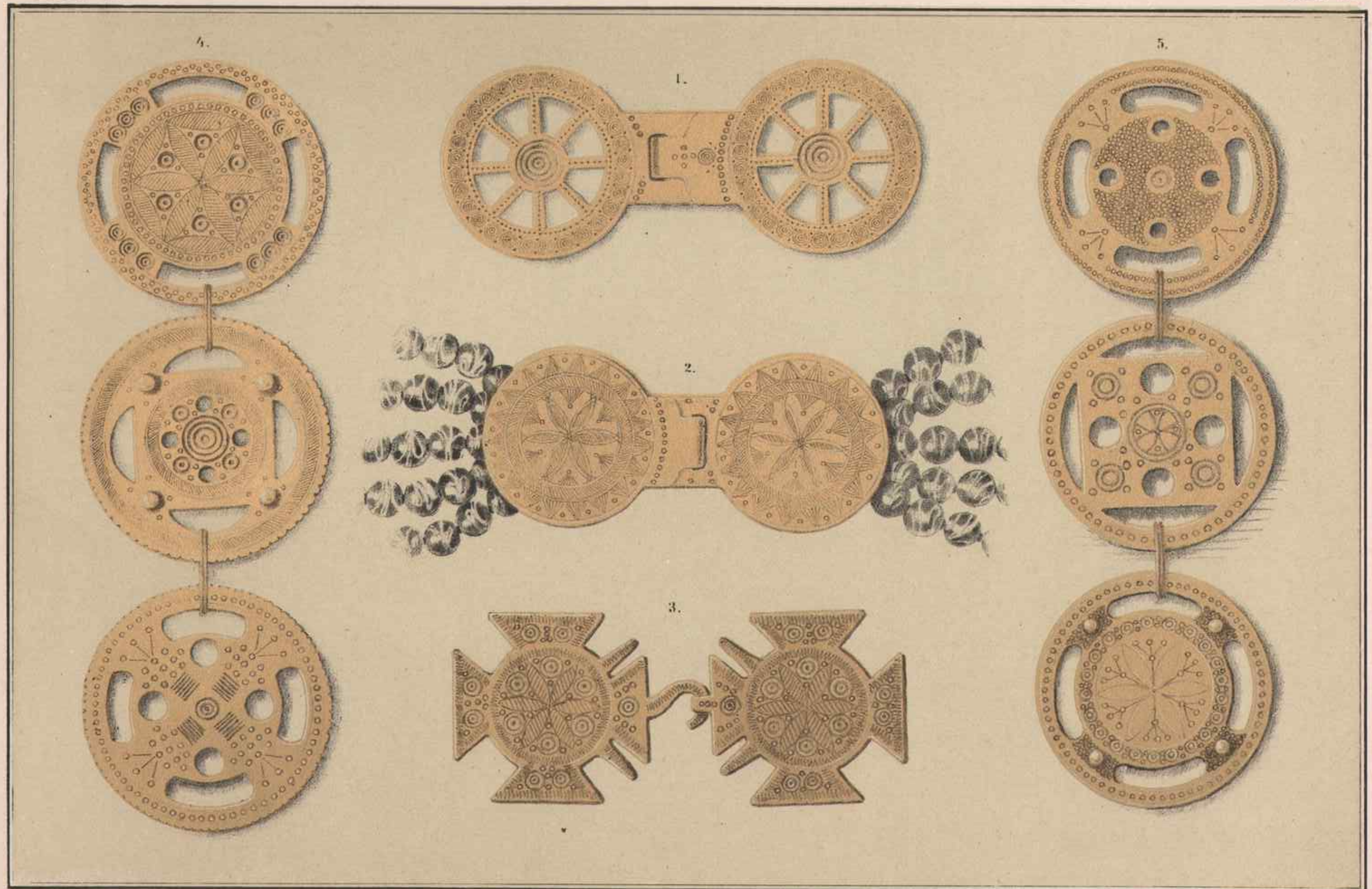

z lit. Tow. Przemysł. Lwów rys. Sew. Obst.

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

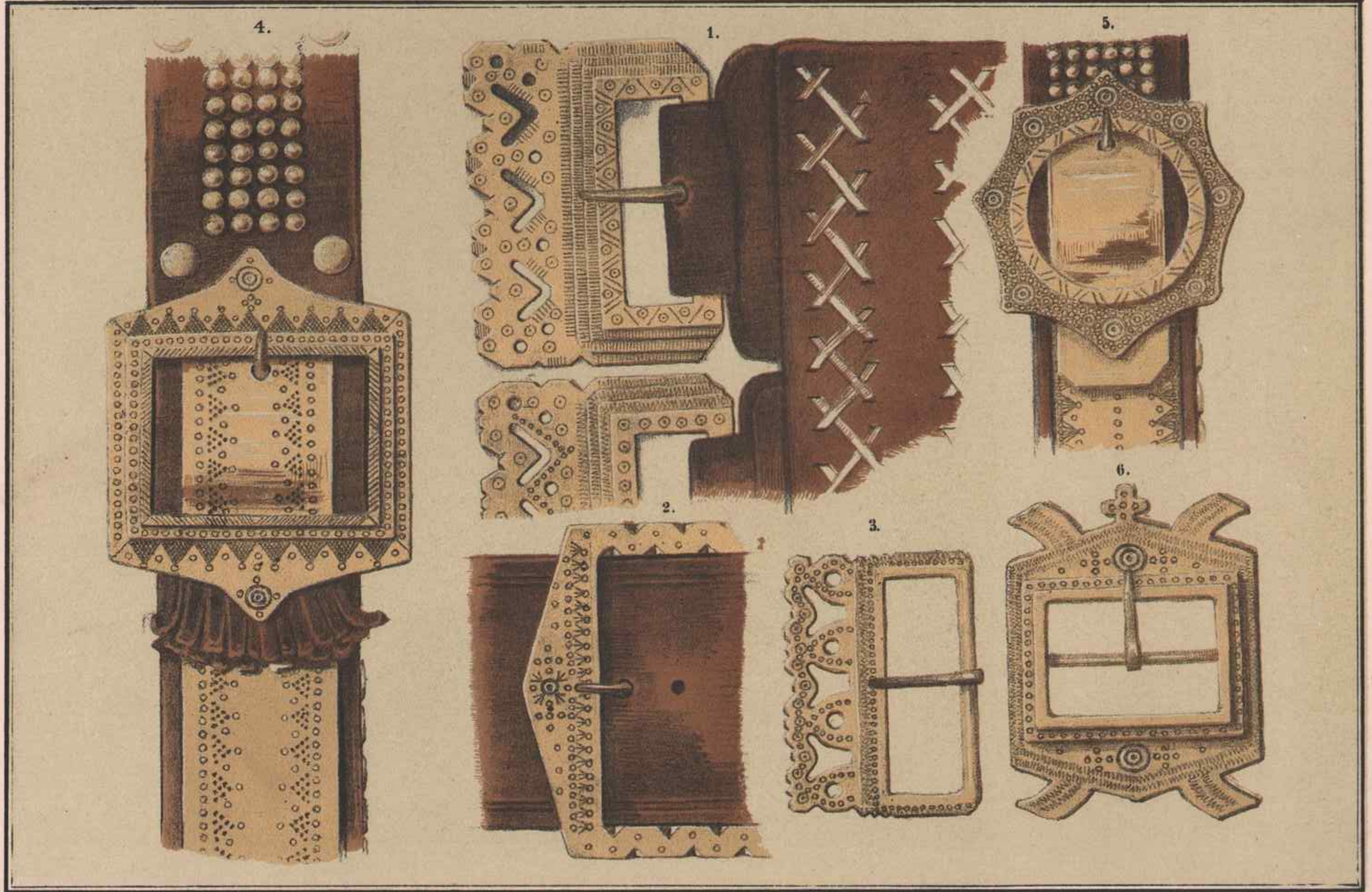

z lit. Tow. Przemysł. Lwów rys. Sew. Obst.

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.

WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 7.

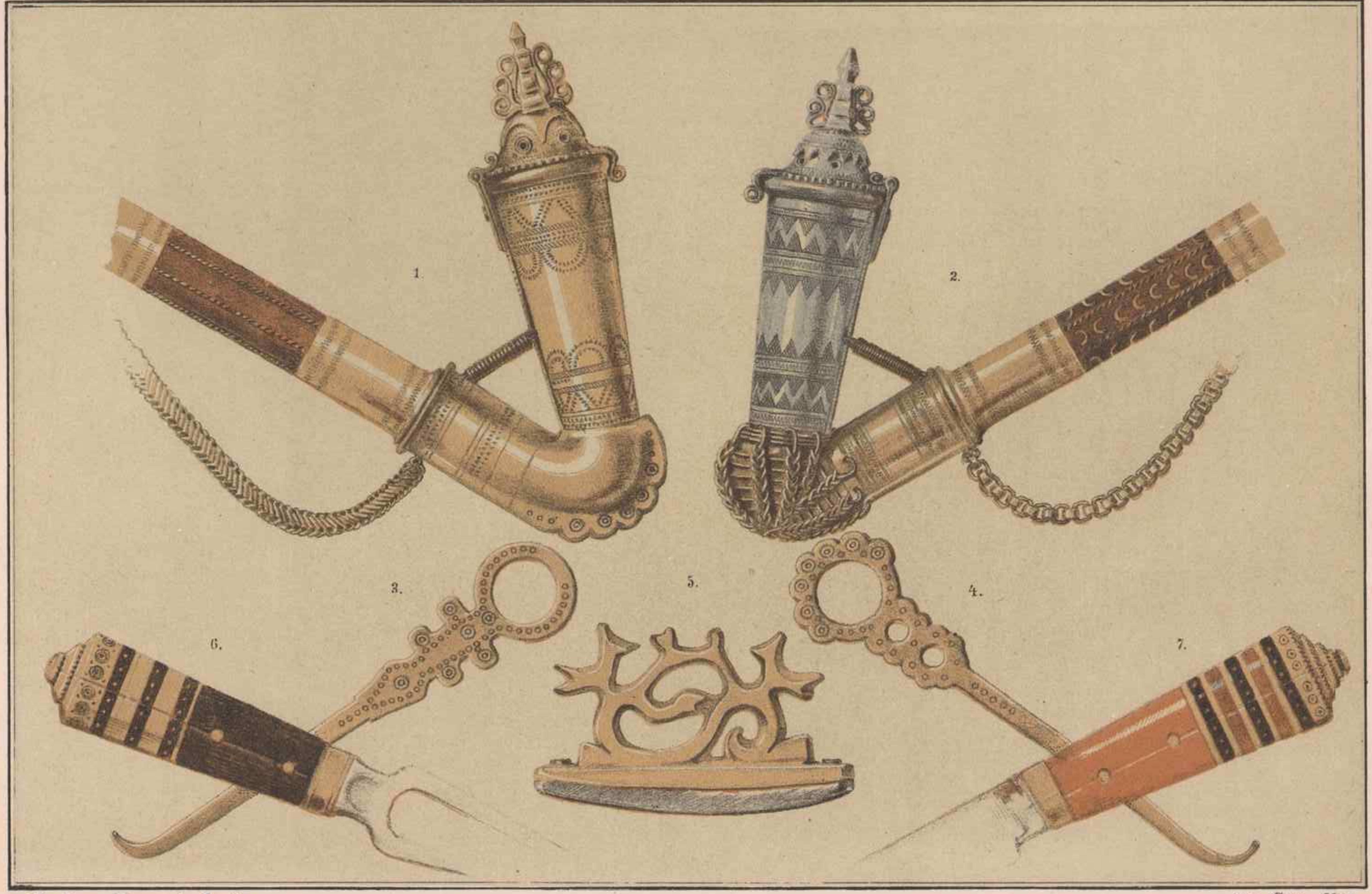

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 8.

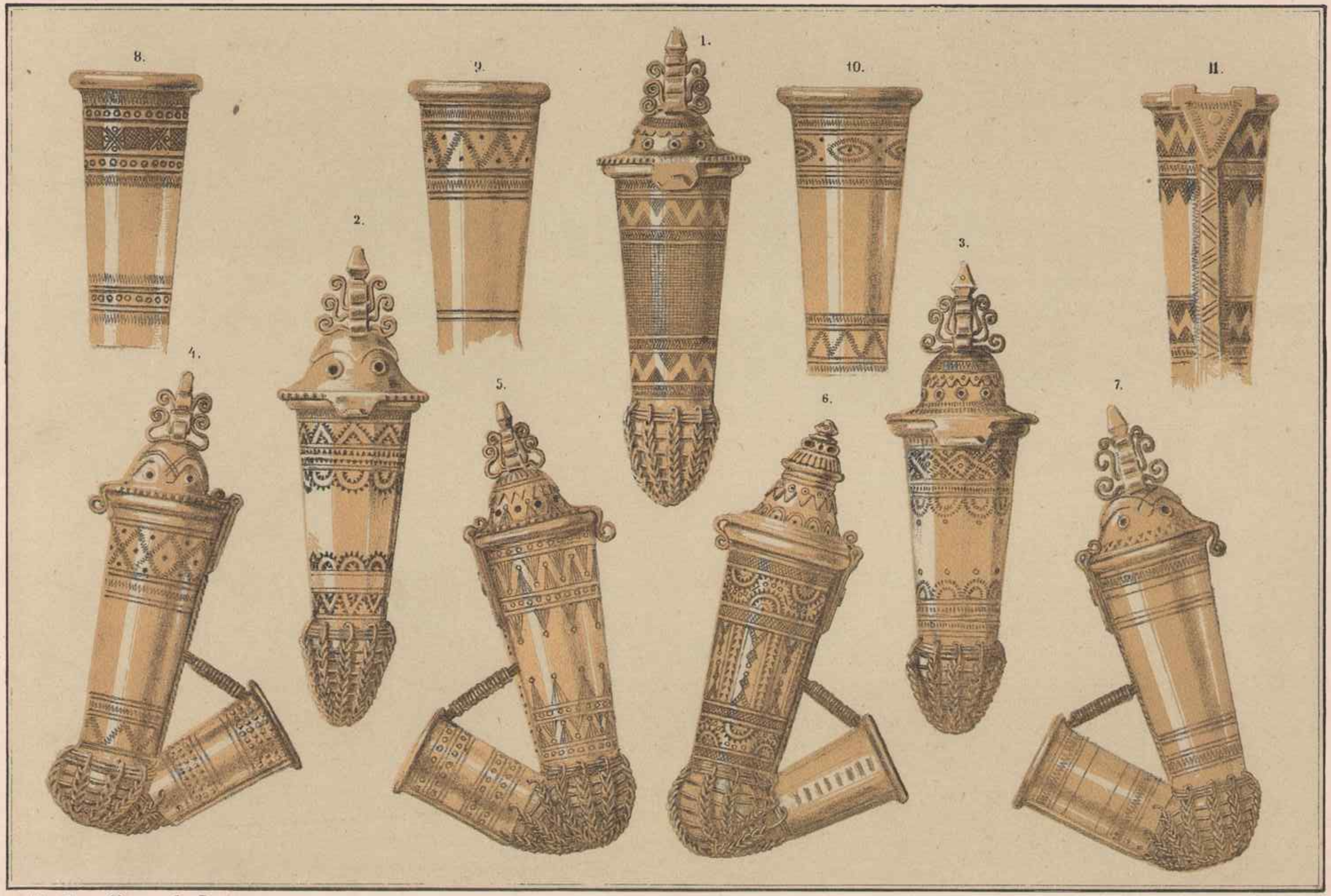

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

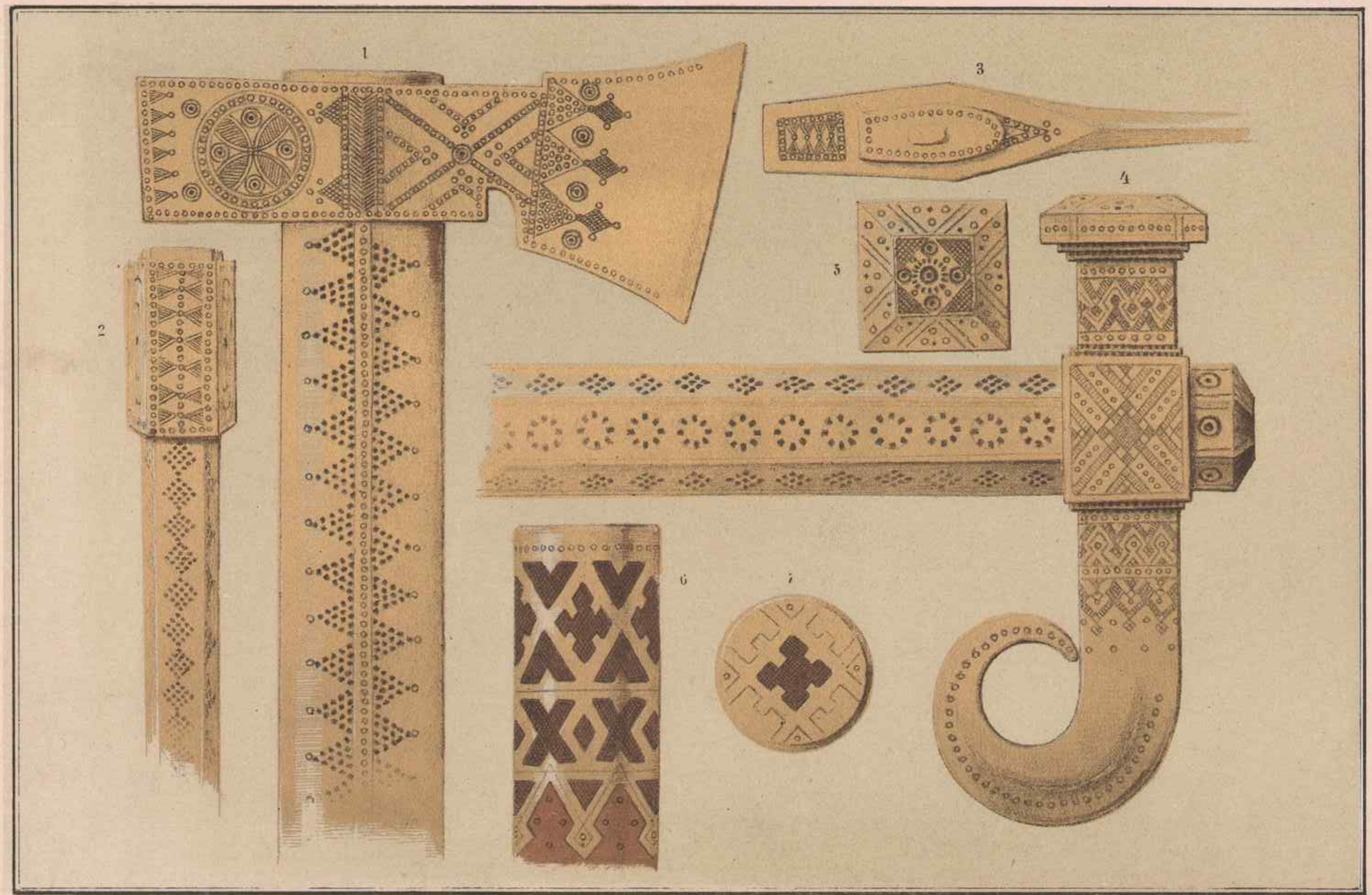

z lit. Tow. Przemysł. Lwów
rys. Sew. Obst.

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 10

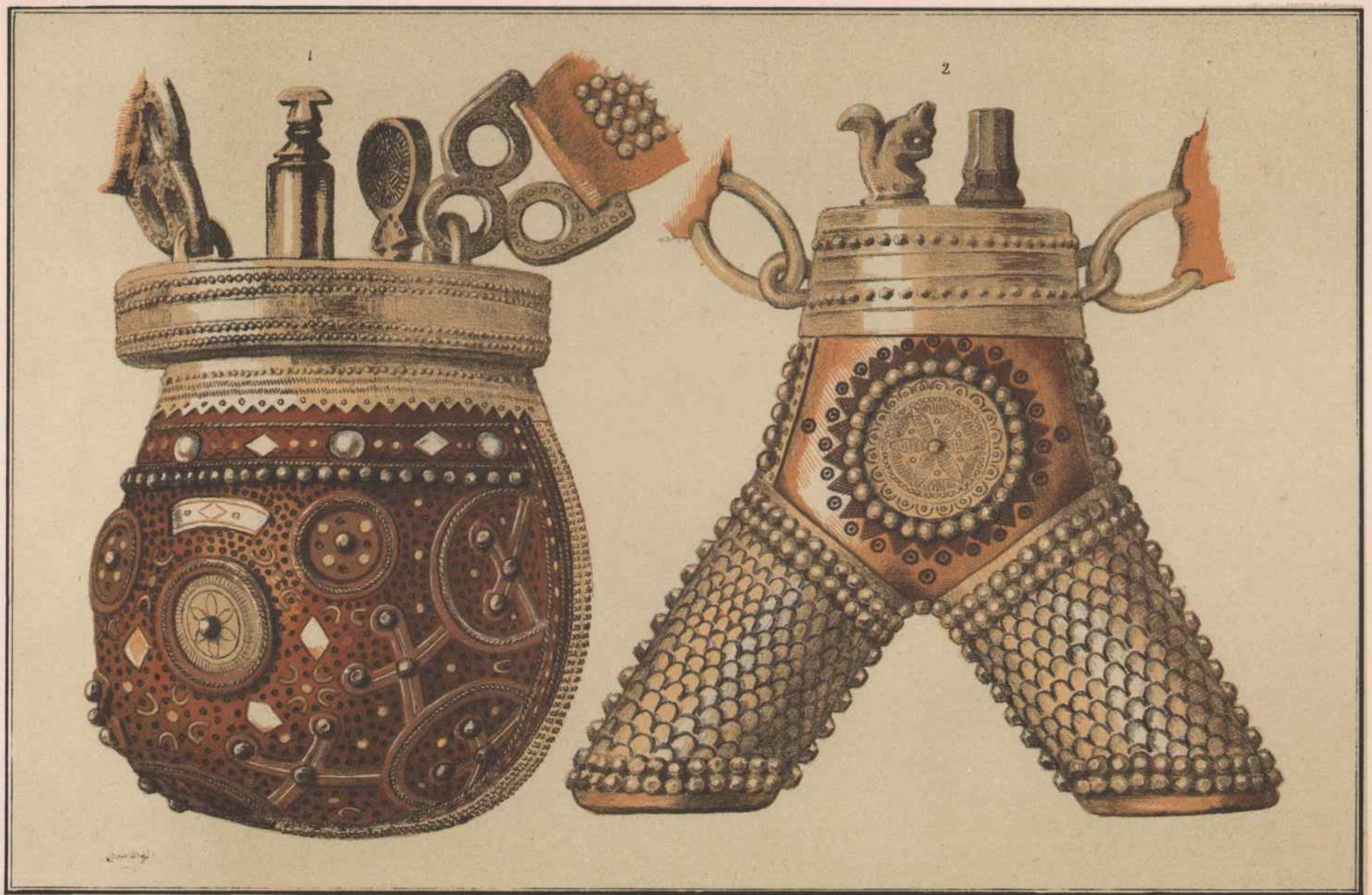

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO.
WYROBY METALOWE WŁOŚCIAN NA RUSI.

SERYA VI. TAB. 11.

z lit. Tow. Przemysł. Lwów *rys. Sew. Obst.*

zebrał i zestawił Ludwik Wierzbicki

LES ORNAMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE
OUVRAGES EN METEAUX DE PAYSANS ROUTHENIENS.

ORNAMENTE DER HAUS-INDUSTRIE
METAL-ARBEITEN RUTHENISCHER BAUERN

III
01330777

WZORY PRZEMYSŁU DOMOWEGO WŁOŚCIAN NA RUSI

wydaje Ludwik Wierzbicki

członek zarządu Muzeum

nakładem Muzeum przemysłowego miejskiego we Lwowie.

Publikacya ta ma się składać przynajmniej z dziesięciu zeszytów, z których każdy zawierać będzie odpowiedni tekst w czterech językach, a mianowicie: w polskim, ruskim, niemieckim i francuskim i najmniej 10 tablic rysunków wykonanych chromolitograficznie.

Dotychczas wyszło z druku sześć zeszytów, zawierających wzory haftów, naszywań, dywanów, kilimków, wyrobów glinianych i metalowych.

W następnych czterech zeszytach będą przedstawione: uzupełnienie wzorów haftów i tkanin, wyroby z ceramiki, z drzewa, słomy i sitowia.

Cena wydawnictwa, składającego się z 10 zeszytów, w drodze abonamentu wynosi 45 zł. W handlu zaś księgarskim pojedyncze zeszyty kosztują po 6 zł.

Abonować należy w biurze Muzeum przemysłowego miejskiego w ratuszu. Drobiazgową zaś sprzedaż poruczono księgarni pp. Gubrynowicza i Schmidta we Lwowie.

ВЗОРЫ ПРОМЫСЛУ ДОМАШНОГО СЕЛЯНЪ НА РУСИ

выдає Людвикъ Вербицкій

членъ заряду Музея

накладомъ Музея промыслового мѣйского во Львовѣ.

Ся публикація обоймати має що-найменше десять выпусковъ — кождый з нихъ мѣстити буде въ собѣ вôдповѣдный текстъ въ чотырехъ языкахъ, а именно: въ польскôмъ, рускôмъ, нѣмецкôмъ и француско̂мъ и найменше 10 таблиць рисункôвъ хромолитографичныхъ.

Доси появилось зъ друку шѣсть выпускôвъ, а въ нихъ помѣщеній взоровъ гафтôвъ и вышивокъ, диванôвъ, килимкôвъ, выробы зъ глины и металевы.

Въ слѣдуючихъ чотырохъ выпускахъ представленій будуть: доповнене взорôвъ гафтôвъ и тканинъ, выробы зъ цераники, зъ дерева, соломы и ситôвины.

Цѣна выдавництва въ десяти выпускахъ, въ дорозѣ абонаменту выноситъ 45 зр. Въ торговли книгарской поодинокій выпуски стоять по 6 зр.

Абонуеся въ бюрѣ Музея промыслово мѣйского въ ратуши.

Розпродажъ поручено книгарни пп. Губриновича и Шмида во Львовѣ.

ORNAMENTE DER HAUSINDUSTRIE RUTHENISCHER BAUERN

herausgegeben von Ludwig von Wierzbicki

Mitglied der Verwaltung des städtischen Gewerbe Museums in Lemberg.

Im Verlage des Museums.

Diese Publication soll wenigstens 10 Hefte umfassen, von denen ein jedes einen entsprechenden Text in vier Sprachen, und zwar polnisch, ruthenisch, deutsch und französisch, nebstdem mindestens 10 chromolitografisch ausgeführte Tafeln mit Zeichnungen enthalten wird.

Bis jetzt haben sechs Hefte die Presse verlassen. Dieselben enthalten Muster der Stickereien, der Teppiche und Decken, der Keramik und der Metalarbeiten.

Die nachfolgenden vier Hefte werden umfassen: die Vervollständigung der Muster der Stickereien und der Gewebe, Muster der Keramik, sowie jene der Erzeugnisse aus Holz, Stroh und Schilf.

Der Preis der aus 10 Heften bestehenden Auflage beträgt im Abonnemont 45 Gulden öst. Währ. Im Buchhandel werden einzelne Hefte mit je 6 Gulden begeben.

Abonnements werden im Bureau des städtischen Gewerbe-Museums im Magistratsgebäude entgegengenommen. Den Einzelverkauf besorgt die Buchhandlung der Herren Gubrynowicz & Schmidt in Lemberg.

ORNEMENTS DE L'INDUSTRIE DOMESTIQUE DES PAYSANS RUTHÉNIENS

publié par Louis Wierzbicki

membre du comité d'administration du Musée

édité par le Musée industriel de Léopol.

Cet ouvrage paraîtra en dix livraisons au moins, dont chacune contiendra dix planches de dessins en chromolithographie, accompagnées d'un texte explicatif: en polonais, en ruthène, en allemand et en français.

Nous avons publié jusqu'à ce jour six livraisons, contenant les broderies, les applications, les tapis, les étoffes pour recouvrir les meubles, les poterie et les ouvrages en métal.

Dans les livraisons suivantes nous donnerons: des planches complémentaires des dessins pour les broderies, les tissus et la ceramique, produits de l'industrie domestique des paysans, ensuite les ouvrages en bois, en paille et en jonc.

Le prix de l'ouvrage contenant 10 livraisons est de 45 florins en abonnement. Chaque livraison à part coûte dans le commerce 6 florins.

On peut s'abonner au bureau du Musée municipal industriel à l'hôtel de Ville. La vente en détail est à la librairie de MM. Gubrynowicz & Schmidt à Léopol.